

Helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odбора za
ljudska prava
u Srbiji

broj 137-138 • mart-april 2010 • godina XV

30 godina bez Tita

In memoriam
**Biljana
Kovačević Vučo**

• Saborac, drug,
prijatelj

Sadržaj

Trideset godina bez Tita

Titov duh..... 3

Piše: Sonja Biserko

Broz, antititoisti i raspad Jugoslavije . 5

Piše: Vladimir Gligorov

Titov posthumni samit 8

Piše: Vladimir Petrović

Istorija kao uspomena 9

Piše: Velimir Čurgus Kazimir

In memoriam Biljana Kovačević-Vučo

Saborac, drug, prijatelj..... 14

piše: Sonja Biserko

“Ja sam građanka Srbije,
politička srpkinja” 15

Piše: Mile Iasić

Analiza Helsinškog odbora

Od Republike Srpske do Kosova.... 17

Šta se zbiva na severu Kosova

NENAUČENA LEKCIJA..... 20

Piše: Miroslav Filipović

Turska diplomacija

Lekcija za Evropsku uniju..... 22

Piše: Edina Bećirević

Srbija 2010.

Deklaracija koju smo dugo čekali ... 23

piše: Bojan al Pinto-Brkić

Dve Srbije i jedna čaršija 25

Piše: Nikola Samardžić

Život na prividima 29

piše: Ivan Torov

Budućnost Demokratske stranke ... 31

Piše: Nastasja Radović

Reforma pravosuđa u Srbiji

Pravda umorna od puta 34

Piše: Bojana Oprijan Ilić

Pogodi ko predaje etiku..... 35

Piše: Slobodanka Ast

Politička statistika

Dvojna lica izbeglica..... 39

piše: Tamara Kaliterna

U susret izborima u BiH

Približavanje HDZ i SNSD..... 41

Piše: Vojislava Vignjević

Povelja na licu mesta

Prvo lice množine 42

Piše: Gordana Perunović Fijat

Projekat Helsinškog odbora
za ljudska prava u Srbiji 44

Nova izdanja

Pakleni prsten smrti 45

Ustavne reforme države

Uslov rešavanja
vojvođanskog pitanja 48

piše: Živan Berisavljević

Sport i propaganda

Bog čuva Jadransku ligu..... 57

Piše: Ivan Mrđen

Iz osmanske baštine

BALKAN..... 59

Piše: Olga Zirojević

Helsinška povelja – glasilo Helsinškog odbora
za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195
adresa: Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: povelja@eunet.rs
Internet izdanje: <http://www.helsinki.org.rs>

Uređivački odbor: Sonja Biserko, Latinka Perović, Seška Stanajlović,
Olivera Milosavljević, Izabela Kisić; Glavni urednik: Seška Stanajlović;
Oblikovanje i slog: Ivan Hrašovec; Štampa: Zagorac, Beograd

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je
zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog komiteta

PIŠE: SONJA BISERKO

Titov duh

Prošlo je 30 godina od smrti Josipa Broza Tita, čija se uloga i značaj za istorijski iskorak jugoslovenskih naroda, kako vreme odmiče, sve više potvrđuje. Iz današnje perspektive, nakon raspada Jugoslavije, zločina, masovnog izmeštanja stanovništva i materijalne destrukcije, Tito se pomalja kao ličnost svetskog formata, koji je razumeo moć koju je imao i koju je znao da primeni i na unutrašnjem i na spoljnom planu. Bio je majstor, kako ističe Nora Belof, političkog publik relation, odnosno marketinga, kada to još nije bila posebna disciplina. Učinak aktuelne političke elite na ovim prostorima, posebno u Srbiji, više je nego sporan. Region se vraća u evropski civilizacijski krug uz pomoć međunarodnih faktora, prevshodno SAD, EU i NATO.

U Srbiji je svakako, najveće osporavanje Titovog nasleđa, jer je upravo ona rušila Titovu ili, kako kažu, Brozovu Jugoslaviju. Njegova opozicija je sada na vlasti. Ona se nije dikazala kao demokratska opozicija, jer se pokazala antikomunističkom, nacionalističkom i retrogradnom. Nije nadahnula nove demokratske vrednosti niti je negovala toleranciju i koegzistenciju. Dobrica Ćosić i njegov krug, koji simboliše dominirajuću političku ideologiju Srbije kroz čitav XX vek, ratovima čiji je inspirator, samo se ogolila i pokazala svoje pravo lice. Svi su oni bili deo Titovog režima i njemu odani sve dok Jugoslavija nije krenula putem decentralizacije i tržišne privrede. Upravo su oni zaustavili prvu privrednu reformu 1965. godine, čime su se kasnije neki, poput Mihajla Markovića i hvalili. Nije slučajno da su se svi oni našli u glavnim odborima stranaka koje su bili nosioci njihovog nacionalnog programa. Već 20 godina taj krug pokušava da ospori glavnu tekovinu Titove Jugoslavije, a to

su republičke granice definisane još na Drugom zasedanju AVNOJ, 1943, i ponovo potvrđene ustavom iz 1974. godine. Pretenzije Srbije na rekonpoziciju Balkana još nisu iščezle i glavni su razlog regresije Balkana. I danas je isti taj krug glavna prepreka evropeizacije Srbije, najpre Đinđićevoj vladi, a sada Tadićevoj.

Josip Broz Tito danas može da posluži kao model političara i državnika koji je jednu relativno malu zemlju uzdigao na svetsku pozornicu i pribavio joj takav status koji još uvek ima rezonancu u svim krajevima sveta. Malo je verovatno da će iko više na Balkanu ponoviti takav podvig i takvo umeće. Uspeo je da Jugoslaviju svrtsta među veoma mali broj država koje su imale autentični antifašistički pokret, a potom joj namenio ulogu zemlje koja je uspela da se suprotstavi Staljinovim aspiracijama. Tito je bio prvi diisident, odnosno prvi otpadnik od socijalističkog bloka.

Profesor beogradskog Filozofskog fakulteta Todor Kuljić tvrdi da je Zapad na njega gledao kao na "aktivni virus kadar da zarazi države lagera težnjom za nezavisnošću od Moskve". Tito je bio prvi koji je uneo taj virus raskola u lager, jer je 1948. godina bila prva pukotina u Zidu koji je pao 1989. Kuljić navodi da je Tito odbacivao lagerski model socijalizma, ali je ostao komunista (ni komunistički disidenti manjeg kalibra nisu bili borci za vladavinu prava i višepartijski režim nego za istinski socijalizam). Kuljić dalje tvrdi da „ako za suštinski učinak disidentstva uzme mo nagrizanje evropskog socijalizma iznutra, a ne izvana, onda je Tito kao svetski ugledni državnik bio disident bez premca. Na Zapadu su ga zvali komunistički Martin Luter“.

Lako i bez prave analize druge Jugoslavije, počelo se sa njenim osporavanjem. Malo ko će se danas setiti Haške konferencije o Jugoslaviji (1991), koja je nove države priznavala upravo prema ustavu iz 1974. Srbija nije prihvatila jugoslovenski državni okvir koji je tada ponuđen svim njenim republikama. Taj dokument je najviše išao u prilog upravo srpskim interesima.

Sada, dvadeset godina kasnije Srbija je napravila ceo krug da bi ponovo bila na svojim republičkim granicama, minus Kosovo. Sve novostvorene države su svoju državnost i postojeće granice dobile zahvaljujući ustavu iz 1974 godine, uključujući i Kosovo. Druga Jugoslavija je našla optimum za jugoslovenske narode za kojim se tragalo tokom celog XX veka.

Druga Jugoslavija je imala značajnu međunarodnu ulogu. Zajedno sa Nehrom i Naserom, Tito je stvorio pokret nesvrstanih, kao odgovor na pretenzije dva dominirajuća planetarna bloka. Tito je posebnu imao ulogu i u držanju Pokreta dalje od Moskve koja se smatrala prirodnim saveznikom nesvrstanih. Gotovo neposredno pre smrti putovao je na samit Pokreta na Kubi (1978), da bi sprečio ruski monopol. Za takvo držanje imao je podršku Zapada posebno SAD. U evropskim forumima, poput Ekonomske komisije UN za Evropu sa sedištem u Ženevi, Jugoslavija je imala značajnu ulogu u posredovanju između dva bloka, a njeni predstavnici (Vlatko Velebit i Janez Stanovnik) su 21 godinu držali funkciju generalnog sekretara te komisije. U dokumente KEBS jugoslovenski predstavnici su uveli pitanje manjina, a Jugoslavija je slovila kao zemlja koja je imala rešenja za manjine

koja se i sada spominju i primenjuju. Imala je važnu ulogu u svim UN forumima (UNCTAD, GATT, ECOSOC), a njena novinska agencija TANJUG bila je jedna od vodećih u svetu.

Na kulturnom planu Jugoslavija je takođe, obezbedila značajno mesto na međunarodnoj sceni. Ne samo da je bila poznata po sopstvenim umetničkim dostignućima, već i kao domaćin brojnih prestižnih međunarodnih kulturnih manifestacija poput, FEST Dubrovačkih letnjih igara, BITEF i mnogih drugih. To je nasleđe koje se još uvek pamti u svetu, ali i u svim bivšim jugoslovenskim republikama.

Ugled Jugoslavije u nesvrstanim zemljama još uvek ima rezonancu, što Vuk Jeremić vešto koristi. On se lažno predstavlja kao naslednik Tita, lažno baštini nesvrstanu politiku samo zato da bi sprečio dalje priznavanje Kosova. Jednom državniku je na poklon odneo maršalovu uniformu. Nedavno je na Kubi održao govor veličajući nesvrstane za šta je dobio ovacije. Gle, simbolike - upravo tamo gde je

Tito poslednji put imao priliku da brani nesvrstane od uticaja Rusije. Milošević se do kraja krio iza Jugoslavije, tako se branio i pred Haškim sudom. Srbija je, polažući pravo na Jugoslaviju pokušala da ostvari svoje teritorijalne pretenzije, da bi na kraju potrošila sve što je Jugoslavija predstavljala.

Povodom 30-godišnjice Titove smrti, u svetu (Velika Britanija, Francuska, Nemačka i dr.) je pripremljeno više prigodnih emisija koje evociraju sećanja na njegovu ličnost i ulogu. Čini se, da njegovo delo u svetu ima mnogo više poštovalaca nego u bivšoj Jugoslaviji. I Zagreb i Beograd su pripremili dve serije u kojima se banalizuje njegova ličnost, a gotovo se ništa ne govori o njegovom značaju za Balkan. Kako stoji u jednom od komentara povodom paralelnog prikazivanja u Beogradu i Zagrebu, "zajednička crta dokumentarnih serija je očigledan antititoizam, ali još važnije - anti-komunizam", koji je, kako kaže autor Dragan Ilić, „postao paravan za tranzicionu pljačku“.

Ceo svet je sada u potrazi za novom paradigmatom, a u opticaju su svi koncepti, uključujući i Marksov. Svako vreme traži preispitivanje onoga što je bilo. Zato bi bilo uputno vratiti se na jugoslovensko iskustvo koje se, u nedostatku perspektive sve češće pominje. Ne zato da bi se „ponovila“ Jugoslavija (jer to nije moguće), već da bi se napravio uvid u to iskustvo, koje očigledno, ima svoje istorijsko utemeljenje, i može poslužiti kao kao orijentir

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Broz, antititoisti i raspad Jugoslavije

Koliko je Josip Broz Tito odgovoran ili zaslužan za raspad Jugoslavije? Odgovor, po mom mišljenju, proizlazi iz tri vrste razmatranja, koja ću ukratko prikazati. Kao uvod, međutim, ima smisla ukazati na optužbu da je Tito grobar Jugoslavije, koja se često čuje iz antititoističkih krugova u Beogradu.

Argumentacija ide otprilike ovako. Jugoslavija je bila srpska zabluda, a posebno zabluda srpskih komunista, koju je iskoristio Broz kako bi vladao autokratski oslanjajući se na strategiju „slaba Srbija, jaka Jugoslavija“, koja je dovela do raspada zemlje posle njegove smrti.

Uzmimo prvu tvrdnju - da je Jugoslavija bila velika srpska zabluda. Danas se mnogi ne sećaju ili ne mogu da se sećaju, jer su suviše mladi, koliko je to bilo rašireno uverenje osamdesetih godina prošlogog veka, dakle posle Titove smrti. Ni tada, a ni sada, to nije bila naročito koherentna priča, a posebno nije bilo jasno, a nije jasno ni sada, kako to podržava stav antititoista da je upravo Broz kriv za raspad Jugoslavije? Priča je bila otpilike, da su Srbi iskreno podržali jugoslovenski projekat, dok drugi narodi nisu, to jest oni su u Jugoslaviju ušli iz interesa, a ne iz viših razloga, koji god da su to viši razlozi bili. Ovo se, kod nekih, povezivalo sa drugom srpskom zabludom, to jest sa komunizmom. Opet, Srbi, a posebno pojedini istaknuti Srbi, su komunizam prihvatili iz viših ideoloških razloga, jer su hteli da jurišaju na nebo, recimo, dok su drugi prihvatili komunizam iz interesa, a inače im do ideala nije bilo mnogo stalo, a put do neba su im ionako nudile njihove tradicionalne vere, kojih nisu hteli da se odreknu u korist komunističkih ideala.

Kakve veze sa tim ima Broz? Da li je on odgovoran za širenje zablude, ili za to što joj nije podlegao? Na ovom mestu priču nije lako, ako je uopšte moguće razumeti. Možda pomaže ako se uporedi sa drugim kritikama. Na primer, demokratski kritičari Josipa Broza, za razliku od antititoista, su isticali da je reč o autokrati i da zato čini sve da bi se održao na vlasti. To je, naravno, očigledno. Pitanje je uvek bilo, koliko autokratija košta i kada će doći čas da se ona okonča. To nije bio antititoizam, već naprosto demokratska opozicija. Isti stav, usput rečeno, su imale i demokratske zemlje, koje su srpski antititoisti često optuživali da podržavaju Titovu vlast i da je čak i održavaju. Otuda i antiamerikanizam antititoista, jer se sve više učvršćivalo uverenje da on ne bi opstao na vlasti da ga na njoj ne održavaju Amerikanci.

Tako da je, nasuprot demokratskoj opoziciji, najveći prigovor antititoista, koji su takođe isticali da je on autokrata, bio to što se Broz držao vlasti iz ličnih razloga, a ne zbog privrženosti komunističkim i jugoslovenskim idealima. Dok su Srbi bili titoisti zbog privrženosti tim idelaima, mada su oni, naravno, bili velike zablude. Jer, naravno, Broz nije autor ni jugoslovenske ideje, a ni komunističke ideologije. Tako da je njegova najveća krivica to što je jugoslovenstvo i komunizam koristio kao sredstva sticanja moći i održavanja na vlasti, a ne zato što je verovao u te ideale, koji su, naravno, dve velike zablude. Da jeste, da je bio vernik, pa i otpadnik od vere, pogotovo kao još veći, kao najveći, vernik, to bi bilo prihvatljivo, jer je jedno biti dosledan u zabludama, a drugo služiti se njima da bi se ostvarili sopstveni, autokratski interesi.

Iz ovoga bi se moglo zaključiti da je prvi, i najveći, prigovor Brozu to što je težio da komunistilki sistem i jugoslovensku državu zasnuje na interesima, a ne na zabludama. Naravno, najviše je posvećivao pažnje svojim interesima, ali je pokazivao razumevanje i za nacionalne i komercijalne, tržišne interese, pa i za interese stranih država. A na tome se Jugoslavija nije mogla zasnovati i održati, prigovor je antititosta, jer su Srbi hteli idealnu zajednicu, mada je to, naravno, zabluda, a ne tek zajednicu interesa.

Iz toga je proizišla podrška srpskom Brozu krajem osamdesetih godina. To što on nije uspeo, što je doživeo poraz, dokazuje tezu o Jugoslaviji kao zabludi. Za neke antititoiste još i to da je socijalistička ideja zabluda - jedan poželjan, ali neostvariv ideal. Naravno, ovo je samo jedna racionalizacija jedne političke optužbe i jedne političke podrške. Iz toga ne bi trebalo zaključiti da su srpski antititoisti verovali u te ideale, ili da su verovali da su to zablude, ili da je to bio razlog da se odmetnu od Tita i da se, kasnije, priklone Miloševiću. Jasno je da se ne može prigovarati, ni moralno, a nekmoli politički, što neko ne smatra svojom dužnošću da zablude pretpostavi interesima. Niko nije obavezan da stremi nemogućem, što ne znači da je opravdano stremiti svemu što je ostvarivo, pa i autokratskoj vlasti.

Drugi je prigovor da je Broz svoju vlast zasnivao na strategiji „slaba Srbija, jaka Jugoslavija“. Ovo je, bez sumnje, bio ključni prigovor srpskih antititoista ustavnom i političkom razvoju Jugoslavije, za koji je bez sumnje, najveću odgovornost imao Tito, jer je bio vođa, predsednik, autokrata, doživotni vladar. Šta je, međutim, bila alternativa? Ovo ima smisla razmotriti sa dva stanovišta. Prvo, da li je Jugoslavija mogla da se zasnuje na navedenom principu i, drugo, da li je Srbija mogla da odigra ključnu ulogu u preuređenju Jugoslavije posle Titove smrti u nasleđenom ustavnom okviru?

Parola „slaba Srbija, jaka Jugoslavija“ se uglavnom ne uzima u bukvalnom značenju. Ili se čita kao da se njome kaže da je cilj slaba, a ne jaka, Jugoslavija, zbog čega je potrebno da Srbija bude oslabljena, ili da se njome kaže da je uslov da druge republike, članice Jugoslavije mogu da budu jake samo ako je Srbija slaba. U tom se onda kontekstu tumače i autonomije Vojvodine i Kosova, uz nedostatak takvih istih autonomija u drugim republikama. Nezavisno od toga koliko je uopšte tačno da je Broz sledio tu strategiju, nije na odmet razmotriti alternative. Recimo, „jaka Srbija, jaka

Jugoslavija“. Pokušaj da se na toj osnovi uspostavi jugoslovenska zajednica nije bio uspešan dva puta: najpre kao projekat Karađorđevića, a drugi put Miloševića. Moglo bi možda, protivčinjenično, da se tvrdi da bi bio uspešan da se njemu posvetio Tito, ali to, takođe, ne deluje uverljivo. Naime, to bi bilo moguće uz sovjetsku pomoć, ali je veoma teško videti kako bi Jugoslavija opstala posle raspada Sovjetskog Saveza, posebno pošto bi odgovornost za sovjetsku Jugoslaviju preuzeli upravo Srbi.

Drugo tumačenje jeste da je Broz hteo da ojača druge republike za račun Srbije. Ovo, takođe, nije očigledno. Nema sumnje, na primer, da je politika sedamdesetih godina bila u priličnoj meri zasnovana na tome da i Slovenija i Hrvatska moraju da budu slabe kako bi Jugoslavija uopšte opstala. Do ovoga je došlo kao posledica političkog raspleta sa kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina. Dodatna posledica je bila i nepoverenje koje se razvilo između republičkih i pokrajinskih rukovodstava, što ih je činilo slabim kako u sopstvenim republikama i pokrajinama, tako i u odnosima sa Titom. Prigovor bi mogao da bude da je strategija bila da se sva lokalna rukovodstva oslabe, da im se umanjí legitimnost pred sopstvenim narodima i građanima, kako bi se ojačala, ili bar očuvala, vlast autokrate. To bi bilo objašnjenje koje bi bilo u skladu sa činjenicama i sa suštinom režima, ali bi upućivalo na potrebu jačanja demokratske

opozicije, a ne srpskog, dakle nacionalno obojenog antititoizma.

Da je legitimnost komunističke vlasti i jugoslovenskog ustava značajno oslabila sedamdesetih godina prošloga veka i da je postala osnovni politički problem osamdesetih godina, dakle posle Titove smrti, to je nesporno. Pitanje je bilo, kako obezbediti legitimnost i funkcionalnost zemlje. Tu su srpski antititoisti izabrali da se zalažu za promenu ustava, čak i ako nije obezbeđena legitimnost. Shvatanje koje je prevladalo može se sažeti parolom: prvo država, posle demokratija. U tom se kontekstu otkrilo da će biti veoma teško obezbediti ustavne promene koje bi bile u skladu sa ciljem da se poveća snaga ili uticaj Srbije i srpskog naroda u Jugoslaviji; dakle da se sprovede ideja o „jakoj Srbiji i jakoj Jugoslaviji“. Ova nemogućnost i taj neuspeh su pripisani Brozu, jer je od njega nasleđen sistem koji se pokazao veoma otporan na sve reforme, a posebno ustavne. To je, dakle, bila srž optužbe da je Titova antisrpska politika odgovorna za postepenu eroziju i legitimnosti i državnosti Jugoslavije, što se na kraju moralo završiti preuzimanjem vlasti i odgovornosti od strane republika i pokrajina, što je za neminovnu posledicu imalo raspad zemlje.

Ova optužba zavisi od toga da li je postojala alternativna strategija koja je mogla da obezbedi i transformaciju zemlje i potrebnu stabilnost i sposobnost za socijalni i privredni napredak. Ta alternativna strategija bi mogla da bude izražena parolom „prvo

demokratija, posle država“, ali to nije bilo dovoljno dobro za srpske antititoiste. Jer, demokratija ne bi morala da obezbedi promenu koja bi bila u skladu sa raspodelom nacionalne moći koja je njima bila od najvećeg značaja. Tako da je, za razliku od svih drugih antitotalitarnih i antiautokratskih opozicija u socijalističkom svetu, srpska antititoistička opozicija izabrala da se oslanja na silu, a ne na glasanje, pa nije isprobano politicko sredstvo koje je imalo najveće šanse da obezbedi opstanak Jugoslavije.

Ocena u ovom kontekstu o nasleđu Brozove vladavine teško da bi mogla da bude negativna. Jugoslavija je imala mnogo veće mogućnosti da demokratizacijom obezbedi potrebnu transformaciju, jer je imala veoma visok međunarodni ugled i podršku. Ovo je proćerdano osamdesetih godina prošloga veka i međunarodna je ocena na kraju bila da se ta zemlja ne može održati i da je nema smisla spašavati. To je takođe bilo pogrešno, ali se taj gubitak kredibiliteta ne može pripisati Brozu.

Konačno, ima smisla razmotriti tvrdnju da je odgovornost na Brozu, a ne na onima koji su na jedan ili drugi način učestvovali u rasturanju zemlje. Ovo je argument koji nije lako braniti nigde, ali koji je veoma popularan u Srbiji. Najgora verzija jeste da su za rat, osim Tita, krive i strane sile. Kako se to objašnjava?

Kada je reč o odgovornosti Broza, argument jeste da je on uspostavio takve okolnosti da su sukobi bili neminovni. Ovo neki povezuju i sa već navedenim zapažanjem da je Jugoslavija bila srpska zabluda. Zajednička država je morala da dovede do sukoba i konačno do rata. Ovo se jedino može shvatiti kao pokušaj da se oni koji su donosili odluke oslobode odgovornosti za odluke koje su donosili. Isto se može reći i za optužbu na račun stranih sila. Kontekst, istorija i strane sile su odgovorni, a ne svi oni koji su donosili sve te odluke čija je posledica bila raspad zemlje. To je ponajpre nemoralno, što je jedan od najvećih problema sa kojim se sočava javnost u Srbiji, jer je spremna da prihvati objašnjenja i opravdanja srpskih antititoista.

Iz ovoga bi se moglo zaključiti da nije moguće Tita okriviti za raspad Jugoslavije. Za decenije autoritarizma i izgubljenih perspektiva, Brozova odgovornost je velika. Danas se to često ne zapaža zbog toga što ljudi upoređuju današnje stanje sa onim sa kraja Brozove vladavine, pa Tito prolazi bolje nego što zaslužuje

Titov posthumni samit

PIŠE: VLADIMIR PETROVIĆ

Oblast kojoj se Tito sa posebnom strašću odavao tokom čitave svoje vladavine bila je spoljna politika na najvišem nivou. Verovatno nema državnika u XX veku koji se mogao pohvaliti njegovom kilometražom. Iz zemlje je tokom života izbio rano 193 puta, lično je predvodio gotovo 160 državnih delegacija, sa kojima je proputovao 70 zemalja svih kontinenta, sem Australije. Neka od tih putovanja trajala su doslovno mesecima - od decembra 1954, do februara 1955, od novembra 1958, do marta 1959, od februara do aprila 1961. Van zemlje je proveo oko hiljadu dana, gotovo desetinu svog impresivnog vladalačkog staža. Pokazao se jednako spremnim domaćinom - u Jugoslaviji je ugostio 175 šefova država, 110 šefova vlada, gotovo 200 ministara inostranih poslova i isti broj parlamentarnih delegacija, kao i više od 300 delegacija različitih pokreta. Sklonost ka monopolizaciji sprovođenja spoljne politike čestim razmenama poseta bila je ne samo odraz njegovih afiniteta, već i nastojanja da se zemlja u svetskom sistemu pozicionira između kapitalističkog Zapada i socijalističkog Istoka, te razvijenog Severa i nerazvijenog Juga. Ova posrednička uloga, kako ju je Tito razumevao, iziskivala je neprekidan lični kontakt sa svetskim državicima, koji je sa svoje strane podupirao njegovu harizmu u zemlji. Ona je na kraju dovela do sprege u kojoj Tito nije samo predstavljao, već upravo personifikovao Jugoslaviju u svetskoj politici. Nomadske navike ga nisu napuštale ni u dubokoj starosti. Samo tokom 1979, stigao je da poseti Kuvajt, Irak, Siriju, Jordan, SSSR, Alžir, Libiju i Maltu, u sklopu priprema za održavanje Šestog samita nesvrstanih kojem je prisustvovao u Havani u septembru iste godine.

Ishod ovog samita, na kome je uspeo ne samo da potisne Kastrovu koncepciju približavanja pokreta Sovjetskom Savezu, već i da onemogući cepanje i pasivizaciju nesvrstanih, bio je istovremeno i poslednja Titova spoljnopolitička pobjeda. Po povratku u Jugoslaviju, izuzev kratke posete Rumuniji, više nije putovao, a po dočeku Nove godine primljen je u ljubljanski Klinički centru, u kome će četiri meseca kasnije, 4. maja 1980, umreti. Prenošenje njegovih ostataka od Ljubljane do

Beograda pretvorilo se u istinski spektakl, a sahrana 8. maja - u prvorazredni spoljnopolitički događaj, istinski pogrebni samit. Ovaj pomalo neobičan žanr susreta na vrhu ima svoju dugu tradiciju, koja dolazi iz vremena monarhijske Evrope, čiji su upravljači bili mahom srodnici, pa su se prirodno, vidali na krštenjima, svadbama, krunisanjima, pa i sahranama. U svetu nakon Drugog svetskog rata, smenjivost šefova država činila je njihove ukope manje atraktivnim prilikama za političke sastanke, ali je bilo izuzetaka. Sahrane velikih državnika, makar i ne bili u vlasti u trenutku smrti (poput Vinstona Čerčila 1965, ili Šarla de Gola 1970), privlačile su druge političare, koji su dolazili, kako da izraze saučešće u ime svojih država, tako i da se vide sa kolegama u ključnom trenutku tranzicije vlasti. Njihovom dolasku na „radnu sahranu“ prethodilo bi protokolarno usklađivanje maršruta, praćeno raspitivanjem ko će doći, a ko ne, pa su tako, u zavisnosti od okolnosti neke državne sahrane ostajale neposećene, dok su se druge pretvarale u neoficijelne samite.

Titov pogreb je svakako spadao u ovu drugu vrstu. Za to je postojalo nekoliko razloga. Pre svega, njegova dugovečnost i dužina životnog veka provedena u visokoj politici. Vođa ilegalne političke partije od 1936, vrhovni komandant pokreta otpora od 1941, premijer Jugoslavije od 1945, njen predsednik od 1953, do kraja svog života, Tito je bio u prilici da intimno komunicira sa čitavim nizom svetskih državnika. Nadigrao je Hitlera i Musolinija, nadživeo Staljina, Ruzvelta, De Gola i Čerčila, video leđa Trumanu, Ajzenhaueru, Kenediju, Džonsonu, Niksonu i Fordu, kao i Maljenkovu, Beriji, Mikojanu, Molotovu, Hruščovu i Mao Cetungu. Ostao je poslednji u životu među stvaraocima pokreta nesvrstanih, budući da je Nehru umro 1964, a Naser i Sukarno 1970. Bio je u prilici da iz pozicije starijeg i iskusnijeg posmatra, pa i pomaže, političko sazrevanje figura poput Fidele Kastro, Indire Gandi, Moamera Gadafija, Jase-
ra Arafata i Sadama Huseina. Možda je od njegovih mlađih savremenika samo još Enver Hodža bio tako srećan da doživi duboku starost, i tako uspešan da je dočeka na vlasti. Međutim, za razliku od

ISTORIJA KAO USPOMENA

PIŠE: VELIMIR ČURĀUS KAZIMIR

Što je čovek stariji vreme brže prolazi. Ubrzanje vremena, bez obzira koliko bilo subjektivno, moralo bi na neki način da postane deo istorije. Dokle god postoje živi svedoci – istorija i istoričari, međutim, više vode računa o političkim (ideološkim) prilikama nego o činjenicama. Polazim od toga da tvrdim da su naše vrlo subjektivne uspomene o određenom vremenu veoma bitne za formiranje istorijskih činjenica.

Kada je Tito umro imao sam trideset i jednu godinu. Danas mi to izgleda apsolutno neverovatno. Rođen sam one godine kada je Tito okrenuo leđa Rusima ali ne i komunističkoj veri. Moji roditelji su u ratu bili partizani i prirodno je da su bili za Tita. Za njih je on bio vođa koji ih je učinio pobednicima. Pa ipak, u našoj se kući skoro uopšte nije govorilo o Titu. Mnogo su češća tema bili oni iz njegove okoline: Milovan Đilas, Edvard Kardelj, Vladimir Bakarić, Đuro Pucar Stari (JPS – John Players Special), Aleksandar Ranković... I o mrtvima se češće pričalo, posebno o Ivi Loli Ribaru, Savi Kovačeviću, Krcunu, Kidriču...

Moji roditelji nisu bili deo Dvora ali su poznavali neke ljude iz Maršalata pa su preko njih prenosili delove dvorskih intriga. Uglavnom je bilo reči o smenama šefova i njihovih posilnih. Uvek su te smene

imale određeni regionalni karakter: Ličane bi zamenili Banijci, a ove Krajišnici, pa bi onda na red došli Užičani, pa Štajercji... Ta vrsta kruženja kadrova u društvu jedna je od specifičnosti jednopartijskog sistema koji se kasnije ogledao i kod Slobodana Miloševića. Za prevlast su se borili Valjevci i Zaječarci, Požarevljani i Vranjanci. Otac nije komentarisao političke stvari ali je kao oficir bio odan ruskoj snazi i tehnici. U duši, i on i majka: Jugosloveni. Srpsko se poreklo nije isticalo osim u šali kad su komentarisali slavu moga dede po majci „Tri vrača“. (Deda im se obraćao kao trojici ugursuza). Za očevu slavu Svetog Nikolu saznao sam tek sa raspadom zemlje. Sećanje na rat i ratne podvige bilo je mnogo prisutnije od sećanja na žrtve i tegobe ratnog i poratnog života. Naravno, odbojnost prema domaćim izdajnicima: pre svega prema ustašama, četnicima i balistima bila je stalno prisutna ne samo u kući nego i u školi i u celom našem okruženju.

Kada sam sa dvadesetak godina počeo da putujem po svetu, pre svega zbog posla, bilo je prilika da se sretnem sa nesretnom političkom emigracijom ali se nikada sa njima nisam upuštao u političke rasprave i dokazivanje. Bio sam uveren da je njihov izbor bilo pitanje tragičnog istorijskog nesporazuma i neznanja, a ne svesno opredeljenje za Sile Osovine.

Hodže, koji je odabrao put koji ga je bacao od SSSR do Kine, a zatim u potpunu izolaciju, jugoslovensko nesvrstavanje, ispoljeno kroz osciliranje među blokovima i saradnju sa drugim neangažovanim državama pretvorilo je Tita ne samo u svedoka jedne epohe, već i u figuru čije je nestanak bio prilika koju svetski državnici nisu mogli da propuste, pa je tako Titov kovčeg ispratio impozantan broj političara. „Ožalošćeni su došli iz 123 zemlje“, pisao je Tajms. „Četiri kralja, trideset dva predsednika i drugih šefova država, dvadeset dva premijera, preko sto sekretara ili predstavnika komunističkih i radničkih partija“. Tanjug je jednostavno sumirao, a Politika prenela: „Samit čovečanstva“.

Još jedna okolnost koja je išla na ruku organizaciji pogrebnog samita bila je vezana za dinamiku njegove bolesti. Tito je dugo bolovao, i njegovo stanje se pogoršavalo tokom prvih meseci 1980, bez mnogo izgleda za oporavak, što je svetskim liderima dalo vremena da usaglase svoje itinerere, a omogućilo i jugoslovenskom rukovodstvu da pripremi

adekvatan doček za neviđen broj zvanica i da protokolarnim državnim ukopom stavi sjajnu tačku na kraj jedne dinamične spoljnopoličke karijere. Kako se u novonastaloj situaciji snalazilo jugoslovensko rukovodstvo? Partija, kojom je nominalno upravljao Stevan Doronjski i država, kojoj je titularno stajao na čelu Lazar Koliševski, činila je sve da izvuče maksimum od poslednjeg Titovog samita. Dok su građani bili u šoku, državni i partijski funkcioneri su već dugo bili svesni neumitnog ishoda Titove bolesti, i odlučni da se sahrana maksimalno iskoristi, kako za naglašavanje jedinstva zemlje, tako i za očuvanje njenog svetskog prestiža. U tom smislu, intenzivne pripreme nisu podbacile. Prema biltenu Tanjuga, „aerodrom Beograd, zajedno sa svim jugoslovenskim aerodromima i službama letenja, bio je između 6. i 9. maja 1980, najveći vazdušni most na svetu. U istoriji vazduhoplovstva i međunarodnih putovanja državnika i delegacija, do sahrane predsednika Tita, nikad nije viđeno ništa slično. Iz minuta u minut, tu su sle-tale, ili odatle poletate, u ta dva-tri dana, stotine ▶

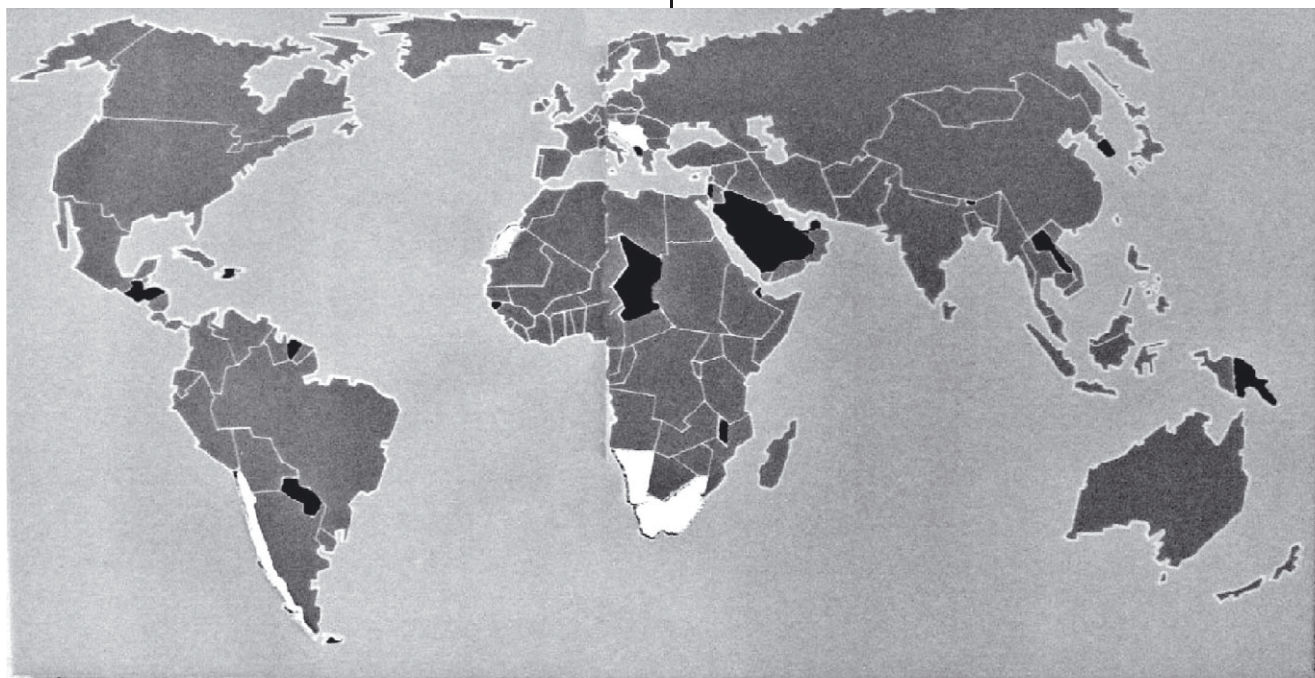
Nikada nisam postao tzv. titoista mada, da budem iskren, i dalje ne znam da je to neko bio. Znao sam da su ljudi iz raznoraznih, često vrlo sebičnih i karijerističkih razloga, birali put kojima se „češće ide“ - znači partija, državna služba, spremnost na saradnju sa Službom, javno deklarisanje borbe protiv unutrašnjeg neprijatelja, a za samoupravni socijalizam i tako to. Ali da je neko titoista poput staljiniste ili maoiste, to, nekako nije išlo uz Titovu hedonističku i pragmatičnu prirodu. Voleo je, naravno, da ga vole, da mu iskazuju počasti i ističu njegovu apsolutnu mudrosti, bio je sujetan u odnosu na svoj fizički izgled, svoje političke procene i teorijsku potkovanost. Nije trepeo suprotstavljanje niti rasprave u kojima nije vodio prvu i poslednju reč. Ipak, bez obzira na Goli otok i masovne surovosti neposredno posle rata, nije bio nikakav jugoslovenski Pol Pot. Ili Čaušesku.

Njegova Služba je bila efikasna, brojna i dobro raspoređena. (Protezala se od domara do predsednika Vlade). Saradivao je sa Istokom i sa Zapadom, sa Severom, a posebno uspešno sa Jugom. Od Zapada je dobijao povoljne kredite, od Istoka nove avione i vojnu tehniku, od Severa simpatije i razumevanje za socijalizam sa ljudskim likom koji je proklamovao, dok je sa Juga dolazila podrška koja ga je učinila svetski uglednim i značajnim političarom.

Danas mi sve to izgleda kao da se dešavalo u knjizi „Karik i Valja“. A ono što se trenutno dešava kao karijera knjige Jurija Olješe „Tri debeljka“.

Za vreme Titovog života napisano je mnogo knjiga o njemu i njegovom državničkom proizvodu. Vladimir Dedijer je, bez sumnje, bio njegov najbolji i nauspešnji biograf. On je, osim očiglednog divljenja, Tita pokušavao i da demistifikuje. U tome nije uspeo. Od Tita je samo napravio još veću misteriju. Proces demistifikacije Tita nije prošao ni zbog toga jer je raspad zemlje iskorišćen za masovnu satanizaciju ne samo Tita nego i njegove političke i državne tvorevine. Nacija koja je, kao, izrasla sa Titom - jugoslovenska, proglašena je đavolskim izumom koji je bio primenjen protiv svake nacije ponaosob. Naravno, istoričarska zabornost podsticanja stvaranja jugoslovenske nacije u vreme Kraljevine doprinela je tome da se Titu pripíše nešto što on sam nije izmislio.

Nekoliko mojih dobrih prijatelja bili su u zatvoru tokom Titove vladavine. Bili su još studenti, nisu bili bliski nikakvim desnim skretanjima, nisu imali veze sa emigracijom, nisu pripremali terorističke akcije. Njihov jedini greh bilo je pisanje, govorenje i okupljanje. U toj nepravdi, i spremnosti režima da se obračuna sa svakim ko misli svojom glavom i ima ambicije da to i javno iznese, video sam da takvo društvo

PRISUSTVO STRANIH DELEGACIJA NA TITOVOJ SAHRANI:

Državne delegacije (sivo), Delegacije pokreta ili partija (bilo), Države koje nisu poslale delegacije (crno)

nema budućnosti. Istovremeno, nadao sam se da će sa idejama tada popularnog eurokomunizma u Jugoslaviji doći do nekog mirnog preokreta koji će ideje demokratije učiniti ne samo popularnim nego i mogućim.

U Titovo vreme se igrao šah, čitale su se knjige, slušala muzika, išlo u bioskop i na utakmice, bilo je alkoholizma, hroničnih bolesti, štrajkova, privrednog kriminala, fanatizma i sujeverja. U Titovo vreme se mnogo putovalo, i to za male pare, čak do Japana, transsibirskom železnicom, pa brodom od Nahotke do Jokohame. Srednji stalež je bio prosvetljen u kulturnom pogledu, srednje obrazovanje je ličilo na nešto normalno, kriminalci i policijaci većinom nisu bili psihopate.

Naša nesposobnost da razumemo višepartijsku demokratiju bila je posledica ne samo dugogodišnje vladavine jedne partije nego i straha od buđenja nacionalističkih utvara. Nadao sam se da će sa smrću Tita doći do smene generacija u samoj partiji i da će centri liberalizma - pre svega u Beogradu i u Ljubljani, uspeli da nametnu viziju jednog novog preporoda. Do toga nije došlo pre svega zbog toga jer je na čelo Srbije došao čovek čija je supruga maštala o tome da je on novi Tito. Dolazak na vlast Slobodana Miloševića nije, međutim, samo stvar masovne

podrške građana Srbije već i određenih političkih odnosa, kombinacija i interesa koji su tada vladali u raspadajućem Savezu komunista Jugoslavije. Odsustvo podrške Ivanu Stamboliću od strane tadašnjih republičkih i pokrajinskih rukovodstava nametnulo je Slobodana Miloševića kao vođu. Ne tvrdim, naravno, da je reč o kolektivnoj zaveri gde su zaverenici znali kakve će posledice ovo izazvati. Ali to isto nisu znali ni oni koji su posle Tita nastavili da obožavaju Miloševića.

Verovatno će se jednom spojiti kremansko proročanstvo i futurističke analize. Vreme će učiniti ono što nije uspela nijedan ideologija. Tada će Tito postati fenomen koji će se objašnjavati kao uspeh nadarenog političara koji je period hladnog rata iskoristio na najbolji mogući način. Pitam se šta bi Tito uradio da je doživeo pad Berlinskog zida. Verujem da bi pozdravio propast komunizma/staljinizma i uveo Jugoslaviju u Evropu kao veliku nesvrstanu silu koja bi bila most između Severa i Juga. Mađari, Rumuni i Bugari morali bi malo da sačekaju. A Srbija bi i dalje živela po celoj Jugoslaviji kao svojoj zemlji.

U međuvremenu aktuelna srpska vlast obećava da će Srbija biti most između Evropske zajednice i Kine, ali ne i da će Srbi moći normalno i pristojno da žive bilo gde u Srbiji. ■

specijalnih aviona, a i više desetina aviona redovnih linija iz svih delova sveta – sa državicima, šefovima država, vlada i partija i oslobodilačkih pokreta. Svi oni doputovali su avionima 26 različitih tipova“. General Ivan Dolničar, tada generalni sekretar Predsedništva SFRJ se prisećao ovog organizacionog košmara: „Tu je bilo dosta teškoća. Rusi nijesu htjeli ni da čuju da avion njihovog predsjednika Leonida Brežnjeva pristane i bude parkiran bilo gdje drugdje osim na aerodrom u Batajnici. Velike su teškoće bile i sa predsjednikom Sjeverne Koreje Kim Il Sungom koji nije htio u beogradski Interkontinental kazavši da ne želi da bude među kapitalistima. Irački predsjednik je želio da ima na raspolaganju cijeli sprat tog hotela koji je bio predviđen i za smještaj poljskog partijskog predsjednika Gjreka i njegovu pratnju“.

Kada se dublje analizira lista članica 209 delegacija iz 127 zemalja na Titovoj sahrani, ne mogu a da se ne primete određene pravilnosti. Delegacije država članica Varšavskog ugovora odisale su jednobraznošću – sve su predvođene partijsko-državnim prvacima: prvi sekretar bugarske KP i premijer Bugarske Todor Živkov, Gustav Husak, generalni sekretar CK KPČ i predsjednik Čehoslovačke, Janoš Kadar, prvi sekretar mađarske partije, Erih Honeker, generalni sekretar JSPD i predsjednik istočnonemačke vlade, prvi sekretar CK PURP i predsjednik Rumunije Nikolae Čaušesko stajali su na počasnoj straži okupljeni oko svog doajena, Leonida Brežnjeva, generalnog sekretara KPSS i predsjednika Prezidijuma Vrhovnog Sovjeta SSSR. Nešto šarolikiji je bio sastav vanblokovskih komunističkih zemalja. Iz Kine je došao premijer Hua Guofeng, predsjednik CK KP Kine, a iz Severne Koreje šef partije i države Kim Il Sung. Kubu je, međutim, predstavljao potpredsjednik vlade, a Albanija nije ni poslala svog predstavnika. Međutim, možda je najveće iznenađenje predstavljao sastav iz nesvrstanih zemalja, koje su sve uputile delegacije, ali nejednake po reprezentativnosti. Neke su poslale čelne ljude – sahrani su prisustvovali Indira Gandi, premijerka Indije, Sadam Husein, predsjednik Iraka, Kenet Kaunda, predsjednik Zambije, Robert Mugabe, predsjednik vlade Zimbabvea. Indonezija je, međutim poslala potpredsjednika republike, kao i Egipat, dok su Libija i Brazil poslali šefove oružanih snaga. Bilo je očigledno da tenzije samita u Havani nisu u potpunosti uklonjene sa dnevnog reda nesvrstavanja.

Sastav delegacija zapadnih država bio je još šarolikiji. Uz norveškog, belgijskog i švedskog kralja, tu su se nalazili premijer Francuske Rejmon Bar, predsjednik Italije Sandro Pertini, suprug britanske kraljice princ Filip i premijerka Margaret Tačer, grčki predsjednik Konstantin Cacos i turski premijer Sulejman Demirel, dok su Nemačku predstavljali i Karl Kartsens, predsjednik republike i Helmut Šmit, savezni kancelar. Centralna delegacija ovog tabora bila je jednako neobično sastavljena: SAD su predstavljali potpredsjednik Volter Mondejl, predsjednikova majka Lilijen Karter i doajen američke diplomatije Averel Hariman. Odsustvo Džimija Kartera nije bilo slučajno.

Na kritike američke štampe koja se interesovala za pozadinu ove odluke, neimenovani službenik Stejt dipartmenta je odbrusio – „ne mislim da treba da se izvinjavamo, Mondejl je čuvena ličnost“. Sam Mondejl je, međutim, godinama docnije objavio o čemu je bila reč: „Mi smo bili zabrinuti da će Jugoslavija biti napadnuta od SSSR. To je bio odnos SAD prema Jugoslaviji sve vreme od hrabrog jugoslovenskog odvajanja od sovjetske kontrole. Znali smo da su Sovjeti bili ljuti zbog toga. Često su pretili Titu i nikada nisu prešli tu granicu. Mi smo, stoga, podržavali Jugoslaviju, pre Titove smrti, ali i u vreme kada je bilo jasno da će Tito preminut... Nešto ranije, Sovjetski Savez je napao i zauzeo Avganistan, što je za nas bilo važno upozorenje da nešto slično može da se desi Jugoslaviji... Na Titovoj sahrani, koju pamtim po neverovatno brojnom prisustvu svetskih lidera, hodao sam pored sovjetskog lidera Leonida Brežnjeva i za sve to vreme gotovo da nismo ni progovorili. Za našu administraciju Titova sahrana bila je od izuzetne važnosti jer je ona, kao i cela Jugoslavija, bila važna tačka u našim odnosima sa Sovjetskim Savezom. Predsjednik Karter nije došao na sahrani upravo zato, jer nije želeo susret sa sovjetskim liderom niti da hoda s njim rame uz rame u tužnoj povorci na sahrani jugoslovenskog lidera“. Karter se radije opredelio da snažnom izjavom da podršku jedinstvu Jugoslavije: „Smrt predsjednika Tita došla je u posebno nemirnom periodu

u međunarodnim odnosima. Ja danas potvrđujem da će Amerika nastaviti svoju dugotrajnu politiku podrške Jugoslaviji i učiniti što mora da bi obezbedila tu podršku. Ponovo naglašavam da ova vlada neće tolerisati nikakav teroristički akt upravljen protiv Jugoslavije ili njenih predstavnika ovde. Imamo poverenja da će jugoslovensko rukovodstvo, uspostavljeno po ustavnim odredbama, dobro upravljati privredom i rukovoditi nacijom“.

Iako se tako, na samoj sahrani čelnici suprotstavljenih blokova nisu našli oči u oči, nije manjkalo dramatičnih susreta. Tako se Margaret Tačer, tek godinu dana na čelu britanske vlade, koristeći ovu priliku za upoznavanje sa svetskim liderima, opekla pruživši nehotice ruku Jaseru Arafatu. Bolje je protekao susret između kancelara Savezne Republike Nemačke, Helmuta Šmita i šefa istočnonemačke države i partije Eriha Honeker. Njihov „prinudni“ sastanak u rezidenciji zapadnonemačkog ambasadora u Beogradu tokom tih dana, prošao je mnogo bolje od unapred planiranog samita na konferenciji u Helsinkiju 1975. Saglasili su se sa potrebom produženja i proširenja detanta, tako da je nemačka štampa oduševljeno propratila događaj naslovom „Ovakve nam sahrane trebaju svake godine“. Gotovo da se ta želja i ostvarila, budući da su sahrane Brežnjeva (1982), Andropova (1984) i Černjenka (1985), pružile priliku za dalje kontakte između čelnika SRN i NDR. Međutim, ukopi sovjetskih lidera nisu po političkom značaju zasenili Titovu sahranu, koju je po broju i sastavu prisutnih nadmašila tek sahrana pape Jovana Pavla II (2005), kojoj je prisustvovalo pet kraljeva, četiri kraljice, 70 predsednika država ili vlada, te 14 lidera svetskih konfesija.

Titov posthumni samit je, kada se pompa i statistike ostave po strani, za Jugoslaviju predstavljao nagoveštaj novog perioda. Pitanje koje u zemlji niko nije smeo da postavi precizno je formulisao magazin Tajm: „Kada se obavi ritual, postavlja se neizbežno pitanje: šta posle Tita? Jugoslavija će se suočiti sa ozbiljnim pretnjama iznutra, pre no izvana. Zemlja je mozaik šest nacionalnih republika i dve autonomne pokrajine koje imaju svoje jezike, religije i kulture. Sovjeti bi mogli da probaju da iskoriste tradicionalno neprijateljstvo između Srba i Hrvata koji zajedno predstavljaju preko 60 odsto od 22 miliona Jugoslovena. Drugo potencijalno krizno žarište je pokrajina Kosovo, najsiromašnija oblast zemlje, gde se javljaju tenzije između Srba i naglo rastuće albanske populacije“. Jugoslovensko rukovodstvo, zakovano mantrom „i posle Tita Tito“, nije uspevalo da iznedri efikasne odgovore na narastajuću krizu. U narednim godinama sahrane su prestale biti manifestacije unutrašnje kohezije i spoljnog značaja zemlje. Postale su, poput ukopa Aleksandra Rankovića u avgustu 1983, prostor za demonstrativno ispoljavanje nezadovoljstva. Nekoliko godina kasnije, ova će se tendencija ispoljiti još snažnije u Beogradu u septembru 1987, nad odrom Srđana Simića, vojnika stradalog u kasarni u Paraćinu. Uprkos molbi mladićevog oca: „Prekinite nacionalistička izživljavanja nad grobom mog sina!“, sahrana se pretvorila u demonstracije.

Krug ovakvih izživljavanja zatvoren je 4. maja 1991, na jedanaestu godišnjicu Titove smrti, kada je, umesto posetiocima Kuća cveća bila opsednuta demonstrantima. Predvodio ih je Vojislav Šešelj, tražeći premeštanje Titovih posmrtnih ostataka u Kumrovec, preteći ratom Anti Markoviću i Stjepanu Mesiću. Nagoveštavao se početak novog, opakijeg ciklusa. O njegovom kriminalnom bilansu ponešto govori i posećenost sprovodima njegovih protagonista - ukopu Franje Tuđmana u decembru 1999, prisustvovala su dva šefa države (Sulejman Demirel i Milan Kučan) i jedan premijer (Viktor Orban), a sahrani Slobodana Miloševića u martu 2006, baš nijedan.

foto: Dragan Kujundžić

U Beogradu je 20. aprila preminula Biljana Kovačević Vučo, istaknuti promoter ljudskih prava i jedan od osnivača Helsinškog odbora u Srbiji. Njenim odlaskom alternativna nevladina scena u Srbiji ostaje bez ustrajnog, neumornog borca. Za prijatelje i saradnike Biljanin odlazak predstavlja nenadoknadv gubitak.

Saborac, drug, prijatelj

PIŠE: SONJA BISERKO

Biljana Kovačević-Vučo je otišla greškom. Njen odlazak je paradigma današnje Srbije: njenog rasula i nehata. A, Biljana je bila među onima koji su se borili za drugačiju, odgovornu Srbiju. Na tom frontu sa Biljanom sam bila zajedno tokom poslednjih dvadeset godina. Biljana je pripadala malobrojnom krugu koji je od početka osuđivao Miloševićevu ratnu politiku, krugu koji je tačno dijagnostici-
rao karakter tog rata. Zajedno smo u Helsinškom odboru pokrenuli izbegličko pitanje, u nastojanju da Srbe izbegle iz Hrvatske vratimo njihovim domovima. Uspeli smo da pravo na povratak svih izbeglica ugradimo i u Dejtonski sporazum. Bilo je to vreme - 1995. godine, kada je na hiljade unesrećenih ljudi, izbeglica, opsedalo našu kancelariju. Tada smo mi radili posao države koja je izbeglice tretirala kao broj i kao materijal za ostvarivanje svojih etničkih ciljeva. Kasnije, Biljana je nastavila da deluje u YUCOM, kao rukovodilac i osnivač te organizacije.

U trenutku smene Miloševićevog režima 2000. godine, Biljana je ponovo bila na ulici, naivno verujući da će se Srbija izboriti sa zločinačkim nasleđem. Nakon šoka izazvanog ubistvom premijera Zorana Đinđića, svi smo se ponovo našli na samom početku. Tada je počela Biljanina velika bitka za uspostavljanje evropskih standarda, za odbranu Đinđića i njegovog nasleđa zastpanjem pred sudom Vladimira Bebe Popovića. Zbog toga je

u medijima bila izložena neviđenom linču i uvredama koji nisu prestajale godinama.

Poslednja stvar koje smo zajedno uradile je tužba protiv idejnog arhitekta nacionalnog projekta Dobrice Ćosića za govor mržnje protiv Albanaca. To je bio samo pokušaj da se skrene pažnja na suštinu problema, jer u Srbiji je na delu revizija nedavne prošlosti i u tom smislu zataškavanje uloge dela elite oko Dobrice Ćosića.

Biljana je u tom uskom krugu aktivista ljudskih prava bila omiljeni saborac, drug i prijatelj. Zračila je svojim šarmom, vedrinom i entuzijazmom za svaki posao koga se prihvatila. Motivisala je svoje saradnike i sve nas koji smo joj bili bliski. Lakoća sa kojom je podnosila napade i šikaniranje odslikavala je čvrstinu njene vere i integritet njene ličnosti. Sa istom vedrinom i hrabrošću nosila se i sa svojom bolešću. Njeni odlasci na dijalizu pune tri godine iscrpljivali su je, ali nikada nije pokazala da je to opterećuje, niti se to odražavalo na njen rad i način života. Putovala je svugde gde je dijaliza bila moguća. Najviše se radovala Lošinju, jer tamo je mogla da bude na moru i da deli radost sa svojim bliskim prijateljima Stašom, Linom...

Njen odlazak najviše će pogoditi njena dva sina Novaka i Srđu, ali i sve nas koji smo je voleli. Nedostajaće nam njen duh, njen smeh, njena veselost - njeno društvo. Bila je mila i draga osoba. Bilo je nemoguće ne voleti je. ■

“Ja sam građanka srbije, politička srpkinja”

PIŠE: MILE LASIĆ

Razgovor s Biljanom Kovačević-Vučo vodio sam prije točno četiri godine u mojoj tadašnjoj kući u SR Njemačkoj, gdje je ona uvijek bila rado viđen gost. Utoliko je i mojoj supruzi i meni kao i drugim “njemačkim” prijateljima vijest o njezinoj smrti i šokirajuća i neshvatljiva, pa se i ovim putem pridružujemo bolu Biljaninih sinova i njenog životnog pratitelja, kao i Biljaninih poštovatelja u Beogradu, u Srbiji i u regiji, u cijelom svijetu ...

Poznato je da Vi stalno govorite o kontinuitetu današnje zvanične Srbije s Miloševićevim režimom. Pa, ipak, ovo u Srbiji nije diktatura. Kako biste u najkraćem opisali postmiloševićevsku Srbiju?

Biljana Kovačević-Vučo: Moj je stav da ni u vreme Miloševića nije u Srbiji vladala klasična diktatura, bar ne u vreme ratova koje je vodio. Meni izgleda da aktuelna priča o Miloševićevoj diktaturi služi onima koji tvrde da je on najveće zločine počinio prema sopstvenom narodu, što bi bilo u redu da na taj način ne amnestiraju težinu zločina koje je učinio u Hrvatskoj, u Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Bez obzira što sam bila zaljubljenik Petog oktobra i što sam plakala od oduševljenja kada je svrgnut, jer sam znala da je to kraj izolacije, i što i danas volim što se desio Peti oktobar, ipak moram da kažem da se mi Petog oktobra nismo borili protiv Ratka Mladića, koji je bio puki izvršilac u komandnoj odgovornosti, nego protiv režima Slobodana Miloševića i onog što je on simbolizovao u Srbiji. Stvar je u tom što sam ja mislila, a drugi, izgleda nisu, da će sa svrgavanjem Miloševića biti otvoreno pitanje odgovornosti za sva dešavanja u regionu, za ulogu JNA, o uzrocima i posledicama

ratova i tsl. Međutim, ljudi koji su imali moć, poput Koštunice, koji se odmah povezao s Vojskom, su sve učinili da se to pitanje zatvori ili pogrešno otvori, na tzv. srpsko-patriotski način. Započelo se sa izgovorom i pravdanjem umesto da se distanciramo, odreknemo i prekinemo sa Miloševićevom zločinačkom politikom. Ona je za vreme Koštunice dobila legitimitet, što se videlo i za vreme sahrane Miloševića. Sve su službe iz Miloševićevog vremena preživele i danas upravljaju Srbijom...

Moram Vas upitati i o tužbi Bosne i Hercegovine protivu Srbije i Crne Gore, iako o tome u ovom momentu nije zgodno govoriti nekome iz Beograda za bh. novine...

Nema zgodno i nezgodno, ono što govorim u Beogradu govorim i drugdje. Da se razumijemo, ja ne želim da moja djeca plaćaju ratnu štetu, a ako je budu plaćali, plaćat će je samo zbog toga što je SiCG uporno odbijala, a i sada odbija, da se odrekne Miloševićeve zločinačke politike, te da na sebe preuzme prije svega moralnu odgovornost za zločine koji su počinjeni u naše ime. To je trebalo već da uđe u diplomatske vode između BiH i SiCG, ali sa ovakvom politikom moje zemlje je, očigledno, to neizvodljivo. Brani se, u stvari, režim koji je počinio zločine i time se odlaže postizanje diskontinuiteta sa tim režimom ...

Državna zajednica SiCG je pred sudbonosnim raspletima. Čeka je suočavanje sa istinom, onim što je urađeno u njeno ime, sa vrlo vjerovatnim nezavisnim Kosovom i osamostaljenom Crnom Gorom, sve teže od težeg pitanja, iako ih ne treba

miješati. Na kraju bi Srbija mogla i ostati nešto malo više od "beogradskog pašaluka", ono što se ovdje u Njemačkoj ponekad zove i "prošireni Beograd". Ne bi li to bilo previše za svaku zemlju, a ne za ovu i ovakvu Srbiju, koja ne zna još uvijek ni gdje su joj granice, niti kakva je država?

Ja nisam geostrateg i geopolitičar, ali to s beogradskim pašalukom je bilo jasno svim pametnim ljudima već početkom devedesetih godina prošlog stoleća. Već tada se moglo predvideti kako će završiti Miloševićeva avantura. Meni je malo nezgodno da govorim o tome, da ne ispadne da navijam za sopstvenu prognozu, ali ja želim da se Srbija definiše kao država sa jasno definisanim nacionalnim interesima, koji bi bili početak razvoja moderne i demokratske Srbije.

Što se Kosova tiče, to je pitanje, ko sme da vikne da je car go, ali onaj ko kaže da jeste, postaje predmet hajke, harange, bio domaći ili međunarodni političar. Ja sam od onih pravnika, koji misle da se u slučaju Kosova ne bi radilo ni o međunarodnom predsedanu, kako se tvrdi i nameće, nego o nečemu o čemu je - u drugom kontekstu - govorio i Tomas Flajner (Thomas Fleiner), član pregovoračkog tima o Kosovu, kada je kazao da je nemoguće nezavisno Kosovo po principu samoopredjeljenja naroda, jer se ono daje ili kolonijama ili narodima koji su pod totalnom represijom režima. Miloševićev režim više ne postoji, dakle i taj drugi moment otpada. Ovde je preskočena samo jedna nezgodna činjenica da je Kosovo, de facto, dobilo nezavisnost i da je pod međunarodnim protektoratom upravo zbog Miloševićeve politike prema Kosovu. Od tada imamo, zapravo, Kosovo bez suvereniteta Srbije. A što se tiče same represije, naravno, nema represije Srbije na Kosovu, ali simbolička izjava predsednice Koordinacionog centra Sandre Rašković-Ivić, kako Albanci konačno moraju da shvate da žive na tuđoj teritoriji, simboliše mentalni odnos Beograda prema Kosovu.

Što se tiče Crne Gore, tu sam ja - bez ikakve dileme - na strani nezavisne i suverene Crne Gore. I ne samo zbog toga što su crnogorski predstavnici poput Branka Lukovca, Srđana Darmanovića ili Radeta Bojovića demokratski opredeljeni ljudi, nego pre svega zbog toga što se proces raspada bivše Jugoslavije mora završiti jasnim definisanjem država, odnosno republika bivše Jugoslavije i što je to onda prvi korak ka budućoj integraciji tih prostora, novih država, u skladu sa njihovim interesima. Na kraju, a ne najmanje važno, mislim da će odvajanje Crne Gore... značiti konačan poraz srpske hegemonističke politike.

Moram Vas upitati: je li išta ostalo od tzv. Đinđićevog nasljeđa u današnjoj Srbiji?

Pa, ne. Ostale su male nedovoljno povezane grupe ljudi, koji su možda suviše kasno shvatili da je Đinđić - bez namere da ga idealizujem - bio onaj političar koji je predstavljao diskontinuitet sa Miloševićevom politikom. Stalno moramo podsećati da je Đinđić ubijen i da je ubijen nakon što je prethodno preparirano srpsko javno mnjenje kako je on, navodno, kriminalac, povezan s mafijom. Tek onog trenutka kada je ubijen, nažalost, shvatili smo da ga je ubio Milošević i politika kontinuiteta određenih službi. U Srbiji je još uvijek zvančina verzija da je Milošević kidnapovan, a da je jedini problem Srbije režim straha i terora Zorana Đinđića.

...U takvoj situaciji nevladinih organizacija, uključujući YUCOM, čija ste predsjednica, izgleda beznadežan...

Nije. Nije beznadežan, mi smo strašno uticajni, to je paradoks Srbije. To je nešto što je vidljivo, ko ume da vidi, to je nešto kao kada iz kamena nikne jedno divno drvo. U Srbiji postoji jako puno sveta koji je iz svega ovoga izišao nezagađen u nekom vrednosnom smislu. U Srbiji je na stotine hiljada građana izašlo na ulice posle Đinđićevog ubistva. I u tom smislu je Srbija duboko podeljena država. Prikrivajući tu podelu između dve Srbije, ljudi slični Koštunici, ali i one nevladine organizacije koje prate politiku "nema smisla", pokušavaju da nam proture priču o demokratskom bloku i strahu od radikala, izjednačavajući neretko nas kao ekstremiste "druge Srbije" sa radikalima, kako bi zataškali uzroke zločinačke politike, uzroke kontinuiteta, sve u ime tobožnjeg mira u kući.

Ali, mi ne pristajemo, niti smo bili uzroci problema, niti porasta radikala. Radikali su konstantni, sa tendencijom pada, ali je porazno za Srbiju što tzv. demokratski blok mnogo brže pada i što raste broj apstinenata, jer ljudi imaju osećaj da nemaju za koga da glasaju. Mi ne pristajemo na zvaničnu analizu po kojoj smo otvaranjem pitanje Srebrenice i zahtevom da se država odrekne zločina, počinjenog u naše ime, baš mi doprineli porastu radikalizacije Srbije. Ja sam građanka Srbije, politička Srpkinja, želim razvijenu i demokratsku Srbiju, modernu državu bez nasilja i nikada neću dozvoliti barabama da mi je otmu...

(Izvod iz intervjuakoji je Biljana Kovačević Vučo dala u aprilu 2006).

Srbija u začaranom krugu

Od Republike Srpske do Kosova

Ponašanje Srbije, posebno na međunarodnom planu, diktirano je proklamovanim strateškim ciljevima i prioritetima sažetim u sloganu „i Kosovo i Evropska unija“. Ovi ciljevi su nespojivi i u kontradikciji kada se imaju u vidu kriteriji i uslovi za članstvo u EU.

Kontroverzno ponašanje, kako na unutrašnjem tako i spoljnom planu, proizilazi iz unutrašnje napetosti i suprotnosti među akterima koji definišu strateške ciljeve Srbije. Na jednoj strani, pritisak „realpolitike“ (prvenstveno zbog gotovo katastrofalne ekonomske situacije) nalaže njihovu racionalizaciju na evropskom kursu. Na drugoj, pritisak svojremenog „ratnog lobija“ (patriotakog) insistira na zaokruživanju ratnih ciljeva međunarodno-pravnim i diplomatskim sredstvima. Ovaj drugi blok je u međuvremenu ojačan intelektualnim „sledbenicima“, koji su se na nacionalističko-konzervativnoj opciji profilisali nakon smene Miloševićevog režima.

Podnošenje kandidature za članstvo u EU (krajem 2009) podrazumeva prihvatanje nove realnosti u regionu, odnosno priznavanje novonastalih država nakon raspada Jugoslavije. Na tu činjenicu, kao i na obaveze Srbije, svakodnevno podsećaju međunarodni faktori poput SAD i EU, koji i na taj način žele da ubrzaju „zatvoranje balkanskog pitanja“. To podrazumeva evropsku perspektivu za sve novostvorene države, i to u postojećim granicama. To podjednako važi i za Bosnu i Hercegovinu i za Kosovo.

U toj „stupici“ zvanični Beograd deluje konfuzno i nedosledno. U nastojanju da pomiri nepomirljivo, oscilira između „evropskih“ i „patriotskih“ postupaka. S jedne strane, Vlada i predsednik Republike Boris Tadić trpe međunarodni pritisak i pritisak ekonomske realnosti u zemlji i, u tom smislu očekivanja građana koji su glasali za evropsku opciju 2008. Na drugoj strani je konzervativni blok koji smatra da „Evropa ima alternativu“.

Konzervativni blok predvođen Vojislavom Koštunicom i Tomislavom Nikolićem je snažan, jer iza nje ga stoje i moćni neformalni centri i pojedinci koji

zagovaraju realizaciju nacionalnih ciljeva po svaku cenu, pa i po cenu neulaska u EU. Deo Demokratske stranke je takođe blizak ovom bloku što unutar same stranke stvara napetosti. Šef kabineta nekadašnjeg premijera Koštunice, Aleksandar Nikitović, ističe da je politika aktuelne vlasti po kojoj „EU nema alternativu“ „lišena (je) svake političke mudrosti i elementarne državničke dalekovidosti“.¹

Svaki iskorak u pravcu uvažavanja evropskih vrednosti na udaru je žestokih kritika tog kruga, uz argumentaciju da je to na štetu „države i naroda“. Đorđe Vukadinović takođe pripadnik ovog bloka i glavni urednik Nove srpske političke misli, smatra da je neodlazak Borisa Tadića na skup regionalnih lidera na Brdu kod Kranja „mali diplomatski trijumf“. To se odnosi i na izjavu Vuka Jeremića da će u slučaju nametnutog izbora „Evropa ili Kosovo“, Srbija optirati za Kosovo. Međutim, usvajanje Deklaracije o Srebrenici u republičkom parlamentu smatra greškom jer, kako kaže, „tek što se učini nešto pametno i povuče neki ispravan potez, smesta uslede tri loša koja taj čin obesmisle i stvar vrate na početak ili u još gore stanje nego što je bilo“.²

U procepu u kojem se nalazi, zvanični Beograd se kreće između ustupaka (na Kosovu) i stalnog osciliranja u pogledu Bosne. Finansijske teškoće i ekonomska paraliza nalažu prihvatanje realnih ciljeva. Međutim, Srbija sve više gubi ucenjivački potencijal, jer je njena strategija najzad razumljiva kako susedima, tako i međunarodnoj zajednici. Insistiranje na ciljevima konzervativnog bloka je i izraz provincijalnosti i nerazumevanja novog konteksta međunarodnih odnosa.

1 „Dobri sused Kosovo“, *Danas*, 17. mart 2010.

2 „Nametanje genocida“, *Politika*, 30. mart 2010.

Strategija "korak po korak" na severu Kosova

Međunarodna strategija na Kosovu ipak daje rezultate. Iako sporo i nedovoljno efikasno, međunarodni akteri ipak "osvajaju" sever Kosova. Cilj je da se severna Mitrovicu i još tri opštine postepeno integrišu u državno-pravni poredak Kosova. Reč je o planu iza koga formalno ne stoji Evropska unija, ali nesumnjivo uživa njenu prećutnu podršku. O tome svedoči i otvaranje "evropske kuće" u severnoj Mitrovici (25. marta 2010).

Evropska unija je izradila sopstvenu strategiju za sever Kosova i ona će indirektno pomoći sprovođenju strategije Međunarodne civilne kancelarije (ICO) i kosovske vlade. Koha ditore, prištinski list, navodi da pristup "korak po korak" ima za cilj ostvarenje tri značajna pomaka - vidljivo i funkcionalno prisustvo EULEX na severnoj strani od Ibra, otvaranje kuće EU u kojoj dominiraju Srbi i vidljivost projekata Evropske komisije za poboljšanje svakodnevnog života ljudi.³

Kako tvdi izaslanik Evropske unije za sever Kosova, rukovodilac "evropske kuće" Majkl Đifoni svih 27 članica EU podržale su njegovu ulogu posrednika za sever Kosova: "Moja uloga je veoma jasna. Imam zadatak da promovisem vrednosti koje gaji Evropska unija, a to su vrednosti koje se tiču svih ljudi bez obzira da li se radi o severu ili o celom Kosovu, da na pragmatičan način pokrenem rešavanje problema koji se tiču kvaliteta života".⁴ Đifoni takođe naglašava da se otvaranjem "evropske kuće" u severnom delu Mitrovice stvaraju preduslovi "za podizanje kredibiliteta Evropske unije, za realizaciju projekata koji se odnose na poboljšanje uslova života tamošnjeg stanovništva..."⁵

Takav razvoj događaja na terenu poništava zvaničnu strategiju Beograda koja podrazumeva podelu Kosova. "Prikopčavanje" severnog dela Kosova za Srbiju je planirano preko paralelnih vlasti, koje je Beograd instalirao a koje su isključivo u toj funkciji.

Pojačana nervoza

Nezvanična najava Međunarodni suda pravde (MSP) da će svoje mišljenje o legalnosti kosovske nezavisnosti dati tek krajem godine (ne pre novembra), a ne u prvoj polovini, kako je očekivao Beograd, izazvala je dodatnu nervozu. Po rečima

³ Koha ditore, 24. mart 2010.

⁴ „Srbija ne može da koči Kosovo na putu ka EU“, Blic 22. mart 2010.

⁵ Isto.

šefa diplomatije Srbije Vuka Jeremića, odlaganje nije dobra vest, jer Srbiji odgovara da do iznošenja mišljenja dođe što je pre moguće: "Mi smo uvereni u našu pravnu argumentaciju. Što je veći prostor između danas i momenta donošenja odluke, veći je prostor za vršenje pritiska na sud".⁶

Ovo odlaganje onemogućava Srbiju da na predstojećem zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u septembru, na osnovu (očekivanog) mišljenja MSP inicira raspravu i eventualno ishoduje novu rezoluciju UN, kojom bi bili omogućeni ponovni statusni pregovori između Beograda i Prištine. Iza ove strategije stoji zamisao o podeli Kosova.

U tom smislu već cirkulišu kritike poput onih da Srbija, kada je reč o Kosovu, "zna šta neće", ali ne zna "šta hoće". U komentaru lista *Politike*, na primer, ističe se: "Čega Srbija može da se odrekne? Teritorije većinski nastanjene Albancima koji ovu državu Srbiju de jure i de fakto ne priznaju dve decenije...? Ako da, u zamenu za šta? Šta je minimum srpskih zahteva?"

Ahtisarijevi pregovori su odavno završeni i građani imaju pravo da znaju šta je ono ispod čega Srbija nije i neće da ide..." I konačno: "Ima li Srbija neki protivargument u rukavu? Je li to, možda, zahtevanje istih prava za Republiku Srpsku kao što ih je (albansko) Kosovo dobilo od većine zemalja EU?"⁷

Zadatak Dodika

Odnos Srbije prema Republici Srpskoj je „ključ“ razumevanja teritorijalnih aspiracija u odnosu na Bosnu, koje traju više od 150 godina. I ratove devedesetih godina prošlog veka treba prvenstveno posmatrati u tom kontekstu. Dejtonski sporazum (1995), kojim je konstituisana Republika Srpska, srpska elita razume kao ostvarivanje tog cilja u datim međunarodnim okolnostima. Strategija Srbije već 15 godina je sprečavanje konstituisanja funkcionalne bosanske države u čemu je uspela. U tom smislu održava se i teza o nemogućnosti da Bosna opstane u postojećim granicama.

Ključni međunarodni akteri svesni ove činjenice, postigli su veoma široku saglasnost o neophodnosti revizije Dejtonskog ustava, kako bi se osnažila unutrašnja kohezija BiH. Sve napore i inicijative u tom pravcu vešto opstruira Republika Srpska i njen lider Milorad Dodik sa ciljem da se dovede u pitanje opstanak Bosne kao države. Milorad Dodik je glavni pokretač svih akcija koje

⁶ Politika, 29. mart 2010.

⁷ „Kosovo ili - tačno znamo šta nećemo“, Politika, 26. mart 2010.

provociraju unutrašnje tenzije u BiH (pretnja referendumom, ignorisanje Sarajeva kao bosanskohercegovačke prestonice, navodna odbrana Dejtonskog sporazuma i dr).

Premijer Republike Srpske je proširio svoje inicijative i na Kosovo. Nedavno je pozvao Srbe i Albance na "istorijski dogovor", u ime okončanja međusobnih teritorijalnih sporova, jer je, kako je rekao, "podela Kosova jedino realno održivo rešenje koje bi moglo da bude prihvatljivo i za Srbe i za Albance".⁸ Njegov argument za podelu je da će Albanci vrlo teško vladati severom Kosova, pa sugerise da se "sever Kosova ponudi za trajni mir i razgraničenje sa Srbijom", jer ni "Srbija ne sme dozvoliti da zbog Kosova bude zarobljena još 50 godina".⁹

Ideja o razmeni "teritorije za mir" u slučaju Kosova, ima šire implikacije jer bi zapravo, podrazumevala i prekomponovanje drugih granica na Balkanu. Sa stanovišta srpskih nacionalista bilo bi poželjno partnerstvo Albanije u pokretanju nove runde korekcija granica. Svojevremeno je Beograd dosta polagao na Tiranu i "opipavao" njenu spremnost u odnosu na podelu Kosova. Međutim, to priželjkivano partnerstvo nije realizovano.

Upravo je Kosovo bilo povod za novu ponudu za Bosnu. Dodik je u javnost izašao i sa opcijom "mirnog razdruživanja" BiH. Njegova argumentacija se svodi na to da, ako druge strane u Bosni i međunarodni akteri budu tražili promenu Dejtonskog sporazuma i Ustava "sve varijante su otvorene i legitime." Ako se otvori rasprava o BiH i budućem uređenju, Dodik smatra da je "mirno razilaženje opcija jer i Republika Srpska ima pravo na odlučivanje o statusu".¹⁰

Beograd na muci

Stalni nadzor i pritisci međunarodne zajednice nalažu zvaničnom Beogradu da se odnosu prema BiH ponaša konstruktivno, pa Beograd za sada ne reaguje na ove Dodikove stavove. Osim toga, Vlada je suočena s ozbiljnim ekonomskim teškoćama na šta upućuju i iznenadna ostavka guvernera Jelašića, tenzije na forumu ekonomskih stručnjaka na Kopaoniku i stalni pad životnog standarda.

Zvanična politika Srbije prema Bosni i Hercegovini formulisana je na poziciji da će podržati "svako rešenje o kome se dogovore tri konstitutivna naroda". To, međutim, ne znači da "Dodikove opcije" nisu u igri u konzervativnom bloku formalnom i neformalnom. Na nedavnom "naučnom" skupu (krajem marta) u Beogradu povodom obeležavanja 15-godišnjice Dejtonskog mirovnog sporazuma (8 meseci pre stvarnog datuma njegovog zaključenja) traženo je "vraćanje izvornim principima Dejtona". Skupu su prisustvovali javnosti poznati nosioci srpskog nacionalnog projekta od Dobrice Ćosića, Svetozara Stojanovića, Ljiljane Smajlović, do Đorđa Vukadinovića, Slobodana Antonića i drugih...

Milorad Dodik je bio glavni govornik na tom skupu sa veoma jasnom porukom: Dejtonski sporazum je dokument "za političku istoriju i političku budućnost BiH". Odnosno, ako dođe do rasprave o novom ustavu, unutrašnjem uređenju BiH, "onda mislim da je jedini održiv koncept mirni razlaz i mirna egzistencija dva entiteta".¹¹

Međunarodna zajednica treba da intenzivira svoju ulogu na Balkanu, kako bi suštinski doprnela stabilizaciji regiona. U tom smislu 2009. godina je bila iskorak za ceo region, posebno kada je o Srbiji reč. Međutim, aspiracije Beograda ožive kad god popusti pažnja međunarodne zajednice.

Zbog uspostavljanja regionalnog poverenja neophodno je da se isključi mogućnost liderstva bilo koje zemlje na Balkanu. Liderstvo Srbije, za šta se Beograd stalno kandiduje, samo je druga forma srpskih aspiracija u regionu.

Privredne teškoće nalažu promenu ponašanja Vlade, pre svega u domenu formulisanja ekonomske politike. Međutim, za sada nema naznaka da iko od političkih aktera želi takvu promenu. To može da pogorša situaciju u Srbiji. U tom slučaju fokus može da se pomeri na susede i radikalizaciji u BiH.

Zato je neophodno ubrzati članstvo BiH i Crne Gore u NATO čime se stavlja tačka na granična pitanja. Za dinamiziranje regiona neophodno je definisati ekonomske politike koje bi reflektovale lokalne mogućnosti, posebno u domenu poljoprivrede. ■

8 Prema Danasu, 15. mart 2010. godine

9 Isto.

10 Kurir, 27. mart 2010.

11 "Miran razlaz je održiv koncept", Danas 27-28. mart 2010.

NENAUČENA LEKCIJA

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Sve je jasnije da se država Srbija sve manje opire pokušajima kosovskih i međunarodnih vlasti da suzbiju delovanje srpskih paralelnih institucija na Kosovu. Sve je izvesnije da prilike na Kosovu zahtevaju drugačije nacionalne lidere od onih koji su učestvovali u sukobima i koji su svom narodu nanosili više štete nego koristi. Ako se sadašnji lideri ne promene i ne prilagode novih zahtevima, moraće da odu. Koliko ih ja poznajem, neće se promeniti i otići će onako kako i žive, silom i na silu.

Ovih dana je u Srbiji iznenađujuće mirno, gotovo ignorantски prošla jedna vest koja veoma precizno govori šta se, ustvari, dešava kod našeg južnog suseda. Komandant KFOR Markus Bentler je izjavio da će međunarodne mirovne snage krajem aprila prepustiti policiji Kosova kontrolu granice sa Albanijom. Bentler je nakon sastanka sa komandantom Komande združenih snaga NATO, američkim admiralom Markom Ficzheraldom, rekao da će KFOR nastaviti da prenosi odgovornost na kosovsku policiju u okviru povlačenja trupa KFOR iz graničnog područja. Iako Bentler nije komentarisao mogućnost da kosovska policija ubrzo preuzme kontrolu nad pojasom prema Srbiji, u jednom trenutku će se desiti i to. Verovatno će pre toga na red doći pojas prema Crnoj Gori i Makedoniji, pa onda prema opštinama Preševo i Bujanovac, i na kraju....

Ova i neke druge informacije potvrđuju tezu da je međunarodna zajednica preduzela niz aktivnosti koje sada možda deluju nepovezano, ali koje vremenom treba da se steknu u jednom cilju - priključenju severnog Kosova matičnoj državi. Još krajem prošle godine deo međunarodne zajednice koji podržava nezavisnost Kosova je shvatio da je stanje dvovlašća, ili viševlašća na severu Kosova neodrživo i da taj deo teritorije nove države treba staviti pod punu kontrolu Prištine. Taj stav je rezultirao donošenjem Strategije za sever Kosova, dokumnta koji su zajednički pripremili Vlada Kosova i Međunarodna civilna kancelarija u Prištini.

Srbi su dočekali strategiju na sebi svojstven način, u stilu, „ono što mi ne priznajemo i ne prihvatamo, ustvari, ne postoji“, pa je, kao što je

Kosovo lažna država, i strategija lažni dokument. „Niko ne podržava Fejtov plan za sever Kosova“, ili „Fejtovi stavovi nebitni za Srbiju“, tipične su reakcije na usvajanje strategije.

Piter Fejt im je odgovorio u istom stilu, rekavši da „Beograd nije važan faktor u primeni strategije“ i objasnio da primena tog dokument nije pitanje nedelja, već meseci i godina.

Sprovođenje strategije zavisi od odlučnosti i istrajnosti međunarodne zajednice. Sasvim je sigurno da neće biti značajnijih aktivnosti sve dok Međunarodni sud pravde (MSP) ne objavi svoje mišljenje po zahtevu Generalne skupštine OUN. Iako nema mnogo smisla prejudicirati to mišljenje, namera međunarodne zajednice da uđe u proces osnaživanja države Kosovo može da znači dve stvari: ili ih stav MSP ne interesuje (što je manje verovatno), ili su sigurni da odluka Suda neće biti u korist Srbije.

Beograd je imao nekoliko tipičnih reakcija na aktuelne događaje koje su okarakterisane kao „histerične“, a onda je zavladao mir. Vladini kosovski Srbi kao po rđavom scenariju daju izjave kojima podržavaju OUN i UNMIK, a napadaju Fejta i EU. Drugim rečima, imamo mnogo razloga da verujemo da Beograd nije protiv punog uključivanja severa Kosova u novu državu, ali da se to ne kaže javno. Pažljivo čitajući strategiju mogu se čak zapaziti delovi koji predstavljaju ustupak Beogradu za prećutni pristanak na decetralizaciju Kosova i na sve što iz toga sledi. Smešno jedino deluju tradicionalno neobavešteni srpski nacionalistički mediji koji uporno i poslovično „psuju Kralja u potoku“ i traže i citiraju svakog ko bilo gde u svetu kritikuje strategiju međunarodne zajednice,

nazivajući je, u najmanju ruku, privatnim dokumentom Pitera Fejta.

Ko bi mogao da se suprotstavi politici međunarodne zajednice na Kosovu?

Zvanični Beograd neće, iako Tadić i Jeremić povremeno daju gromoglasne izjave. Srpska napredna stranka takođe neće, iako i njihovi lideri gromoglasno izjavljaju da hoće, i izjavljivaće to sve dok se nekako ne dočepaju vlasti. Jednostavno, ta stranka je stvorena sa veoma precizno određenim ciljem i njeni investitori čvrsto drže sve konce u svojim rukama. Iznenadjenja i soliranja ne sme da bude, jer ako Nikolić i pomisli na to, eto Vojvode na slobodi, a onda se ništa ne zna i niko nije suguran. Socijalisti nisu nacionalisti i oni su pod čvrstim uticajem, ili, ako hoćete, komandom „treće Srbije“ koja je već proklamovala stav da nju Kosovo ne interesuje, nju interesuje Srbija. Borba za Kosovo je po njima, bitka koja nikako ne može da se dobije. Socijalisti su se jednom u bliskoj prošlosti tukli protiv celog sveta i dobili po nosu napunivši pri tome Sheveningen...

Ostaju Velja Ilić, Koštunica i njihove kosovskomitrovačke perjanice. Ali i tu se mnogo toga promenilo. Vlada Srbije je uskratila novac paravojnim strukturama, kosovski Srbi sve više gledaju prema Prištini tražeći tamo sve ono što se traži i očekuje od države.

Nedavno je Piter Fejt izjavio da je glavni problem na Kosovu nedostatak pravne države za koju su krivi tvrdolinijski Srbi koji se bave raznim nezakonitim radnjama. Pre svih je, kao problematične, istakao Marka Jakšića i Milana Ivanovića, i dodao da je imao kontakte sa Tadićem koji mu je obećao da će saradivati sa njim na uklanjanju „problematičnih“ Srba sa Kosova.

Sadašnja pozicija mitrovačkih lidera je delikatna. Napušteni od zvaničnog Beograda i sve izolovaniji od kosovskih Srba južno od Mitrovice, dobro će proći ako ne budu, kao otac Simeon pohapšeni, s tim, što su mnogo bliži hapšenju u Beogradu negu u Prištini. Beograd već ohrabruje pronošanje informacija o milionskim zaradama od reketa i šverca preko onog mosta u Mitrovici.

Milan Ivanović, Marko Jakšić, Nebojsa Jović i ostali kosovski nacionalisti su sada na margini političkih zbivanja. Oni grčevito nastoje da pronađu *raison d'être* postojanja, a to su konflikt, kriza i permanentno održavanje tenzija između dve zajednice. Oni su samo u takvoj situaciji faktor bilo čega. Vreme trenutno ne radi za njih. Vlasti Kosova neće ući ni u kakav konflikt sa srpskom zajednicom. Sa druge strane država Srbija se sve manje opire pokušajima kosovskih vlasti da suzbiju delovanje srpskih paralelnih institucija na Kosovu ako to delovanje nije uređeno sporazumom sa vlastima Kosova.

Sve je izvesnije da prilike na Kosovu zahtevaju drugačije nacionalne lidere od onih koji su učestvovali u sukobima i koji su ponekad svom narodu nanosili više štete nego koristi. Ako se ovi sadašnji lideri ne promene i prilagode novih zahtevima, moraće da odu. Koliko ih ja poznajem, neće se promeniti i otići će onako kako i žive, silom i na silu.

Na kraju, neko je pomenuo „Oluju“. Beograd je već jednom izigrao stotine hiljada Srba pa oni, umesto na „ognjištima“ sede u kolektivnom smeštaju. A niko sa sigurnošću ne može da pretpostavi da li su kosovski Srbi naučili tu i mnoge druge lekcije. ■

Lekcija za Evropsku uniju

PIŠE: EDINA BEĆIREVIĆ

Posljednju sedmicu aprila bosanskohercegovačku ali i regionalnu političko-sigurnosnu scenu, obilježila su dva događaja: dodjeljivanje Bosni i Hercegovini Akcionog plana za članstvo (MAP) u NATO i usvajanje Istanbulske deklaracije na trilateralnom samitu lidera Turske, Srbije i Bosne i Hercegovine. Abdullah Gul, Boris Tadić i Haris Silajdžić potpisali su deklaraciju koja u prvom redu, ističe značaj procesa nacionalnog pomirenja i spremnost da se poduzmu svi nužni koraci za osiguranje regionalnog mira, stabilnosti i prosperiteta.

Ova dva događaja su povezana i rezultat su višemjesečnih priprema i „tihu diplomaciju“ nekoliko prijateljskih država koje razumiju kritičnu sigurnosnu situaciju u Bosni i Hercegovini. U grupi država koje su doprinijele pozitivnoj odluci u Talinnu kojom je BiH dodijeljen MAP, svakako je najaktivnija bila Turska, ali su u lobiranju učestvovali i Norveška, Mađarska, Slovenija, Poljska i Hrvatska.

Dodjeljivanje MAP za BiH, simbolično je korespondiralo sa 11-godišnjicom kreiranja ovog programa na NATO samitu u Vašingtonu 1999. Svrha kreiranja MAP, bila je da se zemljama koje imaju aspiraciju da postanu članice, pruži pomoć u dostizanju zahtjevnih NATO standarda. Pomoć se pruža kreiranjem *Godišnjeg nacionalnog plana*, preko kojeg država u saradnji sa NATO provodi neophodne reforme. Od 1999, kroz ovaj mehanizam su uspješno prošle danas ravnopravne članice NATO: Slovenija, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Albanija, Hrvatska, Estonija, Litvanija i Latvija. U programu MAP su trenutačno pored Bosne i Hercegovine, Crna Gora i Makedonija.

Iako je SAD administracija i nakon decembarškog samita NATO u Briselu bila protiv toga da se Bosni i Hercegovini dodijeli MAP, popustila je pod pritiskom turske diplomacije – ali zahvaljujući i lobiranju ostalih „prijateljskih zemalja“.

Osim toga, tokom proteklih nekoliko sedmica u diplomatskoj tišini napravljeni su vrlo značajni koraci koji su doprinijeli promjeni američkog stava. Dva uvjeta neophodna za kompromisnu odluku koja je donijeta u Talinnu, bez velikih reakcija u

medijima, riješena su 14. aprila 2010, na 44. Vanrednoj sjednici Predsjedništva BiH. Usvojenim zaključcima riješena su pitanja uništavanja viškova naoružanja, municije i minsko-eksplozivnih sredstava u posjedu Oružanih snaga Bosne i Hercegovine (OS BiH), te angažovanja pješadijske jedinice OS BiH u misiji Snaga međunarodne sigurnosne pomoći Afganistanu (ISAF). Odluke Predsjedništva BiH zbog ranije postignutog političkog konsenzusa, prošle su bez kontradikcija i velike polemike u javnosti.

Prema bilateralnom sporazumu između Bosne i Hercegovine i SAD, američka administracija će za uništenje viškova oružja snositi troškove koji se mjere milionima dolara.

Jedno od tri ključna pitanja bilo je i donošenje odluke o tome u koju će NATO misiju u Afganistanu biti upućena jedinica Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Najozbiljnije ponude su stigle iz Turske, Danske i Velike Britanije. Međutim, srpska politička elita, ponudu Turske je ispolitizirala u kontekstu historijskih predrasuda. Nebojša Radmanović, član Predsjedništva BiH iz reda srpskog naroda, izjavio je da ne može glasati za ponudu Turske koju je komisija Oružanih snaga ocijenila najboljom i najsigurnijom za bh-vojnike. Bez bilo kakvih javnih reakcija, uz prećutnu saglasnost ostalih NATO članica, Turska je povukla svoju ponudu, a Predsjedništvo Bosne i Hercegovine usvojilo je ponudu koja je bila drugorangirana na listi i, naravno, sa više rizika po živote vojnika OS BiH.

Međutim, iako je postala članicom MAP, Bosna i Hercegovina neće moći koristiti mehanizme MAP dok ne riješi i treće ključno pitanje, a to je rješenje problema nepokretne vojne imovine. Poruka iz Talinna ne ostavlja nikakve dileme: implementacija MAP program započet će tek onda kada se sva nepokretna vojna imovina potrebna za svrhe odbrane, registrira kao državna imovina.

Dakle, političari iz Republike Srpske koji svoju predizbornu retoriku grade na osnovu poricanja državnosti Bosne i Hercegovine, morali bi do septembra pristati na to da se dio kasarni i ostalih

vojnih objekata sa entitetske RS teritorije uknjiži kao vojna imovina u vlasništvu države Bosne i Hercegovine.

Uvjetna odluka o dodjeljivanju MAP Bosni i Hercegovini je izvjestan presedan i pokazuje koliko je međunarodna zajednica zabrinuta zbog najava moguće secesije koje sve otvorenije dolaze iz Republike Srpske i procjenama brojnih analitičara da bi nakon takvog čina uslijedio neizbježan rat.

Odluka iz Talinna također veoma jasno svjedoči da se daljnja destabilizacija stanja u zemlji neće tolerirati. Pitanje perspektivne vojne imovine morat će se riješiti do septembra i mnogi se pitaju da li je to moguće u predizbornoj utrci koja je već počela. Ali, svjedoci smo da su se pod ozbiljnijim pritiskom međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini rješavala i komplikovanija pitanja. Unutrašnje krize vrlo su često bile refleksija neodlučnosti međunarodnih faktora. Zbog toga je uvjetovani MAP dobar signal da su se najvažniji donosioci odluka u međunarodnoj zajednici odlučili izvesti Bosnu i Hercegovinu na put euroatlantskih integracija.

Aktivnosti Turske potvrđuju da se rješenja u Bosni i Hercegovini ne mogu tražiti preko „javne diplomacije“, odnosno aktivnog uključivanja medija u pregovore. O tome svjedoče propali Butmirski razgovori o ustavnim pregovorima predvođeni Karlom Biltom i Džejsom Stajnborgom, vođeni tokom 2009, koji su političku situaciju samo dodatno zakomplicirali. Fijasko koji su Amerikanci doživjeli sa nepripremljenim Evropljanima u nespretnom pokušaju primjene multilateralne diplomacije, pokazao im je da se na Balkanu moraju osloniti na druge partnere. Kakvi god bili rezultati u narednim mjesecima, samitom u Istanbulu i pozitivnom odlukom MAP za Bosnu i Hercegovinu, Turska je Evropskoj uniji održala uspješnu diplomatsku lekciju na temu medijacije ■

Deklaracija koju smo dugo čekali

PIŠE: BOJAN AL PINTO-BRKIĆ

Četnaest godina, osam meseci i dvadesetak dana bilo je potrebno Narodnoj skupštini Republike Srbije da zauzme stav o najmasovnijem zločinu u Evropi posle Drugog svetskog rata, koji je izvršen 120 kilometara od Beograda, vazдушnom linijom. Sama rasprava trajala je 12 sati. Nakon toga, pristupilo se glasanju: 127 poslanika bilo je 'za', 21 'protiv', jedan poslanik nije glasao, a 101 poslanik nije prisustvovao glasanju. Narodna skupština usvojila je Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici glasovima poslanika Demokratske stranke, G17plus, Socijalističke partije Srbije, Partije ujedinjenih penzionera, Lige socijaldemokrata Vojvodine, Srpskog pokreta obnove, Jedinstvene Srbije i poslanika iz redova nacionalnih manjina. Protiv Deklaracije o osudi zločina u Srebrenici bili su poslanici narodnjačkog bloka bivšeg predsednika Savezne Republike Jugoslavije i premijera Srbije Vojislava Koštunice. Poslanici Srpske radikalne stranke, Srpske napredne stranke i Liberalno-demokratske partije smatrali su da Deklaracija o osudi zločina u Srebrenici nije dovoljno dobra, ili dovoljno važna, pa su se posvetili drugim obavezama.

Deklaracija je usvojena po hitnom postupku, na trećoj sednici prvog redovnog zasedanja u 2010. godini. Formalni predlagač teksta, poslanički klub „Za evropsku Srbiju“, kao da se trudio da izbegne svaku javnu raspravu o deklaraciji koja bi trebalo da reflektuje odnos svih građana Srbije, predstavljenih u parlamentu, prema teškoj traumi u neposrednom susedstvu, etnički motivisanom zločinu koji su počinili Srbi. Verovali su da je dovoljno to što su obezbedili direktan tv prenos čitave sednice. Odbili su sve pokušaje da se amandmanima utiče na predloženi tekst, iako je bilo signala da su neke opozicione stranke želele saradnju u ovom osetljivom pitanju. Možda je opozicija tražila previše ili nudila premalo, ali javnost to nije mogla da oceni. Vladajuća koalicija bila je snažno motivisana da se predloženi tekst usvoji bez daljeg odlaganja, što je za pohvalu. ▶

Kasnije se, međutim, ispostavilo da je u tome važnu ulogu igrala želja predsednika Srbije Borisa Tadića da tekst Deklaracije, odštampan u Službenom glasniku, pokaže zameniku državnog sekretara SAD Džejsu Stajnbergu, koji je osam dana kasnije doputovao u Beograd, kako bi po ko zna koji put otvorio temu konstruktivnog uticaja Srbije na prilike u Bosni i Hercegovini.

Reakcije u međunarodnoj javnosti bile su, uglavnom, veoma pozitivne. SAD i vodeće evropske zemlje pozdravile su važan korak Beograda ka pomirenju naroda na Balkanu. Senat SAD je čak usvojio rezoluciju kojom traži od Evropske Unije da ubrza proces integracija za Srbiju, imajući u vidu njen značaj u regionu i veliki napredak koji je ostvaren proteklih godina. Islamske zemlje, ekonomski partneri čija tržišta mogu preporoditi privredu Srbije, takođe su izrazile zadovoljstvo. Taktički posmatrano, prve pozitivne reakcije koje su stigle iz Ankare dale su vetar u leđa nesigurnim zakonodavcima u Beogradu i učinile da Deklaracija o osudi zločina u Srebrenici donešta sa 14 i po godina zakašnjenja ne bude shvaćena kao bizaran primer zaostalosti nekih balkanskih naroda, već kao hrabar potez suočavanja Srbije sa prošlošću.

Uloga Ankare je, inače, bila vredna pažnje poslednjih meseci. Čuvena turska diplomatija angažovala se na pomirenju dve međusobno suprotstavljene grupe Bošnjaka u Sandžaku, normalizaciji odnosa Beograda i Sarajeva i pronalaznju kompromisnog rešenja za učešće Srbije i Kosova na regionalnim i međunarodnim skupovima. Turska se, u saradnji sa privatnim kapitalom iz SAD, pojavljuje i kao potencijalni kreditor izgradnje infrastrukture na Balkanu, što bi moglo rešiti velike probleme koje vlade malih zemalja imaju sa Međunarodnim monetarnim fondom, a ministru spoljnih poslova Ahmetu Davutogluu već su počeli pripisivati otomanske ambicije. Interesantno je da su se u ovom poslednjem poslu na istoj strani našli turski republikanci, koji čuvaju zavet Mustafe Kemal-paše Ataturka da bi Turska trebalo da se kloni Balkana, i lider narodnjačkog bloka

na političkoj sceni Srbije, Vojislav Koštunica, koji još nije obavešten da su neprijateljstva sa Turcima prestala 1913. godine, potpisivanjem mirovnog sporazuma u Londonu.

Protiv Deklaracije o osudi zločina u Srebrenici svoj glas su digli i lider Islamske zajednice u Srbiji glavni muftija Muamer ef. Zukorlić, i predsedavajući Predsedništva BiH Haris Silajdžić, zamerivši da osuda zločina nije dovoljna, ni primerena bez pomena kvalifikacije genocid. Formulacija korišćena u Deklaraciji, da Narodna skupština osuđuje zločin na način kvalifikovan u presudi Međunarodnog suda pravde, nije dobra - trebalo je napisati genocid, rekao je ef. Zukor, koji se, neočekivano, nekoliko dana kasnije, kandidovao na čelu jedne liste na izborima za Nacionalno veće Bošnjaka u Srbiji. Haris Silajdžić tvrdi da Srbija nije iskrena u svojoj osudi zločina u Srebrenici i da to pokazuje strah od upotrebe kvalifikacije genocid. Predsedavajući Predsedništva BiH se, ipak, u Istanbulu, na samitu sa predsednikom Srbije i predsednikom Turske, uzdržao od prigovora kada je Abdulah Gul čestitao Borisu Tadiću na usvojenoj deklaraciji, koju je ocenio kao suštinski iskorak u odnosu na politiku devedesetih.

Nema sumnje da su zakonodavci u Beogradu svesno izbegli da upotrebe kvalifikaciju genocid u osudi zločina u Srebrenici. Koalicioni partneri Demokratske stranke predsednika Tadića procenili su da bi im podrška oštrijoj rezoluciji nanela nepopravljivu štetu u biračkom telu. Pitanje je, međutim, da li je usvojeni tekst, odnosno čin osude, manje vredan zato što ne sadrži jednu reč, pa bila to i kvalifikacija najtežeg zločina. Drugo pitanje, koje možda treba ostaviti istoriji je, da li bi upotreba reči genocid promenila političku scenu Srbije. Pre devet i po godina, demokratski izabrani predsednik SRJ Vojislav Koštunica izjavio je u jednom od prvih intervjua da mu je saradnja sa Haškim tribunalom „deveta rupa na svirali“. U tom trenutku, ideja da bi parlament Srbije podržao

rezoluciju o osudi zločina u Srebrenici, kao i to da je osuda osigurana glasovima poslanika SPS, delovala je neverovatno. U međuvremenu, Koštunica se potrudio da njegova vlada bude upamćena kao ona za čijeg mandata se najveći broj optuženih za ratne zločine „dobrovoljno predao“ Haškom tribunalu. U julu 2008. godine, vlada premijera Mirka Cvetkovića započela je mandat hapšenjem i izručenjem Radovana Karadžića. Ministar unutrašnjih poslova u toj vladi i dan-danas je Ivica Dačić. U martu 2010. godine, zakonodavci u Beogradu bili su veoma stidljivi prilikom usvajanja Deklaracije o osudi zločina u Srebrenici. Za godinu ili dve, ako Srbija dobije status zemlje kandidata za punopravno članstvo u EU, usvajanje Deklaracije možda će nekome biti glavni adut u predizbornoj kampanji.

Politička scena u Srbiji postepeno doživljava transformacije. Ideologija nacionalizma, ideologija ratova, nije izgubila svoje mesto, ali dugoročno posmatrano ne vide se razlozi za njenu značajniju ulogu. Naravno, pitanje je vremena kada će je sve parlamentarne stranke odbaciti. To vreme, koje je ključno za napredak Srbije, meri se mesecima i godinama, pre nego decenijama.

Neki političari, poput Žarka Koraća, s pravom govore o važnosti približavanja Deklaracije o osudi zločina u Srebrenici i, uopšte, vrednosti koje na koje se Narodna skupština Republike Srbije u tekstu poziva, mladima – generacijama koje će imati priliku da grade nove odnose između Srba i Bošnjaka. Za Tadića i Silajdžića je, uz dužno poštovanje, možda prekasno. No, nikada nije prekasno za još poneki hrabar potez u cilju pomirenja naroda. Pominje se da će predsednik Srbije, zajedno sa premijerom Turske Redžepom Tajipom Erdoganom, u julu prisustvovati obeležavanju 15. godišnjice zločina u Srebrenici. Tako nešto bi trebalo da postane prirodno. Srebrenica je preblizu Beograda da bismo je ignorisali, a Srbija koja pledira na pravo na sećanje žrtava Jasenovca morala bi da zauzme konkretniji stav o žrtvama sličnih koncentracionih logora novijeg datuma. ■

Dve Srbije i jedna čaršija

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Globalizacija je donela i osećanje političke nemoći, da se odlučnim delovanjem neposredna budućnost može korenito promeniti. U tom smislu «kraj istorije» kao da je nastupio nakon dva veka revolucija (1789-1989). Uprkos povremenim političkim i ekonomskim krizama, uverenjima u kolektivnu malaksalost, moralnu atrofiju ili karijeristički oportunistički oportunizam novih generacija, tokom poslednje dve decenije se nisu pojavile upotrebljive alternative zapadnoj liberalnoj demokratiji. Idejna protivteža liberalnoj demokratiji, koja je pokušala da spasenje ponudi u povratku na etatizam, bleđi uporedo s poslednjim fujucima uragana koji je za sobom ostavio pustoš, ali i prostor koji će se obnoviti u novim investicionim ciklusima. U ekonomskoj krizi koja je postala stvarnost tokom 2007, pojedini sektori ekonomije i društva ostali su ipak netaknuti, i nijedan važniji politički sistem nije pretrpeo dramatične promene. Politički lideri i ekonomski mislioci, iz grupacije koju simbolizuju ugledni nobelovci, ostali su poraženi u nastojanjima da dugoročno obuzdaju i disciplinuju slobodno tržište, a deficit u sposobnosti brzog upravljanja i prilagođavanja, gotovo u istom smislu pokazale su velike finansijske i proizvodne korporacije u kojima je struktura vlasništva delegirana na samoupravu upravljačke hijerarhije. Postalo je između ostalog jasno da ekonomske i političke slobode zavise od malih i srednjih preduzeća, jednako koliko i slobodno mišljenje, da globalizacija sužava prostor ustaljenim institucijama i metodama odbrane i širenja tih sloboda, ali i to da ona slobode guta pre svega u sistemima koji se, u zvaničnom otporu globalnoj političkoj kulturi i njenoj realnosti, zapravo opiru načelu ljudske jednakosti. Mada takvi utisci ni u čemu nisu naročito novi. I na počecima globane ere pretpostavljalo se da su liberalnim demokratijama povremene krize imanentne, da je krizni menadžent sastavni deo njihove insitucionalne i idejne strukture, a da je u totalitarnim sistemima kriza stalna, šta više, i da ekonomski rast nije u stanju da podstakne razvoj ljudskih prava, individualizma, kulture pobune, otpora, nepristajanja. ▶

Srbija je od globalizacije preuzela mahom nje-ne nepovoljne karakteristike. Proces priključenja EU, obnove relativno harmoničnih odnosa sa SAD, i nastojanja dela establišmenta da se uspostavi harmonija sa susedima, naročito na jugoslovenskom prostoru, zapravo naglašavaju neuspeh političke, ekonomske i kulturne tranzicije, dok su medijske poruke, disciplinovane i uniformne, upravljene u tom smislu da površnu institucionalnu formu poistovete sa suštinom. U Srbiji se možda, ponavlja paradigma promena kroz koje je prolazila Istočna Evropa. Nakon pada komunizma prva reformrska administracija izazvala je reakciju komunista, socijalista, pensionera, vojske, policije, crkve i konzervativne inteligencije. Naredne administracije preuzeli su reformisani komunisti koji su se suočili s potrebom da se reforme ipak nametnu kao alternativa novoj ekonomskoj kataklizmi. Tek u nastupajućim izbornim procesima i reformama istočnoevropski sistemi su ponudili izvesnu distinkciju socijaldemokratskih, liberalnih i narodnjačkih opcija, usmerenih pre svega na evropske integracije i potrebu prihvatanja institucionalnih okvira finansijske, bezbednosne ili kulturne politike, kao i izgradnji infrastrukture, reformi nauke, obrazovanja i socijalne zaštite. Srbija je u tom procesu zakasnela duže od decenije: 1989, donela je odluku da oružanom silom uništi jugoslovensku zajednicu, i u deceniji ratne agresije, zločina, pljačke, mentalne i kulturne regresije uništila svoje vitalne ljudske, ekonomske i moralne resurse. Sve vlade nakon 2001, predavale su najveći deo tranzicionih kapaciteta ratnim profiterima, zaključujući s njima političke dogovore kojima su se prilagođavale institucije sva tri resora vlasti. Opstanak elita vremenom je, sve očiglednije, zavisio od njihove međusobne solidarnosti. Isključivali su se samo pojedinci koji su kršili pojedina pravila, ukoliko bi zadirali u interese najmoćnijih. Siromaštvo širokih slojeva, nizak nivo obrazovanja i političke kulture, sklonost autoritarnim državnim i društvenim modelima, poželjan diktatorski karakter liderstva, i izrazito negativan odnos prema vrednostima ljudske jednakosti, demokratije, slobodnog tržišta i inicijative, i individualizma, sve je iziskivalo stvaranje širokog fronta koji je obuhvatao državu, crkvu, bezbednosne strukture, ratne profitere i njihovu narednu generaciju, fronta koji je generisao sistem monopola u politici, ekonomiji, medijima i kulturi. Ekonomski monopol je delimično zatvorio tržište i podredio ga državnoj kontroli, bez obzira na proces

izvesne liberalizacije u pregovorima sa EU. Sistem kvota, otimačine u javnim nabavkama, reketiranje, ucene, zloupotreba policije, tužilaštva i sudova, ceo taj naizgled, transformisan sistem usavršen u razdoblju izolacije i primarne tranzicione pljačke postao je, između ostalog, okvir političkog prioriteta koji usmerava osnovno delovanje svih političkih partija i lidera. Obustavljanje ili restrikcija zapadne podrške demokratizaciji politike, medija i nevladinog sektora dodatno je prepustilo i inače, neznatne demokratske potencijale pritiscima oligarha i njihovih plaćenika u politici i državnim institucijama. Žalbe da je manje slobode, da je javno mišljenje uniformisano, da je partijska država ukalupila tržište roba, kapitala, politike i racionalnog i etičnog poimanja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, takođe pripadaju marginalnoj sferi u kojoj se, kao u crkvi, jedva progovara i šapuće.

Žalosno stanje Srbije u svim pojavnim oblicima svih njenih aktivnosti, jasno se očitava u njenim bilansima: pad proizvodnje, valute, javne bezbednosti, reda, mira i javnog morala, pojačana aktivnost antiliberalnog, restriktivnog, proetatističkog zakonodavstva, sprege organizovanog kriminala, države, sporta, klerikalizma i vandalizma, procvat korupcije, zloupotreba javnih nabavki, zloupotreba religije, partiotizma, nacionalizma, zloupotreba počinjenog i pretrpljenog genocida i ratnih zločina, zloupotreba dece, roditelja, učenika, studenata, pozorišta, univerziteta, mostova i puteva, postojećih i nepostojećih, donedavno uglednih a trenutno, i ubuduće, zastrašenih, ucenjenih i poniženih javnih ličnosti, javna epidemija patoloških ličnosti i njihovih materijalnih potreba, njihove plitke, male psihologije i njihovih ničim sputanih laži. Srbija je na čelu najzaostalijih, najprimitivnijih zemalja, ponovo ogrezla u antiamerikanizmu, uzneta na evropski vrh korupcije i etatizma, i srozana na dno, među najsiromašnijima, po nivou prosečne zarade, u razvoju ljudskih i ekonomskih sloboda, po teškoćama poslovanja i odvijanja osnovnih građanskih i ljudskih funkcija, po kvalitetu zdravstvene zaštite, obrazovanja, poštovanja manjinskih i

alternativnih ljudskih grupa, itd. Neefikasna, glomazna i skupa javna preduzeća, plen političkih partija i njihove parazitske klijentele, namenjena su privatizaciji samo u povremenim slučajevima potrebe da se popune budžetske praznine. Ne postoji strategija deetatizacije, decentralizacije i liberalizacije koja bi učinila da sistemi postanu konkurentniji, efikasniji, tržišno orijentisani, a ekonomija i kultura zemlje otvoreniji stranom kapitalu, uticajima i bržem protoku kapitala, ideja, ljudi i informacija. Ogroman udeo države u svojinskoj strukturi preduzeća, odlaganje restitucije, restriktivno etatičko zakonodavstvo, sprega, umesto uzajamne kontrole i ravnoteže, zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, partokratija i prezriv odnos elita prema društvu, jedan neumitan tok opšte sistemske degeneracije koja je ponovo postala zvanična politika od formiranja prve vlade Vojislava Koštunice 2004, bez obzira na disciplinovanje medija koje sprovode najbliži saradnici predsednika Republike, policija, tužilaštva i sudovi, iznose na površinu svakodnevne afere koje se potom mahom stišavaju čaršijskim dogovorima zainteresovanih strana dok one, same za sebe, dodatno truju javnu politiku. Sistem je skup i neefikasan, i namenjen je zaštiti interesa partijskih vojski, tajkuna i intelektualne elite koja je izdala Miloševića očuvavši mentalno stanje njegovog vremena. Čaršijska politika odvija se u okolnostima u kojima su politički lideri plaćenici nekolicine oligarha, čime se dodatno učvršćuje uverenje, koje na svoj specifičan način neguje i socijalna osnovica, da nikakve promene, bez obzira na sastav parlamenta i vlade, nisu izvesne, i da se politički život odvija u opštoj bespomoćnosti i uzaludnosti. Nisu se slučajno pojavili prvi birači koji se

dvoume između podrške najvećim strankama, DS i SNS. Operativni direktor CESID Marko Blagojević predviđa da će njihov broj vremenom biti sve veći. On smatra da su naprednjaci postali „društveno prihvatljivi“, zahvaljujući svojoj „proevropskoj orijentaciji“, dok su istovremeno, sakupivši više od milion potpisa, preuzeli liderstvo na toj političkoj strani. Iz perspektive protekle dve političke decenije, „demokrate“ su se, drugim rečima, približile „koljačkoj“, a „radikali“ evropskoj i demokratskoj politici. I time je vladajuća kasta dodatno zatvorila svoju društvenu poziciju, pretvorivši se u tumor koji isisava sve životne sokove ostatka zajednice.

Politički lideri i gromade lokalne elite su serdari i vojvode, uskoci i hajduci, solidarni u razvoju sopstvenih monopola u poslednjoj fazi tranzicione pljačke. Oligarsi imaju svoje ministre, policija i partijski lideri svoje sudije, marketinški magnati svoje medije. Sigurnosni ventil vlade upregnute u službu tajkunima postao je parlament gde se, u kulturi prostakluka i primitivizma održava privid pluralizma stavova i mišljenja. U toku rasprave o regionima, poslanica Jorgovanka Tabaković optužila je ministra Mladana Dinkića da joj je rekao da je „džukela“. Nekako istovremeno, mediji su počeli da spinuju vest kako „najveći domaći biznismeni nude državi pomoć u vođenju posrnulih preduzeća, ali i naglašavaju da to ne rade zbog profita već iz patriotizma“. („Posle istorijskog sastanka održanog nedavno, na kome su za istim stolom sedeli najkрупniji biznismeni, poput Miškovića, Beka, Kostića, premijer, nadležni ministri i predstavnici sindikata, u javnosti se pojavila informacija da je Vlada prihvatila predlog da u upravne odbore posrnulih državnih preduzeća uđu oni koji su se već dokazali u svetu domaćeg biznisa“: po modelu pokušaja preuzimanja prostora koji zauzima Luka Beograd, politički dirigovanom konverzijom u gradsko građevinsko zemljište, oni će najverovatnije dodatno zadužiti propale firme kod sopstvenih preduzeća, i zatim ih, na osnovu svoji potraživanja koja će prebiti u nagodbi sa državom, takođe prodati kao poslovni prostor i građevinsko zemljište, itd.) Sve je postalo moguće i prihvatljivo: ▶

G17 plus i Narodna partija Maje Gojković su potpisale sporazum o zajedničkom kandidatu na ponovljenim izborima za poslanika u Skupštini Vojvodine. „U Vojvodini želimo da podržimo one koji su najsposobniji da rešavaju probleme građana“, kazao je tom prilikom lider G17 i ministar za ekonomiju Mlađan Dinkić. Bivši vd generalni sekretar Predsedništva Srbije prešao je pravo u SNS, gde je najavio podatke o nezakonitim postupcima izbora sudija do kojih se došlo isto tako nezakonitim prisluškivanjem.

U proteklom vremenu, ispunjenom ozbiljnim političkim i korupcionaškim incidentima, suočene s političkom stvarnošću koju je verovatno, gotovo nemoguće preokrenuti u smislu nastavka demokratskih i liberalnih reformi, SAD, EU i ostale evropske institucije su pokazale sklonost da dobronamerno prate tok događaja sve dok oni ne budu pokazali, ponovo, težnju da ozbiljnije naruše bezbednost Srbije i, naročito, njenih suseda. Bez obzira na činjenicu da spoljna politika Srbije sistematski kviri i zatim popravljaju, odnose sa svim susedima s bivšeg jugoslovenskog prostora, da ona relativizuje ulogu Srbije u nasilnom raspadu Jugoslavije, iznova povređujući sve žrtve politike iz nedavne prošlosti. Beogradske novine Blic, naklonjene zvaničnoj politici, sistematski kriminalizuju crnogorskog premijera Mila Đukanovića. Između ostalog, taj sektor javnosti, verovatno povezan sa određenim sektorima bezbednosti, Đukanovića, zajedno sa švajcarskim državljaninom Stankom Subotićem, dovode u vezu sa ubistvom hrvatskog novinara Iva Pukanića, potom i s jednim od balkanskih narko-klanova za koji se, opet, pretpostavlja da je u Srbiji kupovao preduzeća, njive i političke lidere. Jedna od besmislica koje gotovo svakodnevno zasipaju javnost bila je i ta da su „Darko Šarić i njegov narko kartel razmenjivali šifrovane poruke preko tekstova u novinama, a kako B92 saznaje, jedne od njih su Pljevaljske novine“. Pojavile su se, opet, zanimljive informacije da su neki od lidera crnogorske opozicije na platnom spisku ovdašnjih oligarha, neka vrsta modernizovanog već legendarnog VI Bataljona, itd. Svejedno, generalni sekretar Saveta Evrope Torbjorn Jagland izjavio je da su „reforme u Srbiji impresivne“ i da je

Savet ministara EU odlučio da prekine sa postpristupnim nadzorom.

U takvom sistemu nije neobično da ubrzo nakon izbora stručnih i dostojnih sudija Ministarstvo pravde uputi inicijativu Visokom savetu sudstva da preispita rad Sudskog veća koje je sudilo šestorici hulgana koji su pretili novinarki Brankici Stanković. Da se šesti put sudi Andriji Draškoviću i Aleksandru Goluboviću, optuženima za ubistvo Zvonka Plećića-Pleće. Da urednik Čačanskih novina Stojan Marković bude kažnjen zbog tobožnje uvrede Velimira Ilića, a zbog fizičkog napada na Velimira Ilića napadač Dejan Stojadinović bude osuđen na dve godine zatvora. Da Viši sud u Beogradu odredi pritvor do mesec dana Katarini Rebrači pošto je nadležnima morala da bude poznata profesionalna biografija master minda njenog projekta. Ovakvi skandali su takođe svakodnevni.

U deceniji koja ističe, ključna politička ličnost će verovatno ostati Vojslav Koštunica koji je s malom neposrednom podrškom u biračkom telu uspeo da nametne Srbiji kao političkoj i društvenoj celine svoju antimodernu, antizapadnu i antiliberalnu politiku, i od nje stvori bezobličnu političku masu podređenu vladavini oligarhije i njene palanačke, čaršijske karakterologije. Pred izvesnošću da bi Koštunica u narednom izbornom procesu, trenutno oprezan, proračunat, sa uporištima u iskustvima, znanju i službama, mogao ponovo postati činilac izrazitog koalicionog kapaciteta, predsednik Tadić je, mada je preuzeo i nastavio da razvija njegovo političko nasleđe, uputio, na tu stranu, prve neposredne pretnje. Te pretnje je najavilo nedavno pisanje Danasa da je Aleksandar Nikitović, šef kabineta bivšeg premijera, pod istragom zbog sumnje da je naredio policiji da se povuče ispred Ambasade SAD nakon mitinga Kosovo je Srbija. Državni sekretar u Ministarstvu pravde Slobodan Homen izjavio je da je krivičnom prijavom obuhvaćeno samo jedno lice: "Tužilaštvo je pribavilo mnoštvo novih dokaza. Smatram da istraga treba da pruži odgovor na značajno pitanja, zašto je došlo do povlačenja policije i ko im je izdao naređenje da se povuku". Naravno, u duhu čaršije i palanke, Danas je propustio da podseti kako je Aleksandar Nikitović, s još nekolicinom funkcionera i ideologa DSS, istovremeno i povremeni kolumnista tog lista. Ako i postoje „dve Srbije“, sve je manje jasno koji su konkretni oblici njihovog postojanja i poruka u kojima bi trebalo da se razlikuju. ■

Lice i naličje srpske državne politike

Život na prividima

PIŠE: IVAN TOROV

Šta se to i danas - i u dužem vremenskom intervalu - sa Srbijom i u njoj dešava? Kakve se to namere njenih političkih, nacionalnih i državnih „reprezententata“ kamufliraju iza zahuktalog ambijenta, koji mnoge podseća na suptilno organizovani haos, druge, opet, na već oprobano tehnologiju pripremanja terena za nešto što bi se - bar u glavama srpskih političara - dogodilo već do kraja ove godine? Jesu li možda u pravu skeptici koji u ustalasanoj javnoj političkoj i društvenoj pozornici prepoznaju institucionalnu nemoć da se pošteno uzdrmani brod usmeri ka mirnijim vodama?

Originalnost ukupne stvarnosti Srbije upravo je u tome što bi svaki odgovor na gore pomenuta pitanja mogao biti relativno tačan, svako bi, bar u sebi, bio zadovoljan nekim svojim „parčetom istine“ (dok bi kompletna istina ostala privilegija partijskih štabova), što ga motiviše da ne ide predaleko u rasplitanju večite srpske političke enigme, narodski rečeno, ne tura nos tamo ge mu nije mesto, i posveti se svojim egzistencijalnim i emotivnim nevoljama (jer nema ko drugi da razmišlja o njemu), računajući

da je svaki dodatni napor samo jalovo trošenje energije i nepotrebno poigravanje sa sopstvenom duševnom (ne)ravnotežom. I da se, naravno, nada da su oni koji su „zaduženi od izborne volje i boga“ da upravljaju njegovom sudbinom, dovoljno kompetentni i razumni da mu svojim marifetlucima neće zagorčati život više nego što je to već učinjeno. Problem je, međutim, što je upravo to cilj, prevenstveno vladajuće „elite“: uspostaviti dominaciju partijske prosečnosti, demotivisati bilo koji oštiji oblik kritike i objektivne analize, medijski prostor, bar onaj najuticajniji, sveći na nivo „nezainteresovanog registratora“ dnevne politike, institucije pretvoriti u „sivu masu“ koje nepogrešivo prepoznaju dokle je vredno ići, uterati, dakle, svakog pojedinca u stanje rezigniranosti i ravnodušnosti, čak i svojevrzne hibernacije. Tako izgrađeni model „političkog i društvenog života“ biće, prirodno, skoro idealna platforma na kojoj će se lako i jednostavno proizvoditi i liferovati prividi i zablude da se u ovoj državi nešto dobro i korisno dešava, dok, ustvari, ubrzano srlja iz jedne u drugu krizu. I pokazati da je

živeti na prividima, najčešće vešto iskonstruisanim poluistinama, katkad i brižljivo negovanim obmanama, od tzv. srpskog puta u Evropu, preko Kosova i regionalne politike, do stvarne ekonomske i socijalne situacije, profitabilnije i efektivnije nego ulaziti u rizik nekakve igre otvorenih karata.

Kosovo je, recimo, do promovisanja „ustavne preambule“ bilo za većinu građana izgubljena stvar na koju ne treba previše trošiti energiju, danas iskonstruisana (spoljno)politička alhemija, čak vrhunska manipulacija, koja običnom svetu, prenatrpanom brigama za puko preživljavanje, pruža lažnu nadu kako je moguće i prihvatljivo razmišljati na dva koloseka: jeste „južna pokrajina“ udaljenija od Srbije više nego ikad, to opet ne znači da je ne možemo (po)vratiti. Preko Međunarodnog suda pravde, dodvoravanjem Vašingtonu, produbljivanjem raskola unutar EU ili, pak, naprosto još upornijim propagandnim forsiranjem nacionalno privlačne (ali i sve ispraznije) floskule „Srbija neće nikad, nikad, nikad priznati Kosovo“, svejedno. Bitno je uveriti Albance u nešto u što je teško ubediti i Srbe: batalite bajke o svojoj državi, sedite da pregovaramo, pa ako budete kooperativni dobićete i više nego što ste ikad sanjali. Ako nećete, zna se - „ćeraćemo se još“, do „sudnjeg dana“, ma kad bio i kako izgledao.

Iz te novokomponovane „kosovske bitke“, logično, proističe i drugi privid: Evropska unija nam je draga, poželjna, naročito njeni pristupni fondovi, bez alternative, jedva čekamo da joj se pridružimo. Naravno, sa Kosovom u ustavno-pravnom naručju Srbije. Kako od takve formule „srpskog puta u Evropu“, prema svim relevantnijim procenama, teško da u neko dogledno istorijsko vreme bude nešto, a Srbija „nikad neće odustatu od svoje teritorije“, postaje jasno da nam, ipak, EU nije „jedina alternativa“. Uostalom, prošlogodišnji „najevropljanin“, ministar za komplikovanje srpske spoljnopoličke pozicije, Vuk Jeremić se nimalo nije šalio kad je izjavio da će Srbija, ako bude morala da bira između Kosova i EU, izabrati Kosovo. Time je, možda bolje i efektivnije od svih analitičara i kritičara pokazao prave razmere privida nekakve proevropske

politike Srbije. To je, naravno, jasno Briselu, koji, doduše, deli komplimente Srbiji, ali mu ne pada na pamet da joj progleda kroz prste što se šalju signali da evropska perspektiva ove države i nije baš uverljiva i što general Ratko Mladić nikako da bude lociran i uhapšen". I, gle, uveravali su nas danima i mesecima domaći političari da „samo što nismo stekli status kandidata“, a Đelić, posle svega, skrušeno priznaje da od toga do „tamo negde“ iduće godine neće biti ništa.

Jedan od barometara (ne)iskrenosti (i privida) tzv. proevropske politike vladajuće garniture jeste srpska regionalna politika, iliti, „sređivanje“ i „uređivanje“ stanja i odnosa među državama bivše Jugoslavije. Nedefinisan, ali i dovoljno provokativan kurs prema Kosovu, zapravo, nepriznavanje realnosti i povlađivanje istorijskim nacionalnim mitovima i stereotipima, u mnogo me je poremetio i one početne rezultate u konsolidaciji regionalne situacije. Srbija je za kratko vreme radikalno pokvarila odnose sa svim susednima, bivšim članicama SFRJ. Opomene iz Brisela i Vašingtona da se sa takvim teretom ne može u Evropu donekle su amortizovale oštrinu reakcije Beograda na poteze drugih zemalja iz okruženja, ali nisu uklonile suštinu - njegovu ambiciju (samoproglašavajući se regionalnim liderom, koji se mora pitati za sve), da neprestano pritiska i podiže tenzije na prostoru Zapadnog Balkana, dajući, naravno, ostalim državama dovoljno argumenata za oprez i rezervisanost kad je reč o pravim motivima srpske političke nomenklature. Tako je Skoplju u više navrata upućivana nedvosmislena poruka da će, zbog priznavanja Kosova, Beograd bezrezervno podržati sve akcije „osvedočenog prijatelja i saveznika“ Grčke u sporu sa Makedonijom oko imena države. Drugim rečima, asistirati naporima grčke strane da se ovim putem destabilizuje njen severni sused. Podgorici se od samog čina njenog državnog osamostaljenja, a naročito posle priznanja Kosova, stalno isporučuje račun zbog „zabijanja noža“, ali i za bujanje organizovanog i ostalog kriminala u samoj Srbiji, kako bi se Crna Gora, koja je na pragu prijema u NATO i sticanja statusa kandidata za članstvo u EU, u srpskoj, ali i inostranoj javnosti žigosala kao „privatna mafijaška država Mila Đukanovića bez perspektive“.

Najkontroverzniji je odnos srpske državne politike prema Bosni i Hercegovini. Nema sumnje da su pojedini potezi Borisa Tadića (poseta Srebrenici i izvinjenje porodicama žrtava) donekle relaksirali srpsko-bosanske odnose, ali su zato drugi (otvaranje škole „Srbija“ na Palama, bezrezervna podrška

Miloradu Dodiku, slučajevi „Jurišić“ i „Ganić“) potirali sve ono pozitivno što je nagoveštavalo nekakav preokret. Nekima strategija Beograda prema Bosni liči na „reakciju na obostrano provocirane nesporazue“, drugima, pak, na prilično uspešne pokušaje da se, forsiranjem priče o celovitoj BiH „ako se tako dogovore predstavnicima tri naroda“ (a dogovoriće se na kukovo leto), zapravo cementira postojeća blokada Bosne i Hercegovine. Zagovara se jedinstvena BiH, ali se odbija svaka pomisao na izmene Dejtonskog sporazuma kojim bi se zajednička država učinila funkcionalnijom, insistira se na pomirenju naroda, ali se ne odustaje od potpune podrške destruktivnoj politici Republike Srpske i Milorada Dodika, koja se u međunarodnim krugovima smatra glavnim kreatorima bosanske paralize i obnavljanja retorike nacionalne mržnje i netolerancije. Beograd je protiv podele BiH, a, opet, nijednom rečju se ne distancira od povremenih, u poslednje vreme, učestalijih Dodikovih poziva za „mirnim razdruživanjem“

Čini se da su upravo najnoviji istupi hrvatskog predsednika Ive Josipovića, prilikom posete BiH, bolje nego iko drugi, razobličili suštinu srpske politike prema Sarajevu. Josipović je, kao i Tadić (zbog Srebrenice), uputio izvinjenje Bošnjacima što su i njegovi sunarodnici ubijali nevine civile (Ahmići), ali taj potez je dalekosežniji, jer manifestuje definitivno odustajanje Hrvatske od Tuđmanove politike podele Bosne (sa Miloševićem, u Karađorđevu), odnosno nastavak kursa njegovog prethodnika Mesića, koji jednom prilikom rekao da će Bosni doći bolji dani tek onda kada i srpski predsednik uputi poruku svojim sunarodnicima u Republici Srpskoj da je njihov glavni grad Sarajevo, a BiH država u kojoj treba da rešavaju svoje probleme. Dakle, Hrvatska se jasno distancirala od politike koja je devedesetih godina bila platforma rata, nacionalističke mržnje, etničkih progona i ratnih zločina. Politike čiji je cilj bio nestanak Bosne. Takav, bitno izmenjeni kurs Beograda, međutim, nije ni u nagoveštaju, pa otud i zaključak da Srbija, makar u zakamufliranoj formi, zapravo, ne odustaje od svojih „istorijskih“ ekspanzionističkih težnji prema Bosni.

Srpska zvanična politika prema BiH je, nema sumnje, dvolična i tu ni privid kako je i Beograd „životno zainteresovan“ za opstanak Bosne, ne pomaže mnogo. Uostalom, srpski nacionalisti već likuju. Oni jesu za istorijski sporazum sa Bošnjacima, iliti Turcima, kako ih najčešće nazivaju, koji, međutim, neće ukloniti činjenicu da je „Drina konačno srpska reka“.

Veliki izazov

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Osnaživanje Srpske napredne stranke i njeni dobri rezultati na pojedinim lokalnim izborima uvećalo je, kako njenu privlačnost, tako i razloge za anksioznost njoj jedino zaista rivalske, vladajuće Demokratske stranke. Izborna skupština SNS, na kojoj se kao gost pojavio i lider SVM, koja učestvuje u vladajućoj skupštinskoj većini kao partnerka DS, Ištvan Pastor, pored Vojislava Koštunice i Velimira Ilića, kao da je naterala predsednika DS i Srbije Borisa Tadića da «krene u napad», izjavom da njegova partija može da se nosi sa «koalicijom napravljenom na skupštini SNS». Tadić ovog puta deluje «preventivno» i zato što već duže vreme zna da DS nije jedina velika, a možda više ne i najveća, partija u Srbiji. Iz vrha SNS tvrde da je predsednik Srbije upoznat sa istraživanjem javnog mnjenja internog karaktera koje mu je pokazalo da SNS vodi u biračkom telu Srbije sa nekoliko procenata ispred demokrata. Iako se to moglo očekivati još jesenas, kada se zaista dogodi ne znači da je lakše. Javno, međutim, još uvek nema drugih informacija o toj značajnoj prednosti naprednjaka, već samo pretpostavki o izjednačenosti dve najveće srpske partije.

„DEJA VU“

Naprednjaci sa svoje strane žele da pokažu da su njihovog prestiža u biračkom telu svesni i drugi: već imaju nekoliko «prebega» iz DS i stranaka njeke koalicije. U javnosti se tako polako stvara utisak da počinje da deluje ona «zakonitost» kada brod počne da tone. Da li je baš tako? Za sada još nije. Jer, kadrovska pojačanja SNS, oglašavana na sva zvana, stižu ili od onih koje su demokrate «otpisale», ili od osoba koje su javnosti manje-više nepoznate, a i nisu članovi DS već ljudi koji su, iz različitih razloga, učestvovali u vlasti demokrata. Ono što se događa oko naprednjaka, događalo se i oko DS u vreme njenog velikog jačanja koje je bilo uvod u dominaciju DS, ne samo na političkoj sceni već i ponovnog vraćanja na vlast, sada mnogo sveobuhvatniju nego što je to, po stranačkom učešću, bilo u vreme Zorana Đinđića. Shodno «značaju», nove članove iz drugih partija, DS je primala pred kamerama, ili predsednik lično ili neko ispod njega po stranačkoj hijerarhiji. Naročito

je to bilo uočljivo sa onima koji su dolazili iz Građanskog saveza koji je ubrzo prestao da postoji, a veći deo članstva otišao u novoformirani LDP. Nije ipak lako ne napraviti neku vrstu grube analogije: i SNS je stranka u velikom usponu koja privlači nezadovoljne članove drugih stranaka, ali i «nezavisne» profesionalce. Taj se deo, ipak, suviše, namerno ili spontano, bagatelizuje od strana onih analitičara koji su «demokratske» provenijencije. Oni ističu da da je reč, ili o ljudima koji su bili na nekim manje bitnim položajima u vlasti, bez šire popularnosti, o «prosečnim inženjerima», pa sve do ukazivanja na nečasnost postupaka nekih od njih. Uz to idu i komentari da im u novoj stranci nema neke velike budućnosti, jer je to dosadašnje iskustvo sa stranačkim pridošlicama pokazalo. Kada ih se podseti da ima i suprotnih primera, opet se insistira na tome da «biti ministar nije nešto posebno važno». Nažalost, to «bajanje» nikom neće pomoći. Na delu je uobičajena «logika» volje za javnim uspehom ali, zašto da ne, i «osvete», ili želje da se u nekoj drugoj partiji pokaže ili postigne ono što nije u tzv. demokratskom bloku.

PRIVLAČNOST

Druga stvar u koju beže ne samo ljudi iz DS, već i oni «nezavisni» posmatrači političkog života, jeste uzdanje u koalicioni kapacitet demokracije. Ni to, međutim, više ne predstavlja pouzdan oslonac za njih. Stranke koje su činile predizbornu ali i postizbornu koaliciju sa DS, nisu zabeležile značajan uspon, a neke su, kao G17 plus, pale na oko dva odsto uporišta u biračkom telu. Od novoformiranih partija, Socijaldemokratska partija Rasima Ljajića sa svojih za sada, ne više od tri odsto, već flertuje i sa naprednjacima, a sudbina Dinkićeve ideje o partiji regiona kojom bi uvećao svoje izborne šanse, potpuno je neizvesna. Da ne pominjemo stranke manjina, pre svih SVM kojima Nikolić, očigledno, već odavno nije neprihvatljiv, ne samo kao opozicionar, a za zajedničku vlast bi, sigurno, imao šta da im ponudi. I u samoj Mađarskoj, desnica beleži veliki uspon.

Iako govore da neće praviti predizborne koalicije, naprednjaci bi se, za razliku od lokalnih, mogli predomisliti kada na red dođu republički izbori. Za sada je tu kao koalicioni partner najizvesniji Velimir Ilić za koga se ne zna – «šta nosi dan a šta noć». Već dugo, on donosi malo glasova, zahvaljujući i svom imidžu opasnog lakrdijaša. Iako im je potreban, od Vojislava

Košunice i sami naprednjaci zaziru. Svesni njegovih potreba i namera, još oklevaju da im izađu u susret. Ono što međutim, zaista predstavlja opasnost za demokrate jeste to što su poslednji izbori i sastavljanje vlade, a zatim i pad i uspon radikala kao naprednjaka, pokazali da je na srpskoj političkoj sceni sve postalo moguće. Sami su, uostalom, za to najviše odgovorni: tzv. raskid sa prošlošću i ispitivanje odgovornosti samo su deklarativno podržavali, a daleko od toga da im je to bilo među prioritetima, a onda su strankama Miloševićevog režima omogućile, ne samo da uđu u vladu (davanjem „preko hleba pogače“), već i da zatvore pitanje odgovornosti, kako deklaracijom o pomirenju, tako i međunarodnom promocijom „reformisanih“ socijalista.

Stranku obnavlja čak i Šešelj, a DS nema ništa novo da ponudi. Ne samo što deo njenih ministara nije pokazao ni sposobnost, a kamoli autoritet, što je premijer koga je predložio Tadić, «slab», a u Vladi su najistaknutiji ministri iz drugih stranka. Toliko da je čak i Božidar Đelić, jedan od najpopularnijih 2001, postao gotovo neprimetan. Sam Tadić, sa druge strane, sve više liči na nekog simpatičnog autokratu koji, ustvari, uopšte nema poverenja u ljude koje je postavio na najviše državne funkcije. Njegovo stalno, kako sam to zove, «preuzimanje odgovornosti», sve više derogira poziciju svih drugih koji imaju zakonima propisane «odgovornosti». Tzv. nezavisne ličnosti i stručnjaci, manje ili više lojalni DS kao uzdanici evropske budućnosti Srbije, guraju se u novoformirane nezavisne agencije i regulatorna tela, gde jedva da imaju šanse za pokazivanje i nezavisnosti i stručnosti. Velike afere koje se valjaju Srbijom, rešavaće se, izgleda samo tamo gde bude jakog vašingtonskog ili briselskog pritiska, a za sada su, kao ona o trgovini kokainom i pranju nezakonitih milijardi, stigle do podizanja optužnica samo za jednu stranu organizovanog kriminala. Da li će i kako izgledati «drugi kraj», onaj koji je institucionalan i bez čega kriminalnog organizovanja u ovakvim strarima nema, uopšte se ne vidi. Upropašćena pa zapuštena, kakva takva država, naravno, nema snage da se suoči

sama sa sobom. Tako vidimo da ni sam svemogući Tadić uopšte nije moćan, a kamoli «svemoguć». Pravi obračun sa organizovanim kriminalom, doveo bi u pitanje verovatno, ne samo političke saveze, već bi i samu vladajuću partiju stavio na tapet. Urušena bi bila i vlast i nekad vladajuća opozicija, pa se sad verovatno razmišlja kako da se izvede i da «vuk bude sit i sve koze na broju». U prvi plan se stavljaju pretnje likvidacijom državnih funkcionera, a ne i to, šta država preduzima.

DINAMIKA KRIZE

Država tj. Tadić i DS, uz Dačića i Dinkića, mora da najviše razmišljaju o budućim republičkim izborima. Uz to, DS nikada nije bila monolitna partija, iako sada ima predsednika koji je «preuzeo» sve obaveze u Srbiji. Sa slabljenjem njene pozicije koje je već uveliko počelo, javljaće se češće i glasovi onih nezadovoljnih članova, ma kakvi da su njihovi motivi. Interes stranke, ili lični interes, ili njihova «idealna kombinacija» (uz neminovno podsećanje da je „Srbija u opasnosti“), mogli bi da profilisu i jasniju unutarstranačku kompeticiju. Sada je to «frakcionašenje» svedeno na kritike pojedinaca, kao što je bivši premijer Zoran Živković (koji u tome, iako se to ne vidi, sigurno nije usamljen), ali bi slabljenje pozicije stranke uz manje-više sličnu popularnost Tadića u Srbiji, razbukvalo DS nezadovoljstvo. Opet se tu nade polažu u odluke Saveća ministara EU u junu, pa mamljenje kandidat-skim statusom u EU do kraja ove godine. Iako marketinški naduvava svoje uspehe, Tadićevo vlada nema baš čime da se pohvali. Potpuno odsustvo strategije reforme privrede koje jedva da još

ima, i vapaj za pomoć najbogatijima u Srbiji koji su to postali van svake kapitalističke konkurencije, neće ostaviti dobar utisak na birače. A, tek šta će se sa «suvišnim ljudima» srpske tranzicije? Hoće li oni imati razumevanja za ludorije srpske vlade, koja se potuca od MMF do Putinovih fondova i kineskih ulaganja, tražeći savete od Moamera el Gadafija?

DS je, kad se bolje razmisli (naročito o njenoj stranačkoj prošlosti), idealno mesto za frakcije. Velika stranka koja je prikupila, nakon 2000, ljude sa raznih strana i iz različitih partija, pokazivala je svo vreme, naročito tokom opozicionog delovanja, sklonost ka unutrašnjoj stranačkoj dinamici. Deo srpske političke scene, deo je prvobitne DS. Poslednje značajno cepanje među demokratama, desilo se pokušajem Čedomira Jovanovića da napravi svoju frakciju nakon Tadićeve pobeđe na stranačkim izborima. To mu ipak nije uspelo. Da li to ima veze sa Tadićevim usponom i dominacijom, ili sa radikalizmom Jovanovića? I sam Tadić bio je dugo neka vrsta stranačkog opozicionara, ali se mora priznati da je Đinđić bio tolerantniji prema svojoj unutarstranačkoj opoziciji nego Tadić. Jovanović je ekspresno izbačen iz DS, na kvaziregularan način, iz «baze», što je neodoljivo podsećalo na obračune u komunističkim strankama. Danas, on se prikazuje kao najdobronamerniji član opozicije DS, kao «konstruktivni oponent». LDP, i da je mogla da obezbedi formiranje vladajuće većine i vlade demokrata 2008, za mnoge iz vrha stranke bila je nepoželjniji partner od Koštunice i Dačića, pa i Dragana Markovića Palme. Danas, to verovatno više nije nemoguće. Sa jačanjem naprednjaka i njihovim zalaženjem u biračka tela gotovo svih stranka, ali i među apstinentima među kojima će demokrate imati malo šta da traže, LDP postaje poželjan partner. Ta poželjnost mogla bi biti obostrana, iako sigurno, nije reč o velikom zadovoljstvu stranačkih vrhova. Jer ni LDP ne može biti sigurna u svoju budućnost, a možda ni u parlamentarni opstanak. Pa bi između rizika da ne pređe cenzus i mogućnosti da konačno bude u republičkoj vlasti, možda izabrala ovo drugo.

Tadić upozorava, kao „po difoltu“, da se pravi koalicija koja je „zapalila Beograd“, ali mu njegovi stručnjaci za javne nastupe ne kažu da to, ma koliko bilo tačno više ne donosi vlast ni mandat za prave reforme. Onda kada je bilo tako, Tadić i njegovi su se opredelili za drugačiji nastup, za „pozitivnu kampanju“. Da li je ona kratkoročno pomogla Tadiću, a dugoročno odmogla građanima Srbije, nećemo dugo čekati da vidimo.

Sada i manje-više zadovoljna vlast demokrata u Vojvodini, ima razlog da traži meru svojih zasluga unutar stranke. Njihov lider, Bojan Pajtić, „dobija i onda kada gubi“: ono što mu je uskraćeno kao šefu vojvođanske vlade, ali i kao nesuđenom srpskom premijeru, dobija na izborima. Vrh DS je pokazao da ne nagrađuje najbolje: umesto da kao najzaslužniji za najbolji rezultat DS u Vojvodini, postane predsednik nove srpske vlade, Pajtić je stavljen na nova iskušenja oko Statuta Vojvodine. Da li je on zadovoljan? Daleko je zadovoljstvo strankom i od mnogih lokalnih stranačkih lidera, a naročito od predsednika opština iz DS koji su pokazali da su lično uticajni u svojim sredinama. Ni to DS nije vrednovala, pa je donela Zakon o lokalnoj samoupravi mimo volje svojih najuspešnijih lokalnih upravljača. Da li će među njima biti neko ko će makar otići u neku drugu stranku, ako nikako ne želi kod Nikolića i Vučića?

Da li to znači i da stranački nezadovoljnici, bar ne oni koji imaju značajnije uporište u stranci, neće iz nje lako odlaziti već će radije čekati unutarstranački rasplet? Da li će njega biti? Još uvek velika popularnost Tadića među građanima Srbije, mogla bi to da odloži. Ali, za status quo u stranci nije dovoljna lična privlačnost i poverenje građana Srbije u jednog čoveka. Kad-tad to se, i kad se ne istroši, pretvori u šizofreni pogled: stranka je korumpirana i nesposobna da vodi zemlju, ali je njen lider „izvan toga“. Da li bismo onda imali popularnog lidera, a „osramoćenu“ stranku? Ni to nije nemoguće...

Sledeći izbori, prevremeni ili redovni, biće veliko iskušenje. Do sada su oni bili veće iskušenje za građane (zbog bingo pitanja o EU), nego za vlast, a sada će svakako biti obrnuto. Nisu to ni „promene“ ni „novi oktobar“. Mogla bi to biti potvrda trivijalne uzrečice – „sve se vraća sve se plaća“.

Putujuće sudije i tužioci

Pravda umorna od puta

PIŠE: BOJANA OPRIJAN ILIĆ

Brojni neizabrani sudije i tužioci, nezadovoljni rezultatima reforme pravosuđa u Srbiji, rešili su da, u krajnjem slučaju, pređu hiljade kilometara i potraže poslednji pravni lek pred sudom u Strazburu. S druge strane, mnogi od onih izabranih, koji se mogu smatrati srećnicima, jer su zadržali posao, mesečno prelaze kilometre i kilometre – putujući do svojih „rasutih“ radnih mesta diljem zemlje Srbije.

Naime, nova organizacija pravosuđa podrazumeva da njeni poslenici ne rade (samo) u mestima gde žive, prevashodno zbog racionalizacije i novouspostavljene mreže sudova. Tako tužioci i sudije, uglavnom iz unutrašnjosti, koji su zadržali svoje portfelje, prelaze milje do sudnica u kojima još dele pravdu.

Recimo, jedan sudija koji živi u Pećincima, radi u šabačkom Osnovnom sudu, ali ga suđenje u parničnim postupcima vodi u područne jedinice – svake nedelje u Bogatić, a po potrebi i u Vladimircu i Koceljevo. Nedeljno pređe minimalno oko 500 kilometara. I sudije iz Mačve i Šumadije, zapadne i južne Srbije prinuđeni su da dnevno prevale bar stotinak, a mnogi i po 150, pa i više kilometara ne bi li stigli da u svojoj, reformom nametnutoj, „sudskoj parohiji“ održe zakazana ročišta. Već se često događa i događaće se da zakazana ročišta kasne, čak i da budu silom prilika odložena, što samo dodatno gomila „usputne“ troškove – izgubljene dnevnicu stranaka, troškove advokata... Miodrag Plaznić, viši javni tužilac u Valjevu, još je češće na točkovima – svakodnevno. Na posao u Valjevo putuje iz Požege, a od januara do sada prešao je više od 10.000 kilometara. Uprkos velikoj kilometraži, on je entuzijasta i misli da će ovako organizovan rad pravosuđa biti efikasniji, jer nema pritiska koji nameće malo mesto. Njegov komentar, objavljen u beogradskoj štampi, potvrđuje sumnju da je „lokalna pravda“ bila – bolje reći – i dalje jeste, pod uticajem provincijskih političkih moćnika. A to je, makar posredno, pokazatelj kako funkcioniše „treći stub“ države na svim nivoima u Srbiji, s obzirom na pravosudnu i državnu hijerarhiju.

Širom Srbije, dakle, putuju i sudije svih resora. Njihova trasa od stana do sudnica u kojima „udaraju čekićem po paragrafima“, najčešće je duža od sto kilometara. Zbog toga je u Društvu sudija Srbije postavljeno pitanje: može li arbitar nakon takvih putovanja biti maksimalno koncentrisan na posao? Dragana Boljević iz tog udruženja ocenjuje da na ovaj način organizovana nova mreža sudstva dobila – umorno i manje efikasno pravosuđe. „Česta vožnja po, inače, lošom lokalnim putevima“, upozorava ona, „skraćuje vreme da sudija može obaviti svoje poslove, a poznata sporost biće još veća usled smanjene koncentracije“. Naime, mnogi od sudija, posebno parničara, zakazuju i po 13 suđenja dnevno u sudovima čija su sedišta u drugim mestima, kako bi izbegli deranžiranje zbog čestih putešetstviya.

Nema sumnje, nova organizacija rada u pravosuđu, koja funkcioniše od 1. januara, jeste faktički smanjila broj sudova, ali je zato povećala broj delilaca pravde koji dnevno pređu velike razdaljine da bi stigli do „reformisanog“ radnog mesta. Pitanje je da li je ovakva racionalizacija ili „racionalizacija“, svrsishodna i korisna za pravedno presuđivanje a, zatim, i koliki su novi, dodatni troškovi proklamovane reorganizacije pravosuđa. Za sada o tome nema preciznih podataka. U Društvu sudija tvrde da su pojedini sudovi za tri meseca potrošili toliko koliko su ranije bili troškovi za godinu dana. Ministarstvo pravde Srbije, pak, navodi da su ukupni troškovi pravosuđa smanjeni za čak 26 miliona dinara. Argument ministrarke pravde Snežana Malović je i da su se za ovakvu organizaciju odlučili – zbog bezbednosti sudija i tužilaca.

“Putovanja nisu svakodnevna. Suština nove mreže sudova je da imamo pravilnu raspodelu predmeta i da izbegnemo situaciju da sudije sude u mestu iz koga potiču. Podsetiću na ubistvo dvoje sudija u malim mestima koji su sudili u parničnim postupcima”, objašnjava Malovićeveva.

No, ako je izmeštanje nosilaca pravosudnih funkcija njihova najbolja zaštita, kakvu će bezbednost imati oni čija nadležnost nije vezana za lokalna područja, prvenstveno – tužilaca i sudija za ratne zločine ili za organizovani kriminal, koje su u najvišim sudskim instancama centralizovanim u Beogradu? Ili – kako zaštititi advokate i(li) zastupnike žrtava u ovakvim predmetima kao svedoke koji nemaju način da ostanu anonimni ili da se presele neznajući kud?

Konačno, ilustrativan je primer sudija u Svilajncu koje su ranije određivale nova ročišta za mesec dana, a sada ih zakazuju i na dva meseca. Takođe, uočljiv je i primer sudije parničara iz Jagodine: u roku od jednog sata zakazao je četiri suđenja, što je 15 minuta po ročištu! Kakva je to pravda koja može da se razume i(li) deli za 15 minuta?! Na to i mnoga druga pitanja još nema ni razložnog odgovora ni potpuno uverljivog obrazloženja. Osim toga, nema podataka o efikasnosti novog sistema organizacije rada, mada je – ruku na srce – i rano očekivati da se za nekoliko meseci statistički uobličie saznanja o efektima primene reforme pravosuđa. Takođe, još nije moguće posve sigurno predvideti ni sa čim će se sve u praksi suočavati putujuće sudije i tužioci, ni kako će rešavati eventualne probleme u praksi, da li će iskazati uštede ili će se ispostaviti da arbitražna kilometraža košta više nego što je normalno, a sudije se putujući, “amortizuju” kao i autobomili koji ih vode od kreveta do sudnice.

Dotatna i najveća nevolja biće ako se ispostavi da većina manjkavosti pravosudnog sistema, zbog kojih je reforma i sprovedena, i dalje opterećuje domaće pravosuđe, a da su efekti daleko (isp)od očekivanog. Onda ćemo čekati sledeću vladu i nove ministre koji, po običaju, misle da sve počinje upravo od njih, pa i reforme u čiji ishod niko još ne može biti siguran. ■

Afera "Indeks"

Pogodi ko predaje etiku

PIŠE: SLOBODANKA AST

Sećate li se afere “Indeks”? Godina 2007, prodaja ispita i diploma na univerzitetu, centar radnje Pravni fakultet u Kragujevcu, u glavnim ulogama 23 profesora univerziteta u Kragujevcu, Beogradu, Nišu i Novom Sadu. Najviše ih je iz Kragujevca: od ukupno 26 profesora Univerziteta u Kragujevcu njih 14 je optuženo da su prodavali ispite. Sećate se figure profesorke, snimljene očigledno nekom vrstom skrivene kamere: lice je na televizijskim ekranima po zakonu zasenčeno, ali se jasno vidi da laka letnja garderoba otkriva ne samo vitku figuru, već i neverovatnu lakokoću sa kojom ruka rutinirano brzo uzima svežanj novčanica i stavlja ga u tašnu. Snimak se danima vrteo na svim televizijskim kanalima.

Javnost je bila šokirana, iako se odavno priča da i na univerzitetima ima korupcije, da se diplome kupuju, da je uopšte, na našim najvišim visokoškolskim ustanovama veoma razgranata vrlo komplikovana mreža najneverovatnijih prevara i podvala: od prodaje ispita, do “bubica” i “trojanaca”, studenata koji za druge polažu ispite, do vrlo unosne internet produkcije seminarskih i magistarskih radova, pa i doktorata. Sve upakovano i dizajnirano po standardima najnovije tehnologije i sve po vrlo precizno utvrđenom cenovniku. Savremeni kovači lažnog znanja i naravno, lažnog novca rade punom parom.

POŠTO DIPLOMA

Prošle su tri godine, a sudski proces oko prodaje i kupovine ispita na kragujevačkom Pravnom fakultetu još nije makao dalje od početka. Posle velike reorganizacije sudstva u Srbiji, u smederevskom Višem sudu tek je nedavno ponovo počeo glavni pretres optuženim profesorima, posrednicima i studentima u aferi “Indeks”.

Kako sudije-porotnici, koji su od početka suđenja u ovoj aferi bili u Sudijskom veću, posle velike reorganizacije sudstva u našoj republici nisu izabrani, Veće je promenjeno i predsednik Veća Slađana Bojković, ponovo je počela preteres. Pomenimo da je ▶

u međuvremenu bilo sedam odlaganja procesa! Na novom prvom ročištu, početkom marta ove godine, ponovo su proverene generalije optuženih, koji su ponovo ispitani, kao i, da li ostaju pri ranijim navodima odbrane.

U aferi "Indeks" podignuta je optužnica protiv 89 osoba zbog 159 počinjenih krivičnih dela: 114 dela primanja mita i 45 zloupotreba službenog položaja. Na optuženičkoj klupi zbog kupovine ispita su i 33 studenta, a optužnica je podignuta i protiv 21 "posrednika izvan nastavnog osoblja", kako su zvanično nazvane ove persone. Optuženi su za odbranu angažovali više od 100 advokatskih kancelarija! Pozvano je i osamdesetak svedoka.

Krenimo u detalje optužnice u aferi "Indeks": diplome su koštale od 12.000 do 16.000 eura. Cena

je bila i nov BMW 320D. Optužnica tvrdi da se cena ispita, odnosno prelazne ocene, kretala od 500 do 1500 eura. Pozitivna ocena, čak i bez pojavljivanja pred profesorom, mogla se dobiti u "Indeks"-u i za zlatnu narukvicu, optužnica specificira - unikatnu, kvalitetan strani parfem, dobar viski, pa čak i za džabe, naravno ako je profesor kućni prijatelj.

Kada je pukla bruka, kada je u februaru 2007, otkrivena afera "Indeks", osumnjičeni profesori Pravnog fakulteta u Kragujevcu su listom uzeli jednogodišnje plaćeno odsustvijo i nisu držali predavanja. Za to vreme oni su se bavili naučnoistraživačkim radom i za to su primali plate u visini od oko 50.000 dinara mesečno. Sve po akademskim paragrafima i zakonima.

OTKUD MI U TRINIDADU!?

"Srbija je po korupciji u društvu sa Salvadorom, Trinidadom i Tobagom. Vlada Srbije još nije ozbiljno shvatila opasnost korupcije: mnogo se priča i puno institucija učestvuje u toj borbi, a praktično nikakav pomak nije učinjen. Srbija stagnira u borbi sa korupcijom, što se odražava na ulaganja stranih investitora u Srbiji. Bogatim ljudima sa Zapada srpska vlada liči na čoveka u skupom Armanijevom odelu koji dolazi po obrok u narodnu kuhinju," ovo su reči dr Vladimira Goatija, predsednika organizacije "Transparentnost Srbija".

Od 180 analiziranih zemalja u 2009. godini Srbija je na 83. mestu i ostvarila je minimalan napredak u odnosu na prethodnu godinu, pokazuje izveštaj takozvanog "Indeks" a korupcije "Transparency International". Od bivših zemlja SFRJ samo je BiH dobila nizu ocenu.

Antikorupcijski zakoni su već doneti, ali se ne primenjuju, što je već konstatovano i u izveštaju Evropske komisije. Srbiji se zamera i odnos države prema nezavisnim telima, što nije osvetljen proces

donošenja odluka i finansiranja stranaka, što uopšte nije regulisano lobiranje.

Priča o mitu i korupciji na našim univerzitetima samo je još jedna ilustracija činjenice zašto se Srbija po "Indeks" u korupcije nalazi na evropskom dnu. Naši brojni univerziteti, i državni i privatni, ni malo se ne trude da sramnu sliku o pojavama korupcije raskrinkaju bar u svojoj sredini, da ljude koji prodaju ispitate, a to je najčešće javna tajna, udalje iz nastave i tako makar moralno žigošu kovače lažnih diploma koje će ovu zemlju sasvim je izvesno koštati vrlo, vrlo mnogo.

Možda je u pravu onaj profesor jednog vrlo popularnog i uglednog fakulteta kada je, videvši da kolege neće da kazne udaljavanjem iz nastave kolege za koje komisijski utvrđeno da su prodavali ispitate, na sednici fakultetskoj veća javno zapretio:

"U redu, onda ću ja javno da na svojim vratima zalepim cenovnik, pa da studenti znaju koliko košta desetka, koliko prelazna ocena!"

Gledali su ovog čistunca zaprepašćeno. Šteta što profesor nije ostvario svoju pretnju...

Kao što smo napomenuli, optuženo je više od polovine profesora Univeziteta u Kragujevcu, njih 14. Samo je jedan otišao u penziju.

Kao što se može i pretpostaviti, nijedan od ispita, a kamoli diploma dobijenih u ovoj kupoprodajnoj transakciji, nije osporen i poništen

KO ŠTITI ANTIĆA

Glavni pretres na suđenju optuženima u aferi "Indeks" pošeo je tek u septembru 2009. godine pred Okružnim sudom u Smederevu i to posle sedam odlaganja!? Na ročištu je saopšteno da bivši dekan Pravnog fakulteta u Beogradu Oliver Antić više nije među optuženima!? Profesor Oliver Antić javnosti je inače više poznat kao istaknuti član SRS, a sada kao i jedna od glavnih ličnosti Srpske narodne stranke. Za jedan deo javnosti on je i ozloglašeni dekan iz devedestih, tada je šikanirao, disciplinski kažnjavao, pa čak i otpustio neke od najboljih profesora beogradskog Pravnog fakulteta.

Iz novina saznajemo da je sudija Slađana Bojković izjavila da je zamenik okružnog javnog tužioca u Beogradu, bez obrazloženja (sic!) odustao od krivičnog gonjenja Olivera Antića optuženog za primanje mita. Ovaj krajnje neobičan, da ne kažemo, arbitraran potez nadležnih sudskih vlasti, izazvao je lančanu reakciju koja će još više usporiti sudski rasplet afere "Indeks" - podnet je niz zahteva za izuzeće od strane ostalih optuženih.

Kakva je to joneskowska "čudna koincidencija" kojom se profesor Oliver Antić izdvaja iz ogromnog jata optuženih? Zašto profesoru Antiću sud ide, da tako kažemo, na noge, pa se samo za njega, određuje nadležnost suda u Beogradu? Telegrafski kratko saopštenje nadležnih je bilo da je do toga došlo zbog navodne povrede pretpostavke nevinosti!? Na zahtev Antićevih advokata osim tužioca Zorana Antića, izuzeti su i svi njegovi zamenici u smederevskom javnom tužilaštvu, pa je ergo, budući da su svi izuzeti, republički javni tuzilac, sve po slovu zakona, preneo nadležnost na drugo, u ovom slučaju na beogradsko tužilaštvo!?

HRVATSKA AFERA "INDEKS"

Podsetimo da je i u Hrvatskoj došlo do sličnog visokoškolskog skandala: na zagrebackom Saobraćajnom i Ekonomskom fakultetu za prodaju ispita i davanje mita optuženo je 80 nastavnika, posrednika i studenata. Optužnicu je podigao USKOK (Ured za suzbijanje korupcije i organsiranog kriminala). Ceo sudski proces je veoma brzo završen, za manje od godinu dana. U medijima su objavljena imena svih osuđenih profesora, posrednika i "primalaca" usluga. Nekim profesorima su određene zatvorske kazne, pa je tako na primer, bivši prodekan zagrebačkog Saobraćajnog fakulteta dobio dve i po godine zatvora.

Uz zatvorsku presudu svim profesorima je pet godina zabranjeno da rade. Osuđeni će morati da plate i visoke nadoknade za sve sudske troškove, do skidanja materijala sa traka, na primer. USKOK je najavio nastavak akcije "Indeks".

I tako je cela krajnje kompromitujuća afera sa prodajom ispita i diploma na fakultetu za srećnika profesora Olivera Antića ekspresno završena: javni tužilac je povukao optužnicu. Javnosti nikada nije dato obrazloženje za ovaj nesvakidašnji postupak tužioca. Jer, javni tužilac je izuzeo samo profesora Olivera Antića od krivičnog gonjenja.

Mediji, prezasićeni raznim aferama, a i inače neskloni istraživaškom novinarstvu, kao da su potpuno zaboravili na aferu "Indeks", još manje su pokušavali da odgonetnu koji su motivi podstakli javnog tužioca da konkretno profesora Antića tako ekspresno skine sa liste optuženih i da ga tako štedro zaštiti i privileguje u odnosu na ostale kolege optužene za isto sramno krivično delo.

Profesor dr Vesna Rakič-Vodinelić (Univerzitet Union), lucidna analitičarka situacije u našem pravosuđu, ali i u mnogim drugim sferama društvenog života, jedina se javno, na svoj karakteristično seriozan i hrabar način, pozabavila u radio emisiji "Pešanik" i ovom epizodom afere "Indeks". Po šturom objašnjenju nadležnih, do izdvajanja slučaja profesora Antića je došlo zbog navodne povrede pretpostavke nevinosti.

Profesorka Rakič-Vodinelić smatra da je javnim tužiocima stalo da postupak u ovom slučaju zastari.

Po njenom mišljenju, i ova afera ostavlja utisak svesne i namerne nedovršenosti. Profesorka elegantno kaže da svako od nas ima pravo da konstruiše različite verzije o tome koji su uzroci nedovršenosti, a ona, eto, sebi uzima za slobodu da misli da je politički uticaj dominantan u tome da dođe do zastarelosti krivičnog gonjenja u ovom slučaju.

Podsetimo, i na sva usta promovisana tzv. reforma sudstva u Srbiji, velika zamena jednih sudija drugim sudijama, "boljim, kompetentnijim i dostojnijim", navodno je bila inspirisana činjenicom da je ogroman broj slučajeva krivičnog gonjenja zastarevao u nedozvoljivo velikom procentu. Da li će se sada stara slika ponoviti sa novim sudijama? Kako sada stvari stoje, malo je razloga za optimističke prognoze.

Kao što se može i pretpostaviti, poseban tretman slučaja profesora Olivera Antića pokrenuo je lavinu zahteva za izuzećem, advokati su, naravno, ocenili da odluka bez presedana ide zapravo njima i njihovim klijentima u korist, da je itekako "ispravna", potencirali su da je ovo preokret u nagoveštenom mamutskom procesu, da su, naravno, ostali optuženi dovedeni u neravnompravan položaj, a svi su horski složno izrazili sumnju u mogućnost poštenog i nepristrasnog suđenja.

Predstavnici sudova po običaju se drže poslovice „ćutanje je zlato“ i ne komuniciraju mnogo sa javnošću.

Posle afera koferče, stečajna mafija, putna mafija, železnička mafija sva je prilika da će se i afera "Indeks" slično završiti. nažalost. Izgleda da je u pravu profesorka dr Vesna Rakić-Vodine-lič: i ova afera ostavlja utisak svesne i namerne nedovršenosti.

A osumnjičeni profesori, pomagači u kupovini i prodaji ispita, kao i kupci ispita, diploma, titula, su svi, hvala na pitanju, dobro da bolje ne može biti. Nijedan ispit, i nijedna diploma, naravno, nisu osporeni. Radmila Jovanović-Canić priznala je pred sudom da je, kupujući ispite na Pravnom fakultetu u Kragujevcu napredovala od čate sa srednjom spremom do zapovednika nadzornika obezbeđenja u ženskom delu zatvora Zabela. Sa beneficiranim radnim stažom u penziju je otišla 2009. godine: u istrazi je priznala da je za ispite "za koje nije imala vremena" da uči, šest predmeta, dala 5000 evra; penzionisana policajka je priznala pred sudom da krcka lepu penziju od 72.000 dinara. Priznala je da nikada nije sreala nijednog od optuženih profesora, posrednika i studenata. Ceo posao oko kupovine ispita za nju je završavala njena kuma.

Optuženi profesori su po slovu zakona opet vraćeni u nastavu, ide im dobro, neki su pred unapređenjem u viša zvanja.

Ivan Čukalović je jedan od optuženih profesora za podmićivanje u aferi "Indeks" na Pravnom fakultetu u Kragujevcu, izabran je za sudiju Ustavnog suda Kosova. Kako je javio KiM radio, predsednik Kosova Fatmir Sejdiu potpisao je dekret kojim se potvrđuje izbor Čukalovića za sudiju Ustavnog sudija Kosova, još 15. maja 2009. godine.

"Prihvatio sam imenovanje, jer želim da na licu mesta branim prava 240.000 Srba, Muslimana i Goranaca u našoj južnoj pokrajini. Pokušaću da ispravim sve nepravredne odluke tamošnjih organa vlasti, a založiću se i za ravnopravnost srpskog pisma i jezika, kao i za jednakost obrazovnog sistema naše države", rekao je Čukalović u telefonskom razgovoru za Blic.

Niko nije kriv dok se ne dokaže da je kriv, poručuju neke kolege-pravnici. I pogodite ko predaje etiku na Pravnom fakultetu u Kragujevcu? Profesori koji su prodavali ispite i diplome! A suđenje se izgleda, baš svesno i namerno razvlači, oteže, odlaže, dok po svemu ne padnu snegovi, ruzmarin i šaš... U to ime, *Vivat Academia!* A i sudstvo! ■

Dvojna lica izbeglica

PIŠE: TAMARA KALITERNA

Krajem marta na konferenciji o izbeglicama i raseljenima u regionu, Beograd je domaćinski istakao da je Srbija, sa 86.000 registrovanih izbeglica koje u njoj žive, među prvih pet zemalja u svetu.

Za države u evropskom ramu to je nezamislivo. Samo Pakistan, poprište sukoba države sa talibanima, Sirija, kojom od 1963. diriguje jedna, BAAS partija, Somalija, siroče hladnog i rata klanova, te zabrađeni Iran imaju više izbeglica od Srbije.

Za ljude iz okvira etičnosti, nezamislivo je da ista država istera ljude iz vlastitih spavaćih soba, a onda ih uz fanfare doprati do iscepanih madraca u izbegličkim kolektivnim centrima i strunjače u priručnim fiskulturnim salama. I zaboravi ih između dva 20. juna, što je Međunarodni dan izbeglica.

Mereno odnosom broja stanovnika i izbeglica, Crna Gora je poželjnija destinacija od Srbije. Iako u Crnoj Gori prebiva trećina stanovništva koja se izjašnjava kao Srbi, u državi živi više od 16.000 izbeglih iz BiH i sa Kosova.

Prema popisu iz 2002. u Srbiji živi 82,86 odsto Srba, umesto 65,8 odsto koliko ih je bilo 1991. Država se srbizirala na račun Crnogoraca, Hrvata, Jugoslovena, Bošnjaka... a udruženim snagama sa saplemenicima iz jugoslovenske dijaspe, bilo onima sa zavežljajem u jednoj, a detetom u drugoj ruci, bilo onima sa platnog spiska agresorske vojske ili poternica haškog tužilaštva. O istom trošku, etničko čišćenje BiH, Hrvatske i Kosova bilo je i etničko čišćenje Srbije. Pomoćno sredstvo bila je asimilacija grupa nesigurnih u vlastiti etnicitet.

Kroatizirala se i Hrvatska ali ne tako intenzivno: umesto 77,9 odsto Hrvata u Hrvatskoj 1991. sada ih je 89,63 odsto. Smanjio se broj Jugoslovena, pripadnika svih nacionalnih manjina, a povećao se jedino broj Roma. Srba je u Hrvatskoj 4,5 odsto, tri puta manje nego 1991. U Hrvatskoj je ostalo 8.000 izbeglica.

Toliko je u izmrcvarenoj BiH izbeglica iz Hrvatske i sa Kosova.

Svoje je u BiH od 1992. do 1995. napustilo više od polovine stanovnika: 2,2 miliona ljudi, od čega je 1,2 miliona otišlo u druge države, a u samoj BiH je

oko milion interno raseljenih. Teritoriju na kojoj je sada Republika Srpska je pre agresije iz Beograda naseljavalo 48 odsto Bošnjaka, Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva. Ti se ljudi ni posle 18 godina nisu vratili na svoje.

Još nije izvesno da li će u BiH 2011. godine biti prvi posleratni popis stanovništva. Izvesno je da RS priprema vlastiti popis kojim će ozvaničiti zločin "Srebrenica" kao metologiju etničke i rodne migracije pod prinudom. Tako će RS opravdati prisvojni pridev u svom nazivu, ali će ga, neopravdano, pisati velikim slovom.

U Srbiji je 1996. godine bilo 617.000 osoba sa izbegličkim statusom. Prema podacima Ministarstva za rad i socijalnu politiku trećina izbeglica se vratila u zemlje porekla, a do 2007. je više od 200.000 izbeglica preuzelo državljanstvo Srbije. Zakon o državljanstvu Srbije nudi državljanstvo svakom punoletniku koji nije duševno bolestan i priznaje Srbiju svojom državom, bez odricanja od stranog državljanstva. Da Brazilka Adrijana Lima, koja reklamira donji veš i govori tri jezika od kojih ni jedan nije srpski dobije državljanstvo Srbije intervenisao je lično ministar za pasoše i državljanstva Ivica Dačić. Njegovo ministarstvo je takođe raspisalo poternicu za "kraljem kokaina" Darkom Šarićem kojem je pet godina ranije dodelilo državljanstvo Srbije. Državljanstvo Srbije je dobio i Darko Elez, vođa jedne od najjačih kriminalnih grupa na zapadnom Balkanu sa sedištem u "Istočnom Sarajevu", 19 od 20 optuženih koji u pritvoru Haškog tribunala broje dane do presude za ratni zločin, "kapetan Dragan", bosanske izbeglice Biljana Plavšić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Milorad Dodik...

Desetak hiljada nesrećnika iz Hrvatske i BiH je trostruko kažnjeno, kada su najpre u januaru 1993. a zatim u leto 1995. protivno međunarodnim pravilima, mobilisani u Srbiji i vraćeni da ratuju tamo odakle su pobjegli jer nisu hteli da ubijaju.

Njihovu upotrebnu vrednost najbolje su procenili Crveni krst i Komesarijat za izbeglice Srbije koji su

policiji nudili adrese izbeglica. Druga mobilizacija za izgubljeni rat u Hrvatskoj trajala je od 6. avgusta 1995. do oktobra 1995.

Policija Srbije je posle dojave dve humanitarne organizacije uhapsila oko 10.000 izbeglica, muškaraca i pod pretnjom oružjem ih odvodila u logore za obuku u slavonskom Erdutu i na planini Manjača, pored Banjaluke. Odatle su ih pod oružanom pratnjom doterivali na prve borbene linije. U prinudno mobilisanje su se uključili oni iz Vojske tadašnje "Republike Srpske Krajine", Republike Srpske i paramilitarci Arkanove garde.

Koliko je izbeglica poginulo ratujući protiv svoje volje nije se saznalo. Srećom, NATO je tada završavao bosanski rat bombardovanjem položaja VRS oko Han Pijeska i Hadžića.

Srbija je 11. u svetu po broju interno raseljenih. Istina, oni su od februara 2008. i izbeglice, jer je Kosovo priznalo više od trećine članica UN.

UNHCR je uočio da vlada Srbije stalno govori o 210.000 interno raseljenih sa Kosova, "iako od 2000. ovi ljudi nisu nanovo popisani". Osim toga, objavljeno je da sedam odsto njih ima imovinu u Srbiji, severno od Ibra, a samo UNHCR i samo 2002. je uložio u njih oko 30 miliona dolara.

Prema popisu stanovništva iz 1981. godine za koji ovog aprila Republički zavod za statistiku tvrdi da je poslednji verodostojan popis, u SAP Kosovo je živelo 1.226.736 Albanaca i 209.498 Srba.

Od tada su, a "na Veliki Petak 1982. g. pravoslavni srpski sveštenici i monasi sastavili 'privaziv za zaštitu Srpskog življa i njegovih svetinja na Kosovu i Metohiji'" i poslali ga predsedništvima SFRJ i Srbije, Skupštini Srbije i Svetom arhijerejskom Saboru. Apel su između ostalih potpisali dični Atanasije Jevtić, Pahomije Gačić, Amfilohije Radović, Žarko Gavrilović, Irinej Bulović... "Politika" je objavila 21. oktobra 1988. da su "Srkinje i Crnogorke na Kosovu objekat najbolnijeg poniženja", usledio je almanah "Genocid Nad Srbima Na Kosmetu 1945-1990", da bi 1999. rezultirala knjigovodstvenom zbirkom "Raspeto Kosovo".

Uprkos svemu, sa Kosova se za tih 28 godina, statistički, iselilo 80.000 Srba.

Prema popisu iz jula 2009. na Kosovu je živelo oko 130.000 Srba.

Pedantnu brižnost za kosovske nesrećnike iskazao je i Radoslav Stojanović, ambasador, profesor međunarodnog prava i zastupnik Srbije pred Međunarodnim sudom pravde. Isti čovek je u razgovoru za isti, dnevnik "Danas" 14. februara kazao da je sa Kosova izbeglo 200.000 Srba, a 6. aprila da je izbeglo 250.000 Srba.

Uz 250.000 izbeglih Srba koliko je izbrojao i 130.000 koliko ih je ostalo na Kosovu, proizilazi da su fertilitet Srkinja, dužina života, mortalitet i otpornost na bolesti žena i muškaraca srpske provenijencije iz bivše "južne pokrajine" najzavidniji na svetu.

Politički statističari u Srbiji pak misle da je upotrebnost vrednost broja interno raseljenih izuzetno uticajna za mišljenje Međunarodnog suda pravde o nezavisnosti Kosova koje je Srbija tražila. A sve pod maksimumom koju je režim izabrao iz menija poraženog prethodnika: "Što gore to bolje".

One godine kada je počeo rat u Jugoslaviji, u Južnoj Africi je ukinut aparthejd koji je bio zvanična politika pola veka, a na snazi od kolonijalnog doba. Danas je ta država obećana zemlja za azilante. Četvrtina azilanata svih rasa, više od 200.000 godišnje želi da se nastani u zemlji u kojoj je pre 19 godina ukinut aparthejd. U Srbiji ni 200 stranaca godišnje ne zatraži azil, ali su zato građani Srbije, posle Turaka, drugi u redu za uzimanje nemačkog državljanstva. ■

Približavanje HDZ i SNSD

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Iako su opšti izbori u Bosni i Hercegovini planirani tek za oktobar, svojevrsna kampanja je već počela. Najevidentnije je u tom procesu približavanje Hrvatske demokratske zajednice BiH (HDZ BiH) Dragana Čovića i Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) Milorada Dodika. Njih dvojica su se dogovorili u Banjaluci da će SNSD podržati kandidata HDZ za člana Predsedništva Bosne i Hercegovine, a HDZ člana SNSD za istu funkciju, uoči predstojećih izbora.

Dodik je, nakon sastanka s Čovićem u zgradi Vlade Republike Srpske kazao da će Hrvatska demokratska zajednica BiH i Savez nezavisnih socijaldemokrata potpisati protokol o saradnji, najavljujući pri tom da će se krajem aprila održati sastanak u Mostaru, kada bi bio potpisan sporazum o saradnji. „Mi već duže vreme koordinisano delujemo na važnim pitanjima, ne s ciljem da bismo bilo kome drugom u Bosni i Hercegovini učinili problem, nego što se mnogi naši stavovi poklapaju i zato nastojimo da očuvamo funkcionalnost Bosne i Hercegovine u okviru Ustava“, rekao je Dodik. Čović je potvrdio dobru saradnju dve stranke i dodao da će SNSD podržati člana HDZ iz Federacije Bosne i Hercegovine za Predsedništvo BiH, a HDZ člana SNSD na tu funkciju.

Približavanje najveće hrvatske stranke u federaciji BiH i vladajuće srpske u Republici Srpskoj bilo je uočljivo još prošle godine tokom propalih butmirskih pregovora. Međunarodna zajednica i SAD su inicirale pregovore s namerom da se ubrza proces ustavnih promena u Bosni i Hercegovini, kako bi zemlja uspešnije napredovala ka evroatlantskim integracijama. Međutim, jačanje centralnih vlasti u Sarajevu, što je bila okosnica predloga međunarodnih zvaničnika, odbacili su predstavnici srpskog i hrvatskog naroda, posebno insistirajući na očuvanju dejtonskog principa entitetskog glasanja. Njihov zajednički stav je glasilo da predloženim ustavnim promenama sva vlast zapravo pripada većinskom, bošnjačkom narodu. Posebno oštra je bila reakcija srpske strane koja je optužila EU i SAD za pokušaj rušenja Dejtonskog sporazuma. Predstavnici i srpskih i hrvatskih partija

takođe su izrazili nezadovoljstvo prevelikim, kako tvrde, ingerencijama visokog predstavnika za BiH, posebno njegovim takozvanim bonskim ovlašćenjima kojima, između ostalog, može i da smenjuje funkcionere i „neposlušne“ poslanike.

Međunarodna zajednica, međutim, nije odustala od namere da pospeši ustavne promene u Bosni i Hercegovini koje su potrebne, kako se naglašava, da bi BiH brže krenula ka Evropskoj uniji kao funkcionalna i efikasna država. Ovo ga puta, ona pokušava da takozvanom Madridskom deklaracijom izdejstvuje pristanak glavnih političkih aktera na ustavne promene, nakon opštih izbora na jesen. U deklaraciji se iznosi opredeljenje potpisnika da nakon izbora lideri pristupe izmeni Ustava, kao i da su lideri opredeljeni za zaštitu sloboda, ulazak u Evropsku uniju i približavanje NATO. Da ova najnovija inicijativa međunarodne zajednice, međutim, neće proći glatko, svedoče i prve reakcije na deklaraciju iz Republike Srpske. Naime, Nebojša Radmanović, član Predsedništva Bosne i Hercegovine iz Republike Srpske, izjavio je da je Madridska deklaracija o ustavnim promenama u Bosni i Hercegovini neprihvatljiva za Republiku Srpsku, jer sledi stare, propale predloge iz butmirskog paketa i traži korenite promene Ustava Bosne i Hercegovine.

„Neprihvatljive su odredbe ove deklaracije koje govore o tome da sve ono što je pritiscima ili namećanjima u Bosni i Hercegovini usvojeno, treba da bude ugrađeno u Ustav“, rekao je Radmanović. On je naglasio da svaki razgovor u vezi s promenama Ustava Bosne i Hercegovine mora prioritarno da se vodi i završava unutar zemlje i da je veoma neuobičajeno da se prihvataju bilo kakve obaveze pre izbora, jer nije poznato ko će posle oktobarskih izbora učestvovati u vlasti.

Za Republiku Srpsku i njene predstavnike je, prema Radmanovićevim rečima, neprihvatljivo „zaobilazanje prvog člana Ustava Bosne i Hercegovine koji kaže da je Bosna i Hercegovina sastavljena od dva entiteta i da odlučujuću ulogu imaju predstavnici tri konstitutivna naroda“.

Bošnjačke stranke su listom za ustavne promene uz argumentaciju da je država nefunkcionalna, a administracija troma da bi se krenulo brže ka EU. Haris Silajdžić, lider Stranke za Bosnu i Hercegovinu i predsedavajući Predsedništva BiH neuobičajeno oštro je reagovao na stavove lidera Hrvatske demokratske zajednice i Saveza nezavisnih socijaldemokrata. On je rekao da „onaj kome nije dobro u Bosni i Hercegovini može da ide iz BiH, ali da ne može ništa uzeti“. Reagujući na tu izjavu, Dragan Čović, predsednik HDZ BiH je uzvratilo da ona signalizira „da smo u ozbiljnim problemima“. „Svi oni koji žele i vole Bosnu i Hercegovinu, a mnogi se u nju zaklinju, trebalo bi da razmišljaju kakve poruke šalju javnosti i građanima Bosne i Hercegovine“, rekao je Čović.

Koliki značaj međunarodna zajednica pridaje Bosni i Hercegovini vidljivo je i po nameri da konferencija o BiH koja treba da se održi u junu u Sarajevu, ponese epitet istorijske. Tako je, prilikom posete Sarajevu, ministar spoljnih poslova Španije Miguel Anhel Moratinos izjavio da su Zapadni Balkan i Bosna i Hercegovina „vrlo visoko na listi prioriteta Evropske unije“ i da će junska konferencija EU-Zapadni Balkan biti od istorijskog značaja i prilika da Bosna i Hercegovina pokaže svoje čvrsto opredeljenje i posvećenost evropskoj budućnosti. Španija predano radi na ispunjavanju prioriteta Evropske unije, a Zapadni Balkan i Bosna i Hercegovina su vrlo visoko na toj listi, dodao je Moratinos.

Kakvi i koliki će biti dometi predstojeće konferencije, kao i hoće li biti ustavnih promena u Bosni i Hercegovini nakon izbora, nije uputno prognozirati. Jedno je, međutim, sigurno – situacija je složena, a procesi koje pokušava da ubrza međunarodna zajednica kako bi se pospešile evroatlantske integracije su spori. Za čitav region Zapadnog Balkana to su više nego zahtevni izazovi. ■

KIKINDA

Prvo lice množine

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Na zgradi Visoke škole strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Kikindi nedavno je napisano crvenim sprejom „Demoni – izvršili smo genocid!“ Natpis, grafit, kako god da se nazove, nije *osvanuo iz čista mira jednog jutra*, nego je nastao pre nekoliko nedelja; nije nestao istom brzinom kojom se pojavio, to jest, nije odmah *radio razređivač*, nego slova (i ono što znače) stoje i dalje, niko se nije ponudio da ih ukloni. Nekoliko stvari na ovoj slici u mirnom itd. gradu prosto bode oči. Prvo, da se grafit ove sadržine uopšte pojavio u Kikindi, nasred glavne ulice, posle svih negiranja, poricanja, prećutkivanja, omalovažavanja genocida. Drugo, da odmah i brzometno nije opran sa zida. Kao da ga niko ne primećuje. Još niko da ga prokomentariše. Ali, niko ga ni ne uklanja.

Definitivno, novina u Kikindi.

Nejasno pretpostavljam da je autor (autorka?) mlada osoba. Jedna od onih koje možda nisu umele ni da pišu u doba kad su jake vojne snage predvođene trenutno najtraženijim *vojnim licem* izvršile genocid u Srebrenici. Visoka škola sa dugačkim nazivom tada se zvala jednostavno Viša pedagoška škola i, kao i sada, pohađale su je generacije devojaka koje po završetku školovanja mogu da nađu posao sa istom izvesnošću s kojom mogu da upoznaju vanzemaljce. Jednostavno, nema tih vrtića koji bi mogli da prime toliko nove radne snage, jer u Kikindi, kao i u svim opštinama u Vojvodini uostalom, broj dece ne raste, novi vrtići se veoma retko grade, a starije vaspitačice veoma teško odlaze u penziju. Svejedno, devojke nastavljaju da se upisuju u ovu školu, čak i da je završavaju, šta više, smatra se da su time obezbedile sebi „svoj hleb“ i „lepu struku“. Ali, odabir struke je stvar izbora – a genocid nije bio stvar izbora, naročito za one koji su tom prilikom pobijeni. Kad je film o Srebrenici, gradu za koji većina Kikindana ne zna ni gde je, prikazivan 1995. godine, dakle, deset godina posle – mnogi su reagovali potpunim šokom, ili još jednim u nizu potpunih poricanja. Ta atmosfera namernog zaborava jednostavno je predugo trajala, a ovde su za potrebe dnevne politike zaboravljane mnoge važne stvari za mnogo kraće vreme. Na nečiju žalost – i dalje nemamo amneziju,

a koliko god ašova da je sahranjivalo istinu, uvek se nekako pokaže da se nekuda izvukla. Mogu da zamislim autora/autorku grafita kako prilazi zidu da na njega, brzim potezom *okidača* na dozi spreja, prenese... šta? Gnev, stid, otpor zlu i namernom zaboravu, otpor odraslima koji pričaju svoje priče, ili nešto sasvim drugo? Neko napiše reči na zidu, jednostavno zato da zid ne bi bio bez natpisa. Neko napiše uvredu ili čistu besmislicu. Imamo *mi u Kikindi* i toga, neki rasistički i nacistički natpisi prekrcavani su u svoje vreme. A neko prenese na zid potrebu da o zabranjivanoj temi najzad progovori, da pita i da s pravom očekuje odgovor koji neće biti puka fraza, žešća glupost ili izrugivanje žrtvama i onima koji su ostali posle njih - i još se potpiše na kraju. Inicijalima, doduše, ali posle svih ovih godina ćutanja i bežanja od podataka, malo li je. U natpisu je korišćeno prvo lice množine, što može biti, asociira na mogućnost da smo i *mi* krivi za nešto - možda je i kolektivitet, kome tvorac teksta izgleda pripada, uradio nešto čega se ne seća tako rado, čak se seća toliko nerado da bi rado iskopao oči svakom ko se usudi da mu samo i spomene kako je, onomad...

„Te, 1995. godine, avgusta meseca, putovala sam kod rodbine u Kanadu. Let avionom trajao je dugo, satima. Sve vreme je emitovan dokumentarni film o masakru u Srebrenici, ti ljudi koji ginu... I nekako mi se činilo da svi putnici u avionu gledaju pravo prema meni. Ćute i gledaju. Niko mi nije ništa grubo rekao, niko me nije uvredio, a ipak sam imala utisak da svi znaju odakle dolazim. Nijedan od muškaraca iz moje porodice nije išao na ratište, ni na koji način nisam podržavala rat, a ipak sam se sve vreme osećala kriva. Kad sam se vratila ovamo i kad sam sa svojim kolegama pokušala da razgovaram o tome, svi su mi govorili samo jedno: da je to propaganda i da me bude sram i stid što sam poverovala u nju. Prošle su godine od tada, vidim da se osećam podjednako neprijatno kad se spomene Srebrenica i da je kod većine mojih sugrađana ostao taj isti stav, da je to sve bila propaganda“, kaže Ana Pastor (54), nastavnica matematike u kikindskoj osnovnoj školi. I to je i dalje tako: veliki deo biračkog tela jednostavno se uvredi kad se Srebrenica pomene, pa ili neće dalje da razgovara, ili počne da dokazuje kako se taj slučaj ustvari nije dogodio, a ako se i dogodio, nije bio tako strašan kako je prikazan u *dokumentarnom* filmu, a ako je i bio onako strašan, e, onda, šta da se

radi, burazeru, bio je rat. „Nismo slali u rat vaspitačice“, rekao je, svojevremeno, jedan od kikindskih lekara koji su odlučivali ko ide na ratište, a ko ne, ilustrujući, verovatno, na taj način stav koji je važio u ono doba dok je rat trajao, a i kasnije. Vaistinu, *to* što je išlo na ratište, nisu bile vaspitačice; bili su likovi ili tako prepadnuti, da još uvek piju sredstva za smirenje i ne mogu da spavaju; ili tako agresivni, da su u međuvremenu zaradili zabrane prilaska rođenoj deci i bivšim suprugama; ili pak, tako naoštreni na pljačku i tako orni za ostale ratne aktivnosti da su i dan-danas besni što nisu dobili ozbiljnije boračke penzije, po ugledu na članstvo SUBNOR. Upravo na primeru SUBNOR vidi se kako se srozavala i sramotila cela antifašistička ideja: među članstvom ove organizacije ima drugova koji su rođeni krajem tridesetih, tako da su u vreme Drugog svetskog rata i Narodnooslobodilačke borbe bili, ukratko rečeno, deca, znatno mlađa od Boška Buhe i Save Jovanovića Sirogojna.

„Šta da mi pričaju o onom ratu... Jedna moja komšinica, iz iste zgrade, prima penziju prvoborca otkako je poznajem, iako je rođena 1939. godine! Pa, kako je ona mogla da se bori protiv fašista 1941. godine, kad su sticane prvoboračke penzije! Da gađa Nemce kamenčićima, ma nemoj!

Nego se kao devojka udala za uticajnog druga i, vidiš, odmah dobila prvoboračku! Kad je moja plata bila, tamo, posle inflacije, 4000 dinara, njena je penzija bila 11.000, to sam jednom čak i video u poseti kod njih, kad je poštar došao. A mi, šta smo mi dobili, koji smo se borili *u ovim ratovima* koje država čak ni ne priznaje?! Ja sam mislio, biće bolji posao za mene, posao za decu, neka normalna penzija i da te bog vidi! Mislio sam da će nas ova država *poštovati!* A ono...“ žali se borac iz *ovih ratova*, nimalo usamljen u svom stavu, koliko da se vidi da nisu svi išli na ratišta iz čisto nacionalističkih i parapatriotskih pobuda, nego su očekivali, uz eventualne patriotske počasti, i sasvim realne pogodnosti, kakve su videli kod boraca iz NOR. Ali, borci iz NOR više ne predstavljaju onakvu snagu kakvu su predstavljali nekad (biologija čini svoje), a borci iz devedesetih ne uspevaju da *pritisnu* državu da im obezbedi pogodnosti u meri u kojoj bi želeli. I tako su svi nezadovoljni, sa krajevima usana oborenih na dole, a jedino što u ovoj priči punoj velikog nezadovoljstva isto za većinu, to je potpuna nezainteresovanost za genocid, osim

u slučajevima kad se poriče, omalovažava, naziva propagandom protiv nebeskog naroda itd. itd, dija-pazon je širok i sa mogućnostima daljeg proširivanja. Da li je kod mladih možda sazrela namera da se stvari najzad razjasne, kako ne bi i dalje trovale okolinu? OK, mladi i inače nemaju problem, a ne manjka im ni razloga, da za sve što ne valja optuže starije. Možda će oni otvoriti dijalog o genocidu, ubijanju, groznoj pljački, groznim iseljavanjima, groznim izbegličkim sudbinama. Drugi pak, podaci pokazuju, u Kikindi kao i u svakoj drugoj sredini, da ni mladi nisu ni na koji način otporni na nacističke i klerofašističke tendencije, da im se one, čak veoma sviđaju, da su u njihovom sistemu vrednosti one „otmene“ i „interesantne“ – to pokazuju komentari na raznim sajtovima, mladi pisci i spisateljice odraše se da dokažu sebi, a i drugima kako je upravo njihova vera i nacija „ona prava“ i da svi drugi maltene ni

život ne zaslužuju. U međuvremenu, nezaposleni se i dalje ne zapošljavaju, a zaposleni za čas posla ostaju bez posla, za narodne kuhinje nema dovoljno para, gradski samodoprinos je i odlukom nadležnog ministarstva stavljen van snage, samo je nejasno da li će neko da snosi odgovornost za to ili neće, videćemo već. Svetislav Vukmirica, odbornik DSS u SO Kikinda, prešao je u SNS, Branislav Bajić, DS, više nije okružni načelnik, jer ga je zamenio Vladimir Ilić, SPS, a obilje krivičnih prijavi protiv bivšeg predsednika SO Kikinda, Branislava Blažića, SRS pa SNS, još nije procesuirano, a kad će, ne znamo. Ne znamo, šta više, ni da li će, jer ne može to tako, da se procesuiraju krivične prijave protiv člana druge po snazi stranke u državi. Neki od prvih saradnika B.B. su uhapšeni, neki već i osuđeni na po nekoliko godina robije, moguće je da više nisu onoliko bitni kako su nekad bili. A, paradoksalno, iako je u Kikindi na vlasti prva po

Projekat Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji

KIKINDA: SRBIJA I EVROPA

Projekat Helsinškog odbora za ljudska prava „Srbija i evroatlanske integracije“, namenjen promociji časopisa Helsinška povelja i svim aktivnostima odbora, počeo je u Kikindi, tribinom u kikindskom Kulturnom centru 16. aprila. O projektu, Helsinškom odboru i Helsinškoj povelji govorile su Latinka Perović, istoričarka i Seška Stanojlović, glavna i odgovorna urednica Helsinške povelje, o kikindskom iskustvu – Gordana Perunović Fijat, saradnica Helsinške povelje iz Kikinde, a o ulozi medija u Kikindi i Srbiji Željko Bodrožić, glavni i odgovorni urednik nedeljnika Kikindske. Seška Stanojlović je predstavila aktivnosti Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, izdavačku delatnost u kojoj su nastala kapitalna istorijsko-dokumentarna dela, a osobito glasilo Helsinškog odbora, „Helsinšku povelju“, koje traje već petnaest godina, prolazeći kroz sva iskušenja koja ovde vrebaju medije sklone istiniti, etici i hrabrosti. Latinka Perović govorila je o ratovima devedesetih, o atmosferi laži, pljačke i zločina, iz koje se Srbija još nije iskobeljala, jer, uprkos činjenicama i dokazima, nastavlja da negira svoje učešće u

svemu tome, a osobito u genocidu koji je počinjen u Srebrenici.

„Tamo je za tri dana ubijeno osam hiljada ljudi, molim vas, ko je to učinio, morao je imati logističku podršku, ljude, rovokopače, tehniku koja je iskopala jeme, sve koji su posle uklonili leševe. To je moralo biti organizovano unapred“, rekla je Latinka Perović uz odobravanje publike. O Kikindi kroz medije, medijskoj sceni i prilikama koje pritiskaju medije govorio je Željko Bodrožić, po svim podacima najkažnjaviji urednik u istoriji evropskog novinarstva – više od 30 krivičnih tužbi, a većina se završila novčanom kaznom za Bodrožića. Međunarodne institucije donele su odluku u Bodrožićevu korist, samo, novac država Srbija nikada nije isplatila. O Kikindi i njenoj slici kroz tekstove u Helsinškoj povelji govorila je Gordana Perunović Fijat, s osvrtom na istorijske šanse koje je ovaj grad iskoristio, da bi tokom devedesetih najveći deo njegove slike perspektivnog i razvojnog mesta, u koje stižu mladi stručnjaci iz Beograda i Novog Sada radi zaposlenja, netragom nestala. Publika, četrdesetak ljudi, oba pola i raznih uzrasta, postavljala je

snazi stranka u državi, projekti nešto slabo stižu. U susednim opštinama, na primer, Senti, gde je na vlasti *ista* stranka, projekti su stigli i već se implementiraju. Kikinda je u potpunosti doživela sudbinu opštine Zemun: posle radikalske vlasti, ostala je tako zadužena, da joj skoro nema oporavka, čak ni kad bi dobila more projekata i sprovela samodoprinos po zakonu. Rupa u budžetu ostala je suviše velika da bi se pokrpila uobičajenim sredstvima. Ustvari, sva imovina opštine - je tokom bivšeg saziva vlasti pod hipotekom založena kod jedne od najmoćnijih banaka, a druge banke, koje opštinski čelnici obilaze, neće da daju kredit za reprogramiranje, kako li se to već zove; ukratko, jedan dobar projekat, a možda i dva, tri... sad bi legla kao obrt kladičarske sreće, jedinog izvora prihoda sve većeg broja muške čeljadi u Kikindi. Pitanje „di su novci“ čuje se sve češće, za sada bez odgovora. ■

pitanja Latinki Perović, naročito se interesujući da li su istoričari mogli da predvide onakav raspad nekadašnje SFRJ, a upitana je odgovorila da se SFRJ možda ne bi ni raspala da je kod tadašnjih političkih elita bivših jugoslovenskih republika bilo sposobnosti i snage za dijalog - ili se barem ne bi SFRJ raspala na tako strašan način: u Evropi je od osnivanja EU nastalo petnaest novih država bez ikakvih incidenata, a ovdašnja politička elita ni danas ne pokazuje snagu i spremnost za dijalog. U publici su bili srednjoškolci, predstavnici kikindskog nevladinog sektora, medija i političkih stranaka (LDP, LSV, SVM), čak i jedan pravoslavni sveštenik, doduše u civilu. Prisutna su bila i dvojica žestokih salonskih nacionalista, ali su, videvši da publika s pažnjom prati temu, tiho napustili salu Kulturnog centra. Po završetku oficijelnog dela programa, publici su podeljeni primerci Helsinške povelje. Događaj je najavljen i praćen u kikindskim medijima. Latinka Perović i Seška Stanjlović gostovale su u specijalnoj emisiji VK televizije i dale izjave za Televiziju Rubin i Radio Kikindu. Publika je izjavila da očekuje češća gostovanja ekipe Helsinškog odbora u Kikindi. ■

Pakleni prsten smrti

Ovih dana Helsinški odbor za ljudska prava objavio je knjigu uglednog novinara i publiciste Fahria Musliua „Masakr u Suvoj Reci“. Reč je o knjizi dokumenata sa suđenja optuženim za ubistvo 48 civila iz porodice Beriša, uglavnom žena i dece, 26. marta 1999., u jednoj piceriji u Tržnom centru u Suvoj Reci. Ovaj zločin je modus operandi, paradigma i školski primer za zločine koje su srpske oružane formacije počinile nad albanskim civilima na Kosovu u vreme NATO intervencije (mart - jun 1999), uglavnom u malim sredinama, selima, varošima i manjim gradovima. Knjiga dokumenata sa suđenja optuženim za masakr u Suvoj Reci koje je odabrao, sudio i priredio Fahri Musliu, predstavlja izuzetno validan, precizan i kvalitetan dokazni materijal o monstruoznom zločinu u Suvoj Reci.

Sve faze ovog zločina u knjizi su osvetljene na vrlo pregledan, dokumentovan i prikladan način, tako da se dobija ubedljiva i uverljiva slika o bestijalnosti, morbidnosti i surovosti ovog stravičnog zločina u svakoj fazi njegovog izvršenja. Prva faza ovog neljudskog i kukavičkog zločinačkog poduhvata počela je 25. marta 1999, ubijanjem civila albanske nacionalnosti ispred njihovih kuća. Nastavljena je sledećeg dana, 26. marta tačno u podne, izgonom iz kuća i sprovođenjem u centar varošice više od 50 članova porodice Beriša. Tu su zatvoreni u piceriju koja se nalazi u Tržnom centru. Pucanjem i bacanjem bombi u piceriju ubijeno je 48 članova porodice Beriša. Dovedeni su mladi Romi kojima je naređeno da tela ubijenih utovare u kamionet Komunalnog preduzeća. Kamionetom su tela ubijenih prevezena do masovne grobnice na dva lokacije između Suve Reke i Prizrena u koje su bačeni ubijeni. Posle izvesnog vremena tela jednog broja žrtava izvađena su iz tih masovnih grobnica, utovarena u hladnjaču i prevezena do Kladova. U Kladovu, hladnjača je potopljena u Dunav. Kasnije, hladnjača je izvađena iz Dunava i tela žrtava su ubačena u masovne grobnice u Batajnici. Na kraju, posle pada režima Slobodana Miloševića otkrivene su jame u Batajnici, ekshumirane žrtve i obavljene površne obdukcije beogradskih

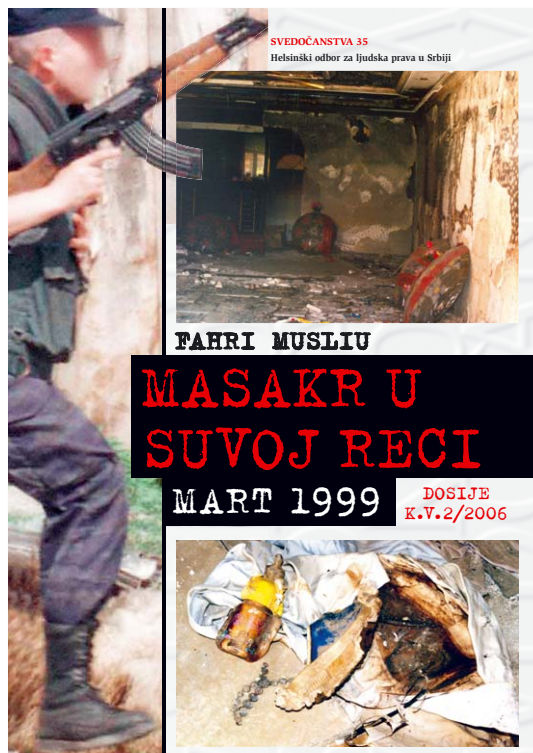
obducenta. Zatim su urađene potpune obdukcije u skladu sa pravilima sudske medicine koje su obavili međunarodni eksperti. Nakon toga, tela ubijenih predata su porodicama.

Dakle, iz knjige se vidi čitav taj stravični krug, taj pakleni prsten, to kolo smrti. Jasno se uočava čopor koji opkoljava žrtve, ubija ih i nastoji da uništi svaki trag o njima.

O svakoj fazi ovog zločina zbog koga ljudska pamet staje, svedoče očevici, akteri pojedinih radnji (policajci, mladi Romi, grobari, šoferi, obducenti, kriminalistički tehničari).

Ubice su prilikom ubijanja pevale. Mladim Romima, kojima je bilo muka od tolikog broja mrtvih ljudi, pretili su da će i njih pobiti (ako odbiju da izvrše naređenje). Dve ranjene žene iz porodice Beriša, koje su preživjele masakr i primirile se među telima ubijenih, pa su zajedno sa njima ubačene u kamionet, imale su najstrašniju moguću dilemu na koju način da se spasu: da li da iskoče iz kamiona u pokretu, ili da puste da ih sahrane pa da izađu iz groba. Ove detalje naveli smo samo primera radi, a u knjizi ih ima bezbroj i svedoče o tome, koliko se čovek kao razumno biće može približiti zverima, pa ih čak i nadmašiti, jer zveri ubijaju radi opstanka, a ljudi iz pobuda normalnom ljudskom umu neshvatljivih, nerazumljivih i neobjašnjivih.

Knjiga „Masakr u Suvoj Reci“ koja tretira paradigmatičan slučaj ratnih zločina nad Albancima na Kosovu u vreme intervencije NATO, značajna je i zbog nekih izrazitih specifičnosti i karakteristika ratnih zločina nad kosovskim Albancima u odnosu na sve druge zločine počinjene na teritoriji bivše SFRJ. Naime, iz ove knjige se jasno uočavaju, vide i prepoznaju sve osobenosti ratnih zločina prema Albancima i razlike u odnosu na one počinjene nad drugima. Ukazaćemo samo na neke osnovne specifičnosti pogroma Albanaca:

1. U svim, inače, mnogobrojnim i teškim zločinima u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije, ubijani su civili, vojno sposobni muškarci nakon što su razdvojeni od žena i dece. Tako su u najmasovnijem (po broju žrtava) zločinu posle Drugog svetskog rata u Evropi, genocidu u Srebrenici ubijeni muškarci nakon razdvajanja od žena i dece. Isti je slučaj i sa ubistvom 700 Bošnjaka u Zvorniku i streljanjem 200 Hrvata, ratnih zarobljenika, na Ovčari. Samo sporadično i retko ubijen je manji broj žena. Na Kosovu, međutim, masovno su ubijane žene i deca. Među telima Albanaca, pronađenim u grobnicama u Batajnici, veliki je broj tela žena i dece. U Podujevu, 28. marta 1999., ubijeno je 14 albanskih žena i dece, a u masakru u Suvoj Reci najveći broj ubijenih su žene i deca. Dakle, ubijanje albanskih žena i dece je okolnost po kojoj su prepoznatljivi zločini na Kosovu.

2. Suva Reka je varošica na putu Priština - Prizren. Kao i u svakoj varošici svi građani se međusobno poznaju, svi su komšije, školski drugovi, prijatelji. U svakoj varošici postoji policijska stanica. Policajce svi poznaju, a i oni sve poznaju. Svi policajci iz Suve Reke rođeni su u Suvoj Reci ili okolnim selima, išli u školu u Suvoj Reci, ženili se, dobijali decu i radili u policiji, neki i po 20 godina. Avijacija NATO je 24. marta 1999, u večernjim

časovima počela sa intervencijom, a već 26. marta u podne policajci iz Suve Reke su pobili 48 svojih komšija, svojih sugrađana, ljudi koje su dugi niz godina poznavali, išli zajedno u školu, na pijacu, na rekreaciju, kojima su izdavali lične karte, pasoše i vozačke dozvole. Suvišno je i reći da su oni (njih 48 Beriša) bili apsolutno nevini, da nisu ni znali šta je to NATO, šta se i zbog čega dešava. Dakle, činjenica da ovo ubistvo nisu počinili neki plaćenici, kriminalci obučeni u uniformu, specijalne jedinice, vojne formacije, već lokalni policajci, izdvaja ovaj slučaj po težini, stupidnosti i surovosti od svih drugih.

3. Zločini nad kosovskim Albancima, civilima organizovani su, naređivani i izvršavani od strane države u kojoj su živeli, čiji su bili državljani i lojalni građani. Kompletan politički, vojni i policijski vrh države Srbije odgovarao je pred Haškim tribunalom za zločine na Kosovu. Karakteristično je da je Sreten Lukić u vreme Miloševićevog režima, u periodu intervencije NATO, bio načelnik Štaba MUP Srbije za Kosovo. Bez njegovog imprimatura nijedan pripadnik policije na Kosovu nije mogao ništa da uradi. Nijedan zločin se nije mogao dogoditi bez Lukićevog znanja i odobrenja. Zbog toga je Lukić i osuđen pred Haškim tribunalom na 22 godine zatvora. Posle pada Slobodana Miloševića, a pre predaje Haškom tribunalu, Sreten Lukić je bio pomoćnik ministra unutrašnjih poslova i načelnik Resora javne bezbednosti. Sa te funkcije on rukovodi akcijom otkrivanja hladnjača u Dunavu, masovnih grobnica u Batajnici i Petrovom Selu i rasvetljavanja ubistava Albanca čija su tela pronađena u masovnim grobnicama. Prema tome, Sreten Lukić, koji je pred Haškim tribunalom osuđen na 22 godina zatvora zbog ratnih zločina nad Albancima, čija su tela pronađena u masovnim grobnicama u Srbiji otkriva te masovne grobnice i vodi istragu o ubistvima tih žrtava pronađenih u masovnim grobnicama. To je jedinstven slučaj u istoriji ljudskog roda da čovek koji počinio zločine, te iste zločine kao policajac istražuje i razrešava. To može samo u zemlji Srbiji i nigde više. Inače, posle rušenja Slobodana Miloševića i uspostavljanja nove vlasti u Srbiji, svi

komandiri četa, Posebnih jedinica policije (PJP) koji su vršili teror nad albanskim stanovništvom na Kosovu postali su načelnici policijskih uprava u Leskovcu, Pirotu, Nišu, Vranju i drugim mestima u Srbiji. Dakle, što se tiče Kosova ništa bitno se nije promenilo posle pada Miloševića, s obzirom da su svi optuženici pred Haškim tribunalom Lukić, Pavković, Lazarević, Šainović, Ojdanić ostali na svojim mestima ili su unapređeni.

4. Jedna važna specifičnost suđenja optuženim za masakr u Suvoj Reci, a koja se vidi u knjizi je i ta da su svi politički, policijski, sudski, vojni, upravni faktori u Prizrenu i Suvoj Reci, sve od predsednika opštine do najnižeg činovnika, na sudu horski ponavljali da ništa ne znaju o ubistvu 48 ljudi koji su tačno u podne ubijeni u samom centru izuzetno male varošice u kojoj se zna čak i to šta koja porodica kuva za ručak. Da se takav slučaj desio, primera radi, u Tokiju, Meksiko Sitiju ili nekom drugom megalopolisu mnogo ljudi bi to znalo, ali u Suvoj Reci o tome niko ništa ne zna.

5. Ova knjiga je dragoceno svedočanstvo i zbog toga što se iz nje vidi da Tužilaštvo za ratne zločine u svojoj optužnici nije obuhvatilo sve zločine i sve krivce za masakr u Suvoj Reci (primera radi, ubijanja u toj varošici 25. marta 1999). Takođe se iz knjige vrlo jasno vidi da za prvookrivljenog visokog oficira Posebnih jedinica policije (PJP) postoje vrlo relevantni dokazi za učešće u zločinu koje je sud ignorisao, pa je tog optuženog oslobodio odgovornosti.

Na suđenju optuženim za zločin u Suvoj Reci učestvovao sam kao advokat u svojstvu punomoćnika žrtava i kompetentan sam da iznesem zapažanje da knjiga Fahri Musliua sadrži sve bitno što se na tom suđenju dogodilo za dve i po godine njegovog trajanja.

USLOV REŠAVANJA VOJVOĐANSKOG PITANJA

PIŠE: ŽIVAN BERISAVLJEVIĆ

I Kakav ustav treba modernoj evropskoj Republici Srbiji

Današnji istorijski trenutak ustavnog razvoja nalaže korenite ustavne reforme Republike Srbije i promenu sadašnjeg nazadnjačkog, nametnutog, ustvari, samo redizajniranog mилошевићevskog ustava. Nužno je stoga pokretanje široke javne i svenarodne političke rasprave, koja treba da odgovori upravo na politički osnovno i prethodno pitanje: kakav nam ustav zapravo treba. Siguran sam da će konačni odgovor – ukoliko raspravom ne budu ponovo grubo manipulisale svemoćne srbocentralističke snage – biti slojevitiji od samog pitanja. Glasiće: ako država Srbija želi da se konačno politički stabilizuje i ustavno konsoliduje na trajnim osnovama, trebaće nam nekoliko ustava, jer se ona mora ustavno organizovati po meri vlastitog složenog bića, dakle – mora se konstitutivno temeljiti i decentralizovati, i regionalizovati, pa – na samosvojan način, asimetrično – i federalizovati. A mora izvršiti i druge temeljne demokratske reforme, po meri moderne evropske države, dakle – mora korenito promeniti odnos vlasti prema građaninu i odnos poslanika prema biračima, izmeniti odnos parlamentarnih partija prema društvu i državi i saseći korene partiokratizma, ojačati uticaj civilnog društva na državu i javne poslove i uticaj sveta rada na politiku države i rad njenih institucija. Iako se ova rasprava tim delom refomi manje bavi, ona ih smatra organskim delom celovitog programa neminovnih demokratskih reformi zbog kojih se aktuelni ustav mora i korenito i što pre menjati.

Šta su bitne pretpostavke ostvarenja, na to usmere ne ustavne reforme? Šta su u zemlji u celini, a šta u dva konstitutivna entiteta i geoistorijska regiona. Odnosno, šta u Srbiji i – sa stanovišta ovog razmatranja posebn – šta u Vojvodini? Koji su načini, koji politički zahvati i pravno-politička procedura koji se moraju sprovesti da bi buduće korenite ustavne reforme bile ostvarene i demokratski i efikasno i svrsishodno?

Prva, metodološko-politički inicijalna, a suštinski isto toliko složena pretpostavka tako usmerenih refomi koliko i bitna – jeste postizanje, u ovom istorijskom trenutku

primerenog strateškog dogovora ovlašćenih demokratski izabраниh i politički kredibilnih i legitimnih predstavnika Srbije i Vojvodine o trajnim principima i osnovama na kojima će se temeljiti ona njihova država, u koju se te dve istorijske regije svojom plebiscitarnom voljom trajno konstitušu: dakle, pre raspisivanja izbora za ustavotvorne skupštine obe istorijske regije i pre donošenja njihovih ustavnih dokumenata o trajnom ujedinjavanju u zajedničku državu – Republiku Srbiju. U konstitutivne osnove dugoročne stbilnosti te buduće zajedničke i složene države treba ugraditi suštinu i principe toga dogovo, koji se može zvati povelja o trajnom ujedinjenju Srbije i Vojvodine u Saveznu Republiku Srbiju.

U tu povelju svakako moraju biti usaglašeno ugrađni sledeći ustavnopolitički pristup, stavovi i načela:

- a) dve istorijske pokrajine i dva konstitutivna entiteta – federalna Republika Srbija i federalna Pokrajina Vojvodina – voljom svojih građana i građanki i naroda i nacionalnih zajednica, koji na njihovim teritorijama vekovima žive, prethodno, u skladu sa Poveljom, samokonstituisane u autonomne federalne entitete, trajno se i na ravnopravnim osnovama ujedinjuju u zajedničku, međunarodno priznatu državu – Saveznu Republiku Srbiju.
- b) kao izrazito višenacionalna pokrajina i kao multietnička zajednica, u kojoj je srpski narod većinski, Vojvodina ulazi u sastav te zajedničke države i prihvata njeno ime, čime ne samo da Srbiji priznaje istorijsko pravo na državno-pravni i međunarodnopravni kontinuitet i subjektivitet, koji se činom ujedinjenja prenosi na zajedničku državu, nego ponovo potvrđuje da uvažava i ostvaruje istojske težnje vojvođanskih Srba da sa Srbijom trajno budu u zajedničkoj državi;
- c) kao geopolitička regija u kojoj je srpski narod vekovima izrazito većinski, i kao teritorija na kojoj je nastala i više se vekova, sve do ujedinjenja u Kraljevinu SHS, razvijala njegova država, Srbija kao federalna jedinica sui generis priznaje Vojvodini – kao konstitutentu

zajedničke države – njena neporeciva i nepotrošiva istorijska prava: politički subjektivitet, punu ustavnu i teritorijalnu autonomiju, pravo na vlastiti ustav i konstitutivnu ravnopravnost u zajedničkoj državi, čijem oblikovanju i funkcionisanju solidarno i ravnopravno doprinose oba njena konstitutivna entiteta, i na isti način odgovaraju za nju;

- d) oba konstitutivna entiteta se obavezuju da svojim ustavima najdoslednije sprovedu, kao temeljna načela zajedničke države, principe subsidiarnosti, decentralizacije i regionalizacije, što se mora osigurati i izraziti, kako ustrojstvom njihovih najviših predstavničkih tela, tako i višedomnog parlamenta savezne države;
- e) konstitutivni entiteti svojim ustavima osiguravaju ostvarivanje svih onih savremenih građanskih i ljudskih prava, kao i kolektivnih prava svih naroda i etničkih zajednica na svojoj teritoriji, koja im svojim ustavom garantuje savezna država, kao jedini međunarodno-pravni subjekat i jedini nosilac državnog suvereniteta; pri tome su u autonomnoj pokrajini Vojvodini svi narodi konstitutivni, dok se federalna Srbija ustavno samodefiniše kao građanska republika srpskog naroda i manjinskih naroda i nacionalnih zajednica koje u njoj žive;
- f) oba konstitutivna entiteta ostvaruju na svojim teritorijama punu zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, uključujući i ustavno sudstvo, na način kako su to u skladu sa poveljom uredile svojim ustavima, sem funkcija koje one usaglašeno prenose na saveznu državu, kao poveljom i saveznim ustavom utvrđene isključive ingerencije Savezne Republike Srbije, kojima ona potvrđuje svoj međunarodno priznati suverenitet i subjektivitet, kao i one funkcije koje joj one povere kao zajedničke. Prvo podrazumeva pre svega klasične, originerne državne funkcije, kakve su odbrana zemlje i vojska, zaštita ustavnog poretka i policija, međunarodna bezbednost i spoljna politika i sve druge nadležnosti kojima složena država štiti svoj integritet, suverenitet i međunarodnu bezbednost, a drugo podrazumeva pravo savezne države da donosi opšte sistemske zakone po osnovu zajednički dogovorenih i njoj ustavno poverenih funkcija;
- g) Poveljom – koju kao celovit dokument od istorijskog značaja naravno treba upotpuniti i svim drugim načelima i dogovorenim političkim stavovima bitnim za ustavno ustrojstvo buduće zajedničke države – treba jasno utvrditi i postupke i precizan redosled političko-pravnih radnji kojima se ona jedino može efikasno i dosledno svojoj suštini oživotvriti. Naravno, procedura je važan i kompleksan element budućeg istorijskog dogovora, jer treba izabrati najcelishodniji među brojnim proceduralno

mogućim putevima kako do suštinskih ustavnih promena doći što pre, a na politički i principijelan i na pravno valjan način. Lično ne pretendujem da u ovoj raspravi ponudim u svim podrobnostima takvu proceduru, ali naglašavam da će bitan početni, a verovatno i politički najteži korak u svakoj proceduri svakako biti postizanje dogovora o svim elementima povelje i njeno usvajanje u najvišim predstavničkim telima AP Vojvodine I Republike Srbije.

Posle toga sledi: raspisivanje odvojenih referenduma u Srbiji i Vojvodini o plebiscitarnoj saglasnosti građanki i građana u oba konstitutivna entiteta sa poveljom, a potom raspisivanje izbora za ustavotvorne skupštine u oba entiteta. Te skupštine – u razumnom, poveljom utvrđenom roku – usvajaju svoje konstitutivne akte i daju saglasnost na predlog ustava Savezne Republike Srbije, koji – nakon određenog vremena – usvajaju i proglašavaju na zajedničkoj sednici obe ustavotvorne skupštine, pošto u tom reprezentativnom sastavu one zajedno i legitimno mogu da tvore i ustavotvornu skupštinu zajedničke države. Ta skupština usvaja i druge konstitutivne odluke i zakone bitne za početak funkcionisanja novoustrojene zajedničke države, kao što su to učinile i skupštine entiteta, uključujući i mogućnost donošenja izbornih zakona i odluka o izborima za redovne sazive novih predstavničkih tela, ako se to oceni celishodnim u dogovorima o povelji.

II Bitni idejni i politički preuslovi ustavnih reformi

Druga, praktično-politički znatno teže ostvariva pretpostavka za oživotvorenje korenitih ustavnih reformi, kakve podrazumeva i koje treba da definiše povelja, jeste promena stanja kolektivne političke svesti, pre svega svesti srpskog naroda, i stvaranje takvog odnosa političkih snaga i u Srbiji i u Vojvodini, koje će učiniti stvarno prevalentnim zahtev i aktivno zalaganje za ovakvu sadržinu, dubinu i pravac ustavnih promena i time im osigurati političku i izbornu pobjedu i puni demokratski legitimitet. Lično sam toliko svestan težine ostvarivanja tih pretpostavki, koliko sam nepokolebljivo uveren da samo na izloženim načelima i osnovama ova zemlja može prevazići tešku političku i ustavnu krizu, koja traje od kraja osamdesetih godina prošlog veka i koja je izvoriste svekolikne krize našeg društva-ekonomskog, socijalnog, duhovnog i moralnog; krize međuetničkih i međunacionalnih odnosa i odnosa sa neposrednim i širim međunarodnim okruženjem; teške krize mladih naraštaja, kao najpogubnije posledice višedecenijske kri-

ze razvoja i bilo kakve perspektive i pojedinca, i društva u celini.

Aktuelni politički trenutak i dublja logika složenih društvenih i političkih procesa u zemlji nalažu i nameću korenite demokratske reforme društva, koje su ostvarive samo ukoliko se, pre svega fundamentalno promeni ustavno ustrojstvo države. Danas je iole razumnim akterima naše političke scene, kao i njenim iole neostrašenim analitičarima jasno da je to neminovnost, htela to ili ne htela da prihvati vladajuća politička vrhuška Republike i još uvek najuticajnija, nacionalističko-centristička i državno-unitaristička elita u prestonom Beogradu; bili oni te neminovnosti svesni ili ne. To je zakonomernost koju, kao nalog nezauzastavljivog istorijskog procesa, ne mogu osujetiti nikakvi, i ničiji, ma koliko moćni otpori. Taj se proces u Srbiji ostvaruje u uslovima:

- kada je doživela ponižavajući istorijski krah katastrofična miloševićevska politika, široko, nažalost, godinama podržavana od strane velike većine teško manipulisanog srpskog naroda, čemu je lavovski doprinos davala ista ta - u mitomansku svest i sama odavno ogrezla - srbijanska nacionalna elita, koja je najodgovornija i za osmišljavanje, i za nadiranje, i za krah te zlosrećne politike;
- kada je na prostoru druge Jugoslavije, od osam njenih konstitutivnih entiteta, njih sedam steklo status nezavisnih država, a srbijanski vastodržci uporno - i posle pada Miloševićevog režima - nastavljaju da političkom prisilom i svakovrsnim manipulacijama negiraju istorijska prava, regionalni identitet, politički subjektivitet, pa i pravo na postojanje Vojvodine kao samosvojne geopolitičke regije i konstitutivog entiteta druge Jugoslavije. Negiraju dakle, neporeciva i nepotrošiva Istorijska prava Pokrajine, koja ona, između ostalog, temelji u nepobitnim istinama: a) da Vojvodina kao geopolitička pokrajina i kao politički pojam i njena autonomija nisu uopšte nastali na teritoriji države Srbije, u čiji je sastav svojom voljom - kao još 1848. godine politički priznata i subcivilizacijski prepoznatljivo samo-svojna južnoeopska regija - ona ušla 1918, sa vlastitim pokrajinskim organima vlasti, koje je tada sama osnovala; b) da je i 1945, ponovo svojom voljom Vojvodina ušla u sastav federalne Srbije i federativne Jugoslavije sa vlastitom teritorijom, razvijenom strukturom vlasti i respektabilnim oružanim snagama; i c) da su od tada, pa sve do famozne „jogurt - revolucije“ 1988, i raspada druge Jugoslavije, i autonomija Pokrajine, i ustavna prava svih tadašnjih republika, postojano jačali u procesu intenzivne decentralizacije jugoslovenske federacije, a da je 1969, dakle pre prokazanog Ustava SFRJ iz 1974, pokrajinama - uz punu saglasnot Republike Srbije

- priznat ustavni status ravnopravnog konstitutivnog elementa federacije;
- kada je sve očiglednije da je put kojim državu vodi aktuelni vrh Demokratske stranke - oličen u isto toliko državnički nedoraslom i politički nedoslednom, koliko i od svojih memorandumskih otaca zavisnom Borisu Tadiću - izravni put u novi istorijski ćorsokak: to je - uprkos proevropskoj retorici - kukavičja politika pomirenja talibanskog nacionanskog mraka i evropske demokratske nade, koja za rezultat ima dalje jačanje nazadnjačke desnice, trijumf snaga i politike tzv. „razumnog miloševićevizma,“ puzajući klero-rojalistički puč, tešku degradaciju sveta rada i dalje degradiranje i razaranje srednjih slojeva. Rečju - uspešno dovršavanje one srpske nacionalističke kontrarevolucij, čiji je ratoborni vođa i robusni bojovnik bio „Sloba-sloboda“;
- kada se zemlja i društvo suočavaju sa strašnim posledicama lopovske, tajkunske, antiradničke, antiseljačke i antivojvođanske privatizacije, sa sveprisutnom korupcijom, nezapmcenom socijalnom nesigurnošću i sa osećajem straha od gladi i egzistencijalne mizerije i očaja zbog odsustva perspektive svih slojeva društva i svakog pojedinca, sem šačice prebogatih tajkuna i potkupljivih političkih vlastodržaca i moćnih mafijaša, sa kojima su oni u postojanoj sprezi;
- kada Republika Srbija nema ustavno definisanu celovitu teritoriju, nad kojom stvarno ima suverenitet, kada je ona i žrtva i talac zabluda vrhuški gotovo svih parlamentarnih partija da je Kosovo još uvek deo Srbije;
- kada je narodu i zemlji pre tri godine teškim manipulacijama nametnut od strane „svete“ parittokratske trojke Koštunica-Tadić-Nikolić tzv. Sretenjski ustav, koji je, pri tom, Vojvodina - kao jedan od dva istorijska entiteta koji faktički tvore državu - plebiscitarno odbacila; kada, dakle, živimo u državi čiji novoproglašeni Ustav nema elementarni demokratski legitimitet.

Neko mudar (čini mi se da je to bio umni Radomir Konstantinović) izrekao je - u najgorim godinama etnogenocidnih ratova - filozofemu koja parafrazirano glasi: „Križa je dostigla dno, dakle - ima nade. Ja svoju tvrdnju o neminovnosti temeljitih ustavnih reformi zasnivam koliko na toj filozofemi, toliko i na uverenju da su se u nedrima opisane duboke političke, ustavne i sveopšte društvene krize začele i upravo se rađaju one političke snage i koncepcije, koje isključivo u korenitim ustavnim i sveobuhvatnim demokratskim reformama tra-

že i vide izlaz iz istorijskog ćorsokaka u koji su zapali i društvo i država.

Osim Vojvodine, koja više od 20 godina stenje pod teškim jarmom apsolutističkog republičkog centralizma, protiv koga je izrazita većina Vojvođana, postaju sve glasnije, i politički organizovanije, a idejno artikulisanije i razgovetnije, pa time objektivno i relevantnije, izvorno demokratske snage u samoj Srbiji, koje odlučno zahtevaju punu i doslednu decentralizaciju, regionalizaciju i modernizaciju države. Pokreti u gotovo svim srbijanskim opštinama za decentralizaciju, jačnje uticaja pokreta za regionalizaciju u Šumadiji, u Južnoj i Istočnoj Srbiji i Sandžaku, kao i zagovaranje regionalizacije i decentralizacije u delovima prestoničke političke elite, daju osnov za optimističku tvrdnju da su te snage u nadiranju i da uskoro treba očekivati njihovo organizovanje u narastajućem ustavotvornom pokretu, sa svoja dva krila - vojvođanskim i srbijanskim.

Ustavotvorni stoga, što je onima koji ga tvore jasno da temeljite demokratske promene koje zahtevaju mogu biti ostvarene samo ukoliko budu konačno odbačena mitomanska osamnaestovekovna snatrenja o „Srbijici“ kao nahiziranoj despotskoj državici, kojom apsolutistički neprikosnoveno i vladarski bespogovorno upravljaju - u ime jedne nacije čije je pripadnike inače, srozao na pokorne podanike - jedan državni centar i jedna politička volja.

A to su snage odlučne da raskinu i sa autokratskim slobo-centrizmom, i sa „mitrovdanskim“ unitarističkim nebulozama dva zlosrećna Vojislava, a i sa žutulikom - crnom neomemorandumskom perfidijom osovine Tadić - Nikolić & comp, koja dva dana u nedlji klikće Evropi, a ostalih dana u istoj nedlji čini sve što može da nas vrati, i još više sunovrati, u azijsko mračnjaštvo. Snage koje, stoga, energično traže da Repulika Srbija bude ustavno temeljito redefinisana i na trajnim osnovama ustrojena po meri moderne evropske države i svog regionalno, nacionalno i razvojno složenoga bića.

Osim onih socijalnih slojeva, onih građana i onih delova Srbije koji su shvatili da je hipertrofirani centralizam i odurno bahata unitaristička vlast svemoćne prestoničke partitokratske vrhuške glavni uzrok njihovog jadnog ekonomskog i socijalnog položaja i njihovog rapidnog regionalnog i sveopšteg zaostajanja, što je neotklonjivo bez donošenja novog, bitno drugačijeg ustava, tom će pokretu ogromnu političku snagu objektivno davati i narastajući broj do prosjačkog štapa dovedenih radnih slojeva. Onih koji su - posle decenija opijenosti nacionskom demagogijom i bajkama o švedsko-švajcarskim blagodetima tranzicije i privatizacije - na svojoj koži osetili svu oporost te istorijske varke i shvatili da su najveće i najmasovnije žrtve tih zabluda

oni, njihova deca i njihova budućnost, a najveći dobitnici šačice njihovih „vođa“ i tanak lopovski sloj naprasno krezovski obogaćenih tajkuna, na čijim ramenima te „vođe“ stoje i kojima, sve očiglednije jedino javno i politički služe. A shvataju i da se toj novoj lumpen-buržoaskoj klasi i tom trendu moraju borbeno i solidarno suprotaviti da bi što pre došlo do istinskih promena, koje će u osnovi promeniti društveni položaj onih koji žive od svog rada.

To je, pak, moguće samo radikalnim ustavnim reformama, koje su neostvarive bez snažnog ustavotvornog pokreta. U taj će se ustavotvorni pokret, dakle, potencijalno slivati - i moraće ga podržati - pobunjene opštine i regioni Srbije, velika većina građana i građanki Vojvodine i ogroman broj egzistencijalno ugroženih pripadnika sveta rada i njegovih sindikalnih i strukovnih organizacija iz svih delova zemlje.

Uprkos svim onim moćnim silama, kojima će mu se - ne birajući sredstva - pokušavati da suprodstavi moćni desni establišment i još uvek veoma uticajni nazadnjački deo bića Srbije, taj pokret mora pobediti. Jer, društvo nema drugu spasonosnu alternativu i zato samo takav pokret može izvršiti bitne naloge vremena, koje nameće - kao neminovnost - unutrašnja logika istog istrijskog procesa koji je iznedrio i ovako sveobuhvatnu društvenu krizu.

III Vojvodina i ustavne reforme

Treća, ne manje praktičn-politički značajna, premda lakše ostvariva pretpostavka, tiče se pitanja kako u Vojvodini - s obzirom na ovako viđene ukupne društvene procese i političke trendove u zemlji, a i s obzirom na specifičnosti panonskog političkog miljea - konsolidovati politički delotvornog nosioca/subjekta borbe za ovakve promene? U traženju odgovora na ovo pitanje neophodno je ukazati na one osobenosti političke scene Vojvodine, koje za taj odgovor smatram najrelevantnijim:

a) vodeće političke institucije, narodi i građani Vojvodine nisu osamdesetih godina imali snage, u razloge ovog puta ne mogu ulaziti,¹ da se odupru stampeu populističkog nasrtaja srbijanske nacionalističke kontrarevolucije na autonomiju i politički subjektivitet Pokrajine. Međutim, nesumnjiva većina Vojvođana nikada nije

1 O tome sam dosta opsežno, ma da ipak neptpuno, samo delimično i posredno, govorio u serijallu, nedavno kao feljton objavljenom u listu *Danas*, koji je kao celovita šira rasprava potom publikovan pod naslovom "Kraj ustavne autonomije Vojvodine - početak kraja avnojevske Jugoslavije" u zborniku "Jogurt revolucija 1988 - Vojvodina od Ustava do Statuta", /Vojvođanski klub & Agencija MIR, Novi Sad 2009/.

prihvatila stanje stvoreno "jogurt revolucijom" 1988, niti ustavni položaj Pokrajine nametnut famoznim miloševićevskim ustavom. Sva istraživanja javnog mnjenja u Pokrajini to neprihvatanje uverljivo potvrđuju već 20 godina, a referendumsko NE izrazite većine građana i građanki Vojvodine tzv. "mitrovdanskom ustavu" toj je istini dalo po prvi put plebiscitarnu snagu.

b) izvorno vojvođanske demokratske političke snage, osećajući takvo političko nastrojenje Vojvođana, ubrzo nakon sloma autonomije, artikulisale su se politički u nekoliko regionalnih partija i partije gotovo svih manjinskih naroda, kao i u vrlo delotvorne regionalne organizacije civilnog društva, i formulisale svoje političke platforme borbe za dostjansveniji ustavni položaj Pokrajine, za reafirmaciju njenog poreknutog političkog subjektiviteta i regionalnog identiteta i za povraćaj njenih grubo poništenih istorijskih prava.

Treba baš ovde ukazati na suštinski važnu političku istinu, da su skoro sve partije manjinskih vojvođanskih naroda, osim ciljeva koji se tiču borbe za njihova ugrožena manjinska prava, kao svoj prirodni i strateški, i aktuelni cilj istakle borbu za punu ustavnu autonomiju Vojvodine. Jer, samo u okviru nje vide sigurne pretpostavke i trajne garancije i za ostviranje svojih legitimnih narodnosnih prava.

Povremeno su vojvođanske partije i nevladine organizacije uspešno dosezale visok stepen idejnog ujedinjavanja oko toga šta su aktuelni politički zahtevi i dugoročna stremeljna izvorno demokratske Vojvodine (Manifest za autonomnu Vojvodinu; Predlog za promenu ustavnog položaja Vojvodine; dokumenta Vojvođanskog saveza i, naročito, rezolucije tri vojvođanske konvencije); povremeno, ali znatno ređe, uspevale su one da se - na duže ili kraće vreme, odnosno potpunije ili manje potpuno - ujedine i strateško-politički (Koordinacioni odbor potpisnika Manifesta; Vojvođanski savez; Vojvođanski pokret, etc.); a najređe i, nažalost, najmanje uspešno su uspevale da se ujedinjaju akcionopolitički i izborno.

c) stoga se, s puno razloga, može reći da - od obaranja autonomije Vojvodine do - slovi istina da je izrazito većinsko raspoloženje građana i naroda Vojvodine u korist njenih daleko većih konstitutivnih prava permanentno u uočljivom raskoraku sa sposobnošću političkih organizacija koje se u Pokrajini deklariraju kao provojvođanske da to raspoloženje artikulišu u strateški stameno postojan, idejno koherentan, akciono jedinstven borbeni politički pokret i u pobedonosni izborni vojvođanski blok. Razlozi za takav raskorak su i mno-

gobrojni, i raznorodni, pa bih ovde pobrojao samo one koje smatram ključnim:

- 1) Jedan je objektivna, koliko i bitan: prve godine političke okupacije Vojvodine, a i desetak onih godina koje su „jogurt revoluciji“ prethodile, protekle su u znaku stravičnog medijskog i javnog linča svega i političko-propagandnog obračuna sa svime što je vojvođansko i autonomističko, pogotovo sa svime što se drznulo da vojvođanske interese, stremljenja i vrednosti organizovano i javno brani i zastupa. To je u Pokrajini stvorilo osećanje kolektivnog straha od zagovaranja njihove politike, a pogotovo od učlanjenja u provojvođanske organizacije i od javnog demonstriranja političke podrške njihovim programima, što se jako nepovoljno odrazilo na masovnost, razvoj i finansiranje tih organizacija. A s obzirom da se ni u postmiloševićevskoj Srbiji takav odnos režima prema autonomiji Vojvodine i snagama koje se istinski za nju bore nije u biti promenio, nego je sve do danas na perfidniji način ostao isti, ostao je i taj kolektivni strah od njih još uvek vidljivo i snažan, i široko rasprostranjen: i danas biti uz njih i sa njima isto je - po aršinima srbijanske političke elite i političkih republičkih vrhuški, i medija koje oni kontrolišu - što biti i protiv nacije, i protiv patrije.
- 2) Drugi su razlozi tog raskoraka nesumnjivo subjektivni, bez obzira na to što su i oni samo osobeno vojvođanski izraz onoga što su boljke ukupne političke scene Srbije i svih zemalja u tranziciji. Naime, one vojvođanske političke stranke, koje su, zahvaljujući pre svega podršci svih provojvođanskih snaga i biračkog tela koje njima veruje, postale u nekom trenutku parlamentarne, brzo su oboljevale od napadnog liderstva (neki tu pojavu sarkastično odavno kvalifikuju kao „nagli izliv povelike vlasti u nemudre mozgove njenih nosilaca“), kao i od karijerističkog vlasohleplja i materijalne gramzivosti njihovih partijskih vrhova. To ih je neizbežno sunovraćivalo u svakovrsno nagodbenjaštvo, uključujući i nagodbe kojima su trenutni politički ili materijalni lideri i uskostranački interesi plaćani izneverom stratičkih ciljeva i prodajom trajnih interesa naroda i građana Vojvodine, kao i od srbijanskih nalogodavaca štedro nagrađenim razbijanjem jedinstva političkih snaga koje se u Pokrajini za te ciljeve i te interese iskreno bore. Te su slabosti neizbežno morale da u vojvođanski orijentisanom biračkom telu izazovu apatiju i nepovernje u iskrenost i doslednost njihove politike i da utiču na slabljenje digniteta onih stranaka i kredibiliteta onih vođa koji se deklarativno

grlato zalažu za korenite promene ustavnog položaja i dugoročne interese naroda i građana Vojvodine, a u stvarnosti njima svakodnevno i naveliko politički i na sve druge načine trguju. Zbog tih boljki neki su lideri i stranke nestali sa vojvođanske političke scene, ali je šteta koju su naneli Vojvodini daleko veća od njihovog ličnog ili stranačkog čara, kojim su za to isplaćivani od vodećih beogradskih centralista i njihovih panonskih filijala sa kojima su mešetarili i prodavali „vojvođansku autonomističku veru za karijerističku srbijansku večeru“.

U velikoj je danas opsnosti da slično prođe i LSV i lider i njen osnivač i neprikosnoveni lider Nenad Čanak, uprkos njegovih neospornih ličnih i zasluga LSV za razmah borbe protiv miloševićevke despotije nad Vojvodinom, za početke širenja autonomističkih ideja među mladima i njihovu javnu reafirmaciju i promociju tih ideja, za hrabru i delotvornu odbranu prava manjinskih zajednica u vreme kada je na njih etnogenocidno brutalno nasrnula crno - čemer-na sloboradikalska šoveno-desnica, kao i za zapaženi i odlučni antiratni angažman u godinama kada su suludi ratovi krvavo harali prostorima druge Jugoslavije.

Bez obzira na sve te zasluge, lideri LSVi se kad-tad moraju suočiti sa pitanjem odnosa prema svom provojvođanskom okruženju, a posebno prema porodici onih vojvođanskih snaga koje su sada okupljene na platformi Treće vojvođanske konvencije. To je, uveren sam, toliko neophodno koliko lideri LSV još uvek bandoglavu - i na štetu svih - uporno neće da prihvate i da shvate da to prevashodno od njih zavisi.²

Mnogi su razlozi zbog kojih sam uveren da u predstojećem periodu platforma Treće vojvođanske konvencije i snage koje su je iznedrile moraju biti stožeri stvaranja onog svevojvođanskog političkog bloka, koji treba da postane uticajni subjekat borbe za rešavanje vojvođanskog pitanja na trajnim konstitutivnim osnovama i da je učini delotvornom, uprkos svim pobrojanim otežavajućim okolnostima i subjektivnim teškim boljkama:

² LSV je - da taj apsurd samo malo ilustrujem - nedavno, na jednom od svojih kongresa, usvojila posebnu Povelju o Vojvodini, koja se u nizu bitnih određenja u velikoj meri podudara sa stavovima Treće vojvođanske konvencije. A ipak, sve do danas, to je jedina regionalna (parlamentarna) stranka koja se nije pridružila sazivačima te Konvencije, što neizbežno izaziva nedoumice kako u njenom biračkom telu, tako i u njenom vlastitom članstvu, jer niko ne razume razloge u ime kojih je najstarija, a godinama praktično i najborbenija provojvođanska partija ostala svojom voljom izolovana i okrenula leđa onom korpusu političkih snaga kome prirodno i istorijski, i programatski.

- prvo, zbog toga što je ta platforma istovremeno i koherentno izvedena iz osvedočenih istorijskih političkih i tekovinskih konstitutivnih prava naroda koji u Vojvodini vekovima sužive i iz njenog političkog regionalnog subjektiviteta; zatim - iz suštinskih obeležja nove istorijske i državnopravne situacije nakon što je Republika Srbija(sa Vojvodinom u svome sastavu), bez svoje volje, postala samostalna država, a Kosovo jednostrano proglasilo svoju nezavisnost; i najzad - izvedena je iz onog korpusa političko-pravnih dokumenata evropske zajednice, kojima ona svim istorijski prepoznatljivim regijama osigurava poštovanje njihovog regionalnog političkog subjektiviteta, visoko autonomnog državno-pravnog statusa i obavezuje na konstitutivno priznavanje i poštovanje njihovih neprikosnovenih regionalnih prava sve države - članice, kao i one koje joj pristupaju; - drugo, zbog toga što ta platforma izražava autentičnu političku volju političkih i duhovnih elita svih naroda i svih subregija koje tvore Vojvodinu kao evropski priznatu regiju i kao društvo prepoznatljivo samosvojne zbog njene osobene istorije, njene multikulturalnosti, višekonfesionalnosti i mnogonacionalnosti. Rečju, to je - i po svom karakteru, i po snagama koje su ga iznedrile - dokument koji izvire iz suštine onog subcivilizacijskog identiteta, koji tvori biće vojvođanskog društva i onog istorijskog procesa čiji je to društvo osobeni rezultat; i - treće, platforma Treće vojvođanske konvencije najneposrednije, najcelovitije i najdelotvornije izražava političku volju one Vojvodine koja je rekla razgovetno plebiscitarno NE aktuelnom Ustavu, što joj daje izrazito demokratski politički legitimitet i kredibilitet, a što čvrsto obavezuje sve političke snage koje su se borile za bojkot ustavnog referenduma da se odlučno zalažu za temeljite ustavne reforme u državi Srbiji i za dostojanstven ustavni položaj Pokrajine u njoj.

To je, dakle, politička platforma što u Vojvodini i odlikuje i oblikuje onu političku opciju i onu istorijsku tendenciju, koja prevazilazi brojne parcijalne programe i način borbe za interese Pokrajine, jer oni podanički podatno pristaju na „onoliko autonomije koliko centralistički vrhovi Republike hoće da nam daju“. Istovremeno, taj program razgovetno i energično odbacuje one ekstremne platforme i snage, koje smatraju da Vojvodina treba da se otcepi od Republike Srbije. Odbacuju ih zato što (inače, malobrojni) zagovornici takvih zahteva ne razumeju istorijske težnje pre svega ovdašnjeg većinskog, srpskog naroda da Vojvodina trajno bude u državnoj zajednici sa Srbijom; dakako, na ravnopravnim osnovama i pod uzajamno usaglašenim uslovima, dakle - ni pod Srbijom, ni van zajedničke i složene državne zajednice sa njom. A odbacuju tu opciju i zato što je ona

taktički izrazito štetnoćinska, jer i u Vojvodini, i - naročito - u Srbiji jača upravo one agresivno unitarističke i nacionalističko-centralističke snage koje su Vojvodinu i dovele u ovako ponižavajući položaj u kavom je već 20 godina.

Sa izuzetkom LSV, svi organizatori bojkota ustavnog referenduma u Vojvodini, uključujući i PO LDPV, sudelovali su aktivno u izradi, a skoro svi i u usvajanju Rezolucije Treće vojvođanske konvencije. Stoga se može sa sigurnošću reći da je ta Konvencija konstruktivni nastavak tog bojkota: nastavak zato, što je jasno da je - uprkos bezobzirnosti sa kojom je partitokratska srbijanska ustavotvoračka vrhuška ignorisala poruke prethodne, Druge vojvođanske konvencije, održane jula 2006, (dakle, upravo uoči početka rada na zlosrećnom „mitrovdanskom ustavu“), Treća konvencija odlučno ukazala na šta to Vojvodina ne pristaje i šta neće; a i konstruktivna, zbog toga što je ta konvencija srbijanskoj političkoj eliti javno ponudila baš u ime Vojvodine bojkota (dakle - izvorne i većinske) častan izlaz iz ustavnog ćorsokaka u koji su zemlju uvalili svojim oktroisanim „ mitrovdanskim“ nedonošćetom. Izlaz - u vidu postizanja demokratskog i plebiscitarno potvrđenog istorijskog dogovora o trajnim političkim i konstitutivnim osnovama ustrojstva zajedničke moderne države Srbije.

Prevalentno centralističko-etatiistička prestonička elita - uključujući i institucije sistema, i političke stranke, i medije - javno i dalje tu, ponovo pruženu vojvođansku ruku pokšava nojevski plitkoumno da omalovažava i ignoriše, a stvarno čini sve da političke snage koje se bore za oživotvorenje stavova Konvencije politički obeshrabri, razbije, marginalizuje i izopšti iz javnog i političkog života zemlje. U toj funkciji je i donošenje antiregionalističkog Zakona o političkim strankama³ i antidemokratskog Zakona o medijima, projekcija zakona o regionalizaciji, opstrukcija rada Nacionanog saveta za decen-

3 Načelno grubo centralistički i antiregionalistički koncipiran, taj je Zakon - sračunato, pre i iznad svega - antivojvođanski. On je već izazvao niz negativnih posledica na vojvođanskoj političkoj sceni: prinudio je one vojvođanske stranke, koje su najdosledniji nosioci borbe za oživotvorenje platforme Treće konvencije, da se - u vremenu koje povodom Predloga Statuta APV na najintenzivniji i najdramatičniji način otvara vojvođansko pitanje - one koprcaju u živom blatu bezizgledne borbe za pravni i stvarni opstanak, pošto do zakonskog roka ne mogu da ostvare drakonski svirepi i za regionalne partije praktično nepostiziv census. Očevidno je da je "zakondavac" (čitaj: B. Tadić i DS-kamarila) računao, i da i dalje računa upravo sa takvim dejstvom baš u Vojvodini toga, za istoriju savremenih borbi za evropsku demokratizaciju Srbije sramnog Zakona. A u anale strateško-političkog slepila i kontraproduktivnog strančarskog nagodbenjaštva na vlastitu i štetu Vojvodine sigurno će biti zapisano da su za taj Zakon, bez reči bar deklarativnog otpora i bilo kakvog javnog objašnjenja, glasali LSV i druge vojvođanske parlamentane stranke. Nažalost!

tralizaciju⁴, a naročito antivojvođanska javna dreka i politička konfuzija stovrena oko davanja „prethodne“ saglasnosti republičkog parlamenta na Statut APV, koji je oktobra 2008, u ustavno pravovaljanom roku predložila Skupština APV. Kako god ko bude ocenjivao ishod te bahate ujdurme, koju su oko davanja sglasnosti na Statut APV zakuvali srbijanski politički vrhovi na čelu sa DS i B. Tadićem, ponižene vojvođanske institucije, koje nota bene imaju nesumnjivi izborni legitimitet, kao i uvređeni građani i narodi Vojvodine shvatili su šta im je poručeno: ona država Srbija koju ti vrhovi predstavljaju može - ako joj se prohte - da u odnosu na prava Pokrajine ne sprovodi čak ni onaj Ustav koji je kabadahijski Vojvodini ona nametnula!

Na takav bahati odnos, i na Ustav koji ga omogućava, Vojvodina istorijski nema pravo, a strateški ne sme da pristaje; politički, ona ga odbija energično, sa gnušanjem i sa - za sada - potmulim gnevom. To nepristajanje i odbijanje zakonomerno će intenzivirati i ubrzati okupljanje Vojvodine nepristajanja oko snaga Treće vojvođanske konvencije, kao straeški kredibilnog, realno već uveliko politički konsolidovnog i stoga potencijalno delotvornog subjekta i stožera strateškopoliitičkog i akciono-koordinirajućeg objedinjavanja provojvođanskih demokratskih snaga „post-statutarne“ Vojvodine u politički artikulisani široki svenacionalni vojvođanski pokret.

To je, rečju, odgovor na pitanje subjekta/nosioca budućih borbi za promene u Vojvodini: taj subjekt mora što pre izrasti u svevojdanski, mnogonacinani i sveujedinjujući poltički blok i pokrenuti delotvorni ustavotvorni pokret, kakav je oko sebe u zametku već okupila Treća vojvođanska konvencija i njeni organizatori. Novi zakon o političkim strankama nanosi ,neizbežno, nemale štete tempu konsolidovanja tog bloka i tog pokreta, jer je - upravo u trenutku kad je takva kosolidacija sudbonosno važan prioritet - kao pitanje samoopstanaka nametnuo grozničavo preugrupisanje regionalnih partija, pa možda i nestanak nekih od njih. Ali, u krajnjoj liniji, ni to neće ni uništiti, ni trajno oslabiti snage koje u Vojvodini odlučno traže ustavne refome, i sve su jedinstvnije u tome šta traže.

Tim pre što svi ostali politički, ekonomski i socijalni procesi u Pokrajini i zemlji u celini tim zahtevima daju dodatnu i pobedonosnu snagu.

4 I predsednik tog Saveta N. Čanak, koji već mesecima - bar koliko je javno znano - ne aktivira Savet, oglušio se o pismeni zahtev da se sastaae sa predsavnicima Koordinacionog odbora za implementaciju stavova Treće vojvođanske konvencije, kao što su to pre njege nadmeno učinili i predsednik Republike, premijer Cvetković, predsednica Narodne skupštine Đukić - Dejanović, pa čak i "statutoborac" Bojan Pajić, predsednik PIV.

IV Novi Statut APV i vojvodansko pitanje

Danas je pitanje svih pitanja – sudbinski važno za provojvodanske snage kao aktuelni politički zadatak, a sudbonsno za budućnost Vojvodine – kako dalje? Da bi se životvorno odgovorilo na to pitanje, treba svakako precizno oceniti šta je suština četrnaestomesečne halabuke podignute oko Statuta APV i platforme sa koje se halabučilo; kojim je političkim snagama u zemlji ta platforma i politička strategija, a ta halabuka tekuća politika, a kojima je perfidni i u celofan zavodljive „europske“ retorike upakovani prikriveni centralistički interes? Koji su trenutni i javni, a koji stvarni i trajniji i politički efekti te historične i iznurujuće uporne medijske antivojvodanske dreke, koja se – u nešto blažoj fomi, a sa istim ciljem i sa iste platforme – nastavlja (na primer, na način pokretanja postuka za ocenu ustavnosti Statuta APV i Zakona o prenosu ovlašćenja...) i nakon što je Statut proglašen?

Osim već rečenog, ponudiću još nekoliko, po mom sudu, bitnih ocena i elemenata za odgovor na ta važna pitanja:

a) rasprava o Statutu APV po načinu, i po nosiocima, i po sadržini i tonu izgovorenog, a naročito po svojoj suštini – delo je i politički planirana kampanja pozadinskog saveza koga čine nacionalističko-centralistički delovi srbijanske intelektualne elite, borbeno kleronacionalističko krilo u vrhovima SPC i personalna unija partiokratskih vrhuški koje su, u sprezi sa prve dve grupacije, najodgovornije i za nametanje vlastitom narodu u celini i posebno, narodiima i građanima Vojvodine, važećeg unitarističkog Ustava. Taj je neformalni, ali veoma uticajni „sveti savez“ povlačio i koordinirao kako poteze stranaka opozicione, unitarističko-centralističke turbo desnice, tako i poteze – uključujući i činjenje i nečinjenje najvećeg dela stranaka na vlasti, pa i parlamentarnih partija koje formalno ne pripadaju koaliciji na vlasti, ali čije vođe ona politički i navigava, i kontroliše. A već dugo, još od vremena „događanja naroda“, taj gotovo svemoćni „politbiro u senci“ ima svoja snažna uporišta i u značajnom delu najuticajnijih medija.

Vehementnost i brutalnost kampanje koju je duže od godinu dana taj „savez“ – dosledan svom strateškom nauku da svaku javnu pomisao na samosvojnost Vojvodine treba u korenu i konačno zatrti – raspomamljivao, pretvorio je tu kampanju u najjači udar na autonomiju i biće Vojvodine posle famozne „Jogurt revolucije“ 1988. Ta bezobzirna antivojvodanska haranga – i po metodu i sadržini, i po suštini, pa i po najvažnijim akterima – neoborivo je uverljiv dokaz da i sadašnja srbijanska politička i nacionalna elita poglavitim delom ostaje privržena ciljevima i

politici S. Miloševića, koga je, uostalom kao „novog vođa“ ona i stvorila, i ustoličila, da bi potom perfidno podržala i njegovo svrgavanje, u pokušaju spašavanja tih, zapravo njenih strateških nacionalnih ciljeva od konačnog, dakle – istorijskog poraza. Metaforički rečeno, ta antivojvodanska histerija novi je krupni dokaz da aktuelnom državom Srbijom, umesto ćosićevsko-klerikalističkog miloševićevizma danas upravlja ćosićevsko – klerikalistički vojislavizam, što može biti sasvim pristalo ime za novu i prividno paradoksalnu formu „višepartijskog jednoulja“. Suština i zajednički imenitelj tog osobenog „fenomena“ jeste nepatvoreni srbounitarizam i apsolutistički centralizam, koga robusno tvrdo zagovaraju dva Vojislava – onaj „haški“ i ovaj „mitrovdanski“, kao i donedavni „radikalni korifej i ljuti šešeljevac T. Nikolić, sada preobučen u tesni „naprednjački frak“ „socijalista“ Dačić, a na prividno meki, u kvazi – jevrejsku i kobjagi „pacifističku“ demagogiju zaodnuti način, i „ćika Dobrićino duhovno mezimče“ Boris Tadić i bulumenta satelitskih lidera i stranaka iz njegove DS – orbite i šire predsedničke para – koalicione svite;

b) ostaće u analima istorije država kao apsurd zapisano da je rasprava o Statutu APV – tokom koje su najtvrdokorniji njeni bojovnici slavodobitno, osvetnički i sa omalovažavanjem naglašavali da je reč o ordinarnom i pukom „podzakonskom aktu“ (baš tako – trajala celu godinu i kusur dana duže od rasprave o samom Ustavu i zakonima iz kojih je taj „akt“ izveden i u čije je mengele još pre svog „rođenja“ taj Statut osuđen da bude brutalno sapet. Razlozi za tu četrnaestomesečnu orkestriranu i bučnu unitarisičku antivojvodansku „svirku“ su višeslojni i dobro osmišljeni:

prvo, njome je trebalo ponovo dodatno javno izblatiti sam pojam autonomije, ocrnitii i „osveženom“, „novoanalitičarskom“ retorikom iznova demonizovati bilo kakvu pomisao na konstitutivnu samosvojnost Vojvodine i posebnost njene ukupne istorije i istorije Srba –Vojvođana. Iznova je oprobanim metodama trebalo prokazati i pred generacijama koje ne pamte vreme jogurt-nasrtaja na biće Vojvodine, pogromaške „seče panonskih kneževa“ I masovnih antivojvodanskih „diferencijacija“ „razobličiti“ kao antipatriotske svaku pretenziju Vojvodine na politički subjektivitet i svako pozivanje na njen regionalni identitet i iznova satanizovati sve u Vojvodini koji na njima uporno insistiraju. Rečju, cilj te violentne i dobro uvežbane dreke bio je – ponovo satanizovati svaki zahtev za dostojanstvenim ustavnim položajem Pokrajine u Republici kao antidržavno „zagovaranje secesije“ i kao razorno opasni „separativizam“ i time iskompromitovati i moralno i politički „dotučiti“ one snage koje su uspešno organizovale bojkot važećeg,

a Vojvodini nametnutog Ustava i posle toga sazvale Treću vojvođansku konvenciju;

drugo, trebalo je poslati narodima i građanima Pokrajine razgovetnu poruku da će Vojvodine i njene autonomije biti - kao što to i sam Ustav izričito kaže - samo onoliko i samo dotle koliko i dokle to hoće i dopuštaju partiokratski srbijanski vrhovi, kao nerprikosnoveni gospodari unitarističke i ultra-centralistički uređene države. Time se želela u zametku dotući vojvođanska i svaka druga inicijativa za promenom „mitrovdanskog“ Ustava. U tom smislu, stvarni cilj ove kampanje zapravo nije ni bio onaj proklamovani - da se spreči donošenje Statuta APV, jer - Statut takav kakav je samo dograđuje unitaristički Ustav, nego da se izvrši pravovremena i preventivna mobilizacija „mrtvih straža“ unezverenog srbo-centralizma pred nadirućim i politički sve snažnijim zahtevima za neizbežnim promenama ustavnog položaja Vojvodine i za temeljitom ustavnom decentralizacijom i regionalizacijom Srbije;

treće, razgovetno jasno je trebalo staviti do znanja međunarodnim faktorima da vojvođansko pitanje, kao isključivo unutrašnjepolitičko pitanje, srbijanska politička elita smatra rešenim za sva vremena „mitrovdanskim ustavom“ i da to rešenje - bez žurbe i po svojoj volji - ona formalnopravno sada samo dokrajčuje i „cementira“ Statutom kao trećerazrednim podzakonskim aktom. Otuda je bitne odredbe i preambulu konačnog teksta Statuta - sa ne malom dozom uvredljivo cinične simbole - ona baš preko nekada perspektivnog „Slobinog omladinca“, a sada revnosnog Tadićevog poklisara SPS-Dačića izdiktirala Skupštini APV, a preko Tadićevog prilagodljivog i za sopstvenu karijeru većito zabrinutog DS-gaulajtera za Vojvodinu Pajtića, privolela je da taj, tako grubo falsifikovani, pa Skupštini podmetnuti akt, ona sama proglasi kao tobože svoj; i,

najzad, cilj te kampanje je bio i da iznuri i - ako treba i pocepa - koaliciju koja upravlja Skupštinom APV i da je natera da takav diktat prihvati, da slomi njenu volju do mere da, na primer, odustane od bitnog dela preambule, kojim je ona umesno temeljila izvorni predlog Statuta i na istorijskom pravu Vojvodine na autonomiju, kao i od niza drugih odredbi koje fasadu i dekor nesuštinske autonomije inaugurisane Ustavom čine tim predlogom Statuta bar manje ogoljenim;

c) U javnosti izvorno demokratske Vojvodine su svi ti naumi „svetog saveza“ srbijanskim centralista pravovremeno očitani. Sa izuzetkom ovog poslednjeg cilja - političkog slamanja Skupštine APV - koji je delimično i ostvaren zahvaljujući kameleonskoj prirodi čelnika DS i nagodbenjaštvu vođa LSV - ta je dugotrajna propagandna halabuka samo povećala i produbila

nepoverenje manjinskih naroda u spremnost srbijanske političke vrhuške da njima ikada osigura suštinsku ravnopravnost, a Vojvodini istinsku ustavnu autonomiju. U velikom delu srpskog naroda koji živi u Pokralini, pak, ne samo da je razgorela već dugo tinjajući gnev prema sebi, nego je izazvala - po prvi put u poslednjih nekoliko decenija - i otvorene javne izlive besa i ogorčenosti zbog uvredljivih optužbi građana Vojvodine za sepratizam, zbog još jednom ispoljenih dušebrižničkih sumnji u sposobnost ovdašnjeg srpstva da bez srbijanskih tutora samospoznaje vlastite trajne interese i zbog neoprostivog nipdštavanja njegovih istinskih i iskrenih, istorijski višekratno potvrđenih vekovnih težnji da na ravnopravnim osnovama Vojvodina trajno sa Srbijom bude u zajedničkoj državi.

Sem toga, uprkos svim naporima DS da ih uveri kako su im ovakvim Statutom Boris Tadić, DS i Srbija usrećiteljski „podarili“ autonomiju kakvu nikada nisu ni imali, niti sanjali -Vojđanima je jasno da su, umesto veće dobili znatno manju autonomiju. Tačnije, da je Pokrajina umesto bilo kakvih stvarno izvornih funkcija dobila samo zakonom

poverene poslove, da je i dalje bez svojih ustavno garantovanih izvora finansiranja i vlastite imovine, odnosno, da ima privid autonomije, što nesuštinska autonomija jedino i može biti, da je autonomija na koju je osuđuju Statut APV i Zakon o prenosu nadležnosti zapravo nadzirana i fasadna, a ne istinska autonomija. Rečju, da je takvim ishodom mučne debate o Statutu vojvođansko pitanje kao krucijalno ustavno i najkrupnije političko pitanje zemlje zaoštreno do mere da postaje latentno izvoriste opasnih kriznih napetosti i u državi Srbij, a potencijalno i u njenim odnosima sa zemljama regiona i Evrope.

Može se, sa velikom sigurnošću tvrditi: proglašavanje ovakvog Statuta APV označava ulazak u novu fazu dramatične, potencijalno sve oštrije i sve odlučnije borbe za promenu ustavnog položaja Vojvodine i osiguranje njene konstitutivne ravnopravnosti u složenoj, zajedničkoj, savremenoj evropskoj državi Srbiji.

Jer, narodi koj u Vojvodini žive ne mogu i neće pristati na njeno, ponovo intenzivirano sistemsko zatiranje, na šta je osuđena ovakvim Statutom, ovakvim Ustavom i ovako suludo antiistorijskom i kratkovido autoritarom srbijansom politikom. Srbijanska politička elita srlja u nove opasne zablude ako misli da je ovom antivojvođanskom galamom i ovim vazalnim Statutom bilo koga u Pokrajini zaplašila, da je ikoga ovde pridobila za sebe (sem onih koje je ote tim vojvođanskim novcem jeftino kupila), Ili da je tom galamom i drakonskim avntivojvođanskim Zakonom o političkim strankama dotukla snage koje su organizovale bojkot „mitrovdanskog“ Ustava, organizovale i sazvale Treću vojvođansku konvenciju i

ovih meseci pružale odlučan javni otpor silovitoj i nasilničkoj antivojvođanskoj halabuci i unitarističkoj ostrašćenosti sa kojom se ponovo nasmulo na prava i dignitet Vojvodine kao regije i naroda i građana koji u njoj žive.

Te se snage upravo ovih dana uveliko prestrojavaju i pripremaju da i u nametnutim uslovima ponesu teret predsojeće velike i neizbežne borbe za korenite ustavne i demokratske reforme društva i države. One su svesne istine koju je još janura strahotne 1993. godine učesnicima Okruglog stola „Autonomija Vojvodine juče i danas“ uputio u Beč već izgnani i vispreni Bogdan Bogdanović: “Sada, kada vam se bezrezervno pridružujem u vašoj borbi za slobodnu Vojvodinu, za Vojvodinu izvaan domašaja haračlija i harambaša, podsećam vas da braneći sebe, branite najplemnitije u srpstvu i ono što je najplemenitije u dušama svih naroda Vojvodine”.

Baš zato što Vojvodinom i danas – i to tobože sa “pravom”, ponovo grubo nametnutim njenim građanima važećim Ustavom – politički pustopaši, a ekonomski i dalje bezdušno harači još dosta unitarističkocentralističkih srbijanskih harambaša i njihovih panonskih skutonoša i čankoliza – i onih iz paklenih devedesetih godina, i ovih kvazijevropejskih, postdosovskih, lično sve bogatijih što je Vojvodina siromašnija – Pokrajina se mora za takve reforme odlučno izboriti.

A izboriće ih onoliko uspešno, koliko se odlučno, udruženo i promišljeno – u sadejstvu sa ratućim brojem onih u samoj Srbiji, koji koji su spremni da konačno od unitarističkih haračlija i nacionalističkocentralističkih harambaša odbrane i trajno oživotvore „ono najplemenitije u srpstvu“ – budu za takve reforme borili. Jer, snage koje su protiv tih reformi su i moćne, i brutalne i već odavno ujedinjene u osvajanju i odbrani vlastith pozicija i vlastohlenih ciljeva. I utoliko razjarenije što su svesnije neizbežnosti reformi koje će ih konačno razvlastiti.

Slutim da je budući ustavotvorni pokret u Vojvodini i njegovi saveznici u Srbiji osuđen da sledi koliko prividno očajničku, toliko i suštinski optimističku misao najvećeg srpskog duhovnog reformatora Vuka Karadžića, koji je – suočen, kao i svi reformatori, posebno na ovim prostorima, sa naizgled nesavladivim protivnicima svojih reformi – proročanski dalekovidno i prkosno izgovorio: “Ne da se, ama će se dati...”

U tom jednostavnom iskazu saržana je i opomena protivnicima reformi da se ne suprotstavljaju neminovnim promenama, i apel razumnima u nacionalnoj eliti da se priključe snagama koje promene traže, i poziv tim snagama da se ne plaše moćnih neprijatelja reformi i ne kolebaju se u sukobu sa njihovim nazadnjakim otporom.

Voleo bih da javnost i u Vojvodini, i u Srbiji i baš tako razume i očita i poruke ove političke rasprave. ■

Bog čuva Jadransku ligu

PIŠE: IVAN MRĐEN

Žalili se Srbi Bogu da im “nikad ništa nije pomogao”, a ovaj im odgovorio: “A trojke Đorđevića”?! Od nedelje 25. aprila 2010. godine ovaj stari vic dobija novu dimenziju, pa odgovor Svevišnjeg glasi: “A trojke Đorđevića i Kecmana"! Neverovatan pogodak Dušana Kecmana sa više od 20 metara udaljenosti od koša protivnika, u samo šest desetinki poslednje sekunde produžetka finalne utakmice NLB lige (poznatije kao Jadranska liga), između dva već godinama najbolja košarkaška kluba na prostorima nekadašnje Jugoslavije, Partizana i Cibone u zagrebačkoj Areni, kad su domaćini “trojkom” u poslednjoj sekundi povećali sa 74:72 – pamtiće se i prepričavati decenijama, baš kao i već pomenute trojke Aleksandra Đorđevića iz 1992. i 1997. godine. Možda čak i duže, jer je “Sale nationale” svoje istorijske pogotke (za Partizan u finalu “fajnal fora” Evrolige u Istanbulu protiv Huventuda za 71:70 i u Barseloni 30. juna 1997, na Evropskom prvenstvu za reprezentaciju tadašnje Jugoslavije protiv Hrvatske za 64:62, u prvom međusobnom susretu po raspadu bivše zajedničke države i ukidanju sankcija sportskim selekcijama i ekipama iz Srbije i Crne Gore) postigao na način svojstven košarkaškoj igri (vođenje lopte, trka sa vremenom, finta, skok i šut), dok je “bacanje kamena sa ramena” Dušana Kecmana zaista “nešto što se događa jednom u sto godina”, kako je i on sam izjavio neposredno po završetku ove više nego neobične utakmice.

Naveo sam, za prirodu tekstova koje pišem pod gornjim nadnaslovom neuobičajeno mnogo suvih činjenica i enciklopedijskih podataka, prvenstveno zato što je ta Kecmanova “trojka”, bar u ovdašnjoj sportskoj javnosti i u prvim izveštajima većine sportskih novinara, stavila sportsku priču iznad svih drugih, koje bi sigurno bile u prvom planu da očajnički potez Partizanovog veterana (rođen je 6. novembra

1977), nije urodio plodom. Mada neki naslovi u dnevnim novinama – “Kecman trojkom sa pola terena srušio snove Cibone” (Blic), “Kecmanov projektil rasplakao Zagreb” (Politika), “Kecman šokirao Zagreb” (Večernje novosti) ili “Kecmanovo čudo usred Zagreba” (Press) – podjednako naglašavaju i sam događaj i mesto gde se sve odvijalo, likujući nad sportskom nesrećom protivnika (Hrvata, Zagreba, Cibone), ipak su nesvakidašnjost i neponovljivost samog poteza doprineli da se kompletno izveštavanje, bar u prva dva dana, zadrži na onome što i jeste najvrednije u čitavoj priči, na sportskoj drami sa završnicom kakva nije viđena ni u holivudskim limunadama o košarkaškim ekipama i asovima. U tom smislu je indikativan uravnoteženi naslov iz lista Danas (“Kecmanova luda trojka donela titulu”), koji ukazuje na to da je ipak mnogo važnije šta neko sportsko dostignuće konkretno znači od toga, ko je zbog toga “zavijen u crno”.

Da ta lopta tih dvadesetak metara nije prelelela baš tom putanjom, sigurno bismo i u prvim izveštajima, a posebno u naknadnim komentarima bili zasuti pričama o “fizičkom napadu na našu klupu” (incident u drugom poluvremenu, na koji su zagrebački organi reda ipak brzo i odlučno reagovali), “atmosfera linča” (skandiranje većeg dela publike “Ubi, ubi Srbina”), ili o “sudijskoj krađi” (uvek se nađe dovoljno elemenata za takvo opravdavanje neuspeha)... S druge strane, mediji u Hrvatskoj bi slavili svog “Boga” (Bojana Bogdanovića, koji je na samo šest desetinki sekunde pre kraja pogodio za tri poena i vođstvo Cibone 74:72) i uglavnom bi ostala neobjašnjena činjenica da je u takvoj “atmosfera” i sa takvim “suđenjem” ekipa Partizana ušla u poslednjih pola minuta sa četiri poena prednosti, da je u tim trenucima njihov najskuplji igrač na terenu Amerikanac Lorens Roberts promašio čak tri slobodna bacanja, da Dušan Vujošević nije zatražio “tajm aut” kad je upravo Dušan Kecman početnički pogrešio i prepustio napad protivnicima posle samo nula sekundi (nagazio liniju pri ubacivanju lopte)...

Nerado čitam, još manje citiram Kurir, ali uz njihov izveštaj objavljena je možda najtačnija izjava, upravo Roberts: “Kecman mi je spasao dupe. Promašio sam odlučujuća slobodna bacanja, ali sreća je ovog puta bila na našoj strani”. Uz izvinjenje za doslovno prepisivanje, ove dve rečenice pokazuju da sportisti uglavnom znaju da se utakmice dobijaju ili gube na samom terenu i da sve ostalo (mediji, publika, sudije, organizacija), ma koliko uticalo na

igru, ipak ne ubacuje loptu u koš, ni sa linije slobodnih bacanja, još manje sa više od pola igrališta. Frustracije i posttraumatski sindromi na relacijama Srbi – Hrvati, Beograd – Zagreb, “naši” i “njihovi”... činiće još dugo susrete košarkaša Partizana i Cibone (dva neosporno najbolja, najuspešnija i evropski najznačajnija sportska kolektiva u svojim državama) “utakmicama visokog rizika”, posebno kad se odlučuje o nečemu konkretnom, kao što je u ovom slučaju bila titula pobednika NLB lige, ali već sama činjenica da se ova liga već i od strane najžešćih kritičara ističe kao respektabilno i korisno takmičenje – vremenom će širiti prostor za stavljanje u prvi plan najpre sportskih, pa potom i komercijalnih aspekata čitave priče. Zato su se sasvim iskrenim doimale izjave oduševljenog Romana Lisca, direktora NLB lige, da su dodela završnog turnira Zagrebu, uz posetu od oko 30.000 gledalaca, te neverovatna završnica, sa “trojkama” Bogdanovića i Kecmana, potvrdili ovo regionalno takmičenje na najbolji mogući način i trajno smanjili

prostor za skeptike, protivnike, uskogrude zaštitnike “nacionalnih šampionata”, propagandiste po medijima i budale na tribinama. Da Dušan Kecman nije ispao Vujoševićev “kec iz rukava”, ne verujem da bi ove Lišćeve izjave bile primljene na isti način i da u prvi plan, bar kad je reč o ovdašnjim medijima, ne bi isplivalo sve ono što diskredituje ovo takmičenje, pa je tako ta “trojka” sačuvala i nešto mnogo vrednije od Robertsove zadnjice.

O savremenom sportu se ne može razmišljati bez isticanja te dve osnovne koordinate, spektakl i zarada, a zagrebačko finale devete Jadranske lige donelo je obilje elemenata za priču koja će, na duži rok, bez obzira na zlurade viceve i komentare posetlaca raznih sajtova, koristiti košarci na čitavom ex-yu prostoru. Za kraj i jedna “dnevna vest”, koja nema nikakve veze sa Kecmanovom trojkom, ali se slučajno dogodilo da je dan kasnije Izvršni odbor Međunarodne košarkaške federacije (FIBA) odlučio na sednici u Pekingu da liniju za tri poena, koja se do sada nalazila na 6,25 metara, pomeri na 6,75 metara od 2010. godine na Olimpijskim igrama, kao i na svetskim i kontinentalnim šampionatima, a posle Olimpijade 2012. godine u Londonu biće primenjivano na svim takmičenjima pod okriljem FIBA i nacionalnih saveza. Neki šeret je ispod ove vesti na nekom od sajtova sa sportskim vestima odmah okačio komentar da se može očekivati pomeranje granice za “trojku” na dvadeset metara, pa ko ima Kecmana...

BALKAN

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Opet jedan turcizam od desetak hiljada koliko ih je nekad bilo u našem jeziku. Ali, ovog puta reč je o tuđici koja je ušla i u sve jezike sveta. I posle svega onoga što se u nedavnoj prošlosti zbilo na ovim prostorima, teško da je ikome ostalo nepoznato gde se taj Balkan (odnosno Balkansko poluostrvo) tačno nalazi.

U većini turskih rečnika (starih osmanskih i novih) *balkan* ima značenje planine, odnosno planinskog venca, u nekima se definiše kao šumovita planina ili prolaz kroz gusto pošumljene stenovite planine. Reč nam je stigla sa osmanskim Turcima i prvobitno se njome označavala Stara planina (antički *Hemus*) koja deli Bugarsku od Rumunije. Najraniji spomen imena Balkan je iz XV veka, da bi, početkom XIX, nemački geograf August Cojne prvi skovao i upotrebio termin Balkansko poluostrvo (poput Apeninskog i Iberijskog/Pirinejskog). Razlog zbog koga je Balkan postao jedan od najčešće korišćenih naziva (osim Jugoistočne Evrope) ima malo veze sa samom geografijom. Geografi su, naime, tokom više od dva milenijuma reprodukovali uvreženo verovanje koje datira još iz drevne Grčke da *Hemus* (inače, tračko ime)

- veličanstveni planinski lanac koji povezuje Jadransko i Crno more - dominira poluostrvom i predstavlja njegovu severnu granicu. A on se, ustvari, pruža samo od doline Timoka do Crnog mora.

Najvažniji pojam koji je izveden iz reči Balkan je *balkanizacija*, koja se najčešće koristi da označi proces rasparčavanja geografskih i političkih celina po nacionalnom osnovu, na nove, i što se tiče mogućnosti opstanka problematične državnice. Reč je, takođe, i sinonim za povratak plermenskom, zaostalom, primitivnom, varvarskom. Termin je skovan krajem Prvog svetskog rata. Izašavši iz svojih geografskih granica imao je i ima široku primenu u publicistici. Tako se svojevremeno pisalo o »opasnosti balkanizacije Afrike«, o »balkanizaciji Austrije«, pa se čak i Džon Štaj-

nbek, tragajući za Amerikom žalio - u jednom svom delu - da je njegova zemlja balkanizovana.

Balkanac je čovek s Balkanskog poluostrva, ali (pisan malim slovom) i sirov, primitivan čovek. *Balkanizam* je način i sistem života balkanskih naroda i država, postupci svojstveni Balkancima, figurativno, nedovoljna kulturna razvijenost, a

balkanizmi su, opet, jezičke pojave zajedničke u balkanskim jezicima. Balkanske sportske igre - *Balkanijade* - priređivane su svake godine u drugoj zemlji počevši od 1929, (obnovljene 1953).

Tu je, najzad, i *balkanistika* odnosno *balkanologija*, nauka koja proučava život, kulture i jezike balkanskih naroda.

London: Edward Stanford, 26 & 27, Cockspur St. Charing Cross, S.W.

HELSINŠKE SVESKE

26. Ka izgradnji održivog kosovskog društva

27. multietnički identitet Vojvodine: Izazovi u 2007 - 2008

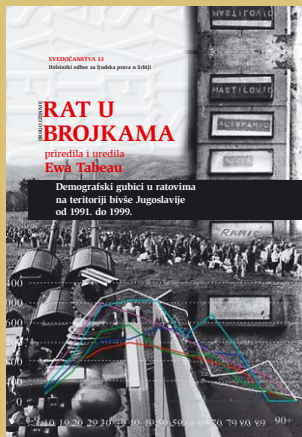

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

16. Laslo Vogel, Ispisivanje vremena, u međuvremenu
17. Srđa Popović, Poslednja instanca
18. Sonja Biserko, Srbija na orijentu
19. Živorad Kovačević, Srbija i svet: Između arogancije i poniznosti
20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica - od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, Etnologija svakodnevnog života
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: Etika odgovornosti
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, Montirani procesi protiv kosovskih albanaca
30. Srđa Popović, Nedovršeni proces
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojkama
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija

OGLEDI

09. Momčilo Isić, Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka
10. Tomislav Ognjanović: Čaršija, Utrina ili Srbija
11. Ljiljana Vuletić (priređila): Ksenija Atanasijević: Etika feminizma
12. Olga Popović-Obradović: Kakva ili kolika država
13. Ivan Đurić: Vlast, opozicija, alternativa